

การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคี
ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

A STUDY OF STATES OF CONCILIATION (SARANIYADHAMMA) TO
SUPPORT THE BUDDHIST UNITY OF MONKS IN BURIRAM PROVINCE

พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม (ศรีสร้างคอม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาหลักสูตราณิยธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคี
ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม (ศรีสร้างคอม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of States of Conciliation (Saraniyadhamma) to Support the
Buddhist Unity of Monks in Buriram Province

Phrabaidika Udom Sutadhmmo (Srisangkhom)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาดนัยพัชร คมกัปปโย, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วิระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโย, ดร.)

กรรมการ

(ดร.บรรพต แคไธสง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโย, ดร.
ดร.บรรพต แคไธสง

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ใน
จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้วิจัย : พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม (ศรีสร้างคอม)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญไธ, ดร.
ศศ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม.(พุทธศาสนาและปรัชญา),
ศน.ด. (พุทธศาสนาและปรัชญา)
: ดร.บรรพต แคะไธสง
พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

วันสำเร็จการศึกษา : มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ๒) เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมและหลักสังคมสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อวิเคราะห์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ และมีวิธีการดำเนินการวิจัย คือ ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารแยกแยะเป็นหมวดหมู่ แล้วสร้างแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง แล้วลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ พระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๐ รูป

ผลการวิจัยพบว่า

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ คือ ด้านการปกครอง พระสงฆ์ขาดความร่วมมือกัน ต้องรอแต่คำสั่งจากผู้บังคับบัญชา และมุ่งแต่ทำงานเพื่อความยกย่อง ปัญหาด้านการศาสนศึกษา พระสงฆ์ที่บวชเข้าม้น้อย และที่บวชเข้ามาแล้วก็ไม่มีศรัทธาโดยแท้จริง พระสงฆ์ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน และขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์มีบทบาทในสถานศึกษาน้อยเกินไป จึงเป็นเหตุให้ไม่ได้ช่วยเหลือในด้านนี้เท่าที่ควร ทั้งที่สามารถช่วยเหลือได้ ปัญหาด้านการเผยแผ่ พระสงฆ์ขาดทักษะในการเทศนาเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา ปัญหาและสาเหตุของการขาดสังคมสามัคคี มีปัญหามาจากพระสงฆ์ขาดความเมตตาต่อกัน ขาดความเสียสละ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากเกินไป

หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีกัน มีความร่วมมือกัน ทำให้เกิดความรัก ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน เป็นไปเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักสังคมสามัคคี เป็นการนำเอาพระธรรมวินัยประพฤติปฏิบัติช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กัน ในหมู่คณะหรือหมู่สงฆ์ มีความพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่สงฆ์ ซึ่งนำไปสู่ความสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองของหมู่สงฆ์เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

หลักสาราณียธรรมนั้นมีความสำคัญมากในด้านการส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ในกิจที่ต้องทำช่วยเหลือกันของงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยเฉพาะด้านการปกครอง เมื่อพระสงฆ์เจ้าคณะผู้ปกครอง และพระผู้ไต่บังคับบัญชา ต่างมีความเมตตาต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน รู้จักให้ออกาสและให้อภัยกันอยู่เสมอ มีการประชุมร่วมกันอยู่เป็นประจำ ย่อมทำให้การปกครองของคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและดีงาม ด้านการศาสนศึกษา และการศึกษสงเคราะห์ เมื่อมีการสนับสนุน และอุปถัมภ์ช่วยเหลือจากคณะสงฆ์หรือจากทางรัฐที่ดี ทำให้พระสงฆ์นั้นมีความใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน และเมื่อพระสงฆ์มีบทบาทในสถานศึกษาแล้ว ย่อมทำให้เกิดจิตสงเคราะห์แบ่งปันช่วยเหลือแก่ผู้ที่เฝ้าในการศึกษาเล่าเรียนแต่ขาดแคลนในปัจจุบันต่าง ๆ รวมไปถึงด้านสาธารณสงเคราะห์ก็เช่นกัน พระสงฆ์มีจิตสงเคราะห์ก็ย่อมแบ่งปันในส่วนที่ตนมีช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ เมื่อช่วยเหลือได้ เมื่อพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมย่อมช่วยส่งเสริมให้เกิดสังคมสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจการงานคณะสงฆ์ ย่อมนำพาคณะสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ไปสู่ความเจริญ และความสงบสุขอย่างยั่งยืน

Thesis Title: A Study of States of Conciliation (SARANIYADHAMMA) to Support the Buddhist Unity of Monks in Buriram Province.

Researcher: Phrabaidika Udom Sutadhammo (Srisangkhom)

Degree: Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee:

: Dr. Phrakruvinaithorn Amnart Balapanyo

B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhism and Philosophy),

Ph.D. (Buddhism and Philosophy)

: Dr. Banpot Khathaisong

B.A. (Buddhism), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

Data of Graduation: March 2018

ABSTRACT

This thesis is qualitative research which have three objectives namely ; 1) to study of the problems effectively to monks in Buriram province, 2) to study of Saraniyadhamma and the principle of unity in Theravada Buddhism, 3) to analysis of application in Saraniyadhamma for unity of monks in Buriram province. The researcher studied the datum collected from the documents and classified it into categories then designed interview form, and verified it by expert persons. Researcher goes to location for interview involved 30 monks in Buriram province.

The result of thesis found that ;

The problems that arise in the community of monk are government problems. There is no cooperation between monks. The most of monks wait the order from the ruled monks and work for praise. There are many problems on religious education namely ; the monks who ordained a little bit, and the ordained monks do not have the belief, monks lack the money to pay for education, and lack the supporting of government. The monks play little role in school on educational problems. This is why they do not help in this regard. On the propagation problem, monks lack skill to preach the teaching of Buddhism. Problems and causes of lack of concise zodiac. The problem is that the monks lack mercy, lack of sacrifice and too much self-interest.

Saraniyadhamma is the principle that brings about harmony and cooperation, cause love and good relationships with each other. It is for the unity. The unity of monks is bringing of discipline to help reconcile the group of monks. Doing the deeds of unity among the clergy, which led to the peace and prosperity of the clergy, truly took place.

The principle of Saraniyadhamma is very important in the promotion of monk's unity in Buriram. The task of helping the works of Sangha in six sections, especially administration of monks, the ruler and subordinate should have mercy on each other. Administration should have a help always give opportunities and forgive each other. Regular meetings are helping. It will make the governing of the monks good and orderly. Religious education and charity are supported and help from the monks or from the good state. The monks are concerned about the education. When the monks have a role in the school. This is a great way to help people who are struggling with their education but lacking in various factors, including public welfare. The monks have the spirit to share in their social support in various area when they help. When the monks in Buriram province follow the principle of Saraniyadhamma, they help promote the unity of the Sangha. Helping each other in the work of Sangha will lead the Sangha in Buriram to prosper and sustainable peace.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี ด้วยความเสียสละและความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสในการศึกษาและการทำวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณพระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร. ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และ ดร.บรรพต แด่โสง กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาข้อแนะนำให้แนวคิดและช่วยตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณ พระมหาภักขวัชร เขมทสสี, ดร., พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร., รศ.ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน, ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี, ดร.สิรภพ สนวนตง ที่ได้ให้คำปรึกษาให้แนวคิดวิธีการต่าง ๆ ในการเขียน วิธีค้นหาข้อมูลต่าง ๆ นายประยงค์ อาญาเมือง หัวหน้ากลุ่มวางแผนและงบประมาณ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ที่ได้อนุเคราะห์ตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณ พระมหาธรรมาภรณ์ ปญญาสิริ, นายมงคล สอนโสง, น.ส.อรุณรัตน์ แก้วอรสาน เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษาที่ได้อำนวยความสะดวกทุกอย่าง จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุก ๆ ท่าน ที่ได้ร่วมให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

สุดท้ายนี้ คุณความดีและกุศลที่พึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลมาจากความเมตตากรุณาของพระปลัดศุภริต ฐานงโร เจ้าคณะตำบลนาโพธิ์, โยมแม่ชีแสนสุข ศรีสร้างคอม และญาติพี่น้องพร้อมด้วยญาติโยมชาวบ้านหนองบัวรอง, ชาวบ้านหนองหว้า ญาติโยมทุกท่านที่มีส่วนในการอุปถัมภ์เรื่องปัจจัย ๔ และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการศึกษาเล่าเรียนในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณครู/อาจารย์ทุกท่านที่คอยให้กำลังใจจนสำเร็จการศึกษา กราบขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยพระอาจารย์ทุก ๆ ท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้วิจัย ขอยกคุณความดีเหล่านั้นเป็นเครื่องบูชาพระคุณของท่านเหล่านั้นด้วยความเคารพและสักการะยิ่ง

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบุพการีผู้ให้กำเนิดและคณาจารย์ทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม

๓๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๒
๒.๑ ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๒
๒.๒ ปัญหาด้านการศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๕
๒.๓ ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๘
๒.๔ ปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๒๐
๒.๕ ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๒๑
๒.๖ ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๒๔
๒.๗ ปัญหาและสาเหตุของการขาดสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๒๖
๒.๘ สรุป	๒๗
บทที่ ๓ หลักสารณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๓๐
๓.๑ ความหมายของหลักสารณียธรรม	๓๐

๓.๒ ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม	๓๔
๓.๓ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม	๓๗
๓.๔ ความหมายของหลักสังฆสามัคคี	๔๗
๓.๕ คุณลักษณะของหลักสังฆสามัคคี	๕๒
๓.๖ องค์ประกอบของหลักสังฆสามัคคี	๕๕
๓.๗ จุดมุ่งหมายของหลักสังฆสามัคคี	๕๖
๓.๘ สรุป	๕๘
บทที่ ๔ การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๖๐
๔.๑ กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคี	
ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๖๐
๔.๑.๑ ส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๖๐
๔.๑.๒ ส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๖๔
๔.๑.๓ ส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๖๖
๔.๑.๔ ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๗๑
๔.๑.๕ ส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๘๐
๔.๑.๖ ส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๘๑
๔.๒ กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดทิวทัศน์สามัญญตา	
และสี่ลสามัญญตาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์	๘๓
๔.๓ การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของคณะสงฆ์	๙๐
๔.๔ สรุป	๑๐๑
บทที่ ๕ สรุปผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๐๔
๕.๑ สรุปผลงานวิจัย	๑๐๔
๕.๒ อภิปรายผล	๑๐๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๙
บรรณานุกรม	๑๑๑

ภาคผนวก	๑๑๕
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	๑๑๖
ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๖
ภาคผนวก ค รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์	๑๒๘
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๓๔
ภาคผนวก จ หนังสือขอความความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๓๘
ภาคผนวก ฉ ภาพบรรยากาศการสัมภาษณ์	๑๔๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระ
เกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยในหมวดพระสุตตันตปิฎก
ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘ , ที.ม.
(ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.หมายถึง สุตตันตปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ชื่อ ๓๗๓ หน้า
๓๐๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔ วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๕ วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๗ วิ.จุ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙ ที.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐ ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑ ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒ ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๓ ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๔ ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरูปปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕ ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖ ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
๑๗ ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐ อ.ท.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑ อ.จ.ต.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒ อ.ป.ญ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓ อ.อ.ฐ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔ ข.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมบท	(ภาษาไทย)
๒๕ ข.สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๖ ข.เป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
๒๗ ข.ชา.เอก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
๒๘ ข.ชา.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

๓๐ ชุ.จุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส (ภาษาไทย)

			พระอภิธรรมปิฎก	
เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๘	อภิ.ก.	(ไทย)	= อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มุลปัณณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.อ.	(บาลี)	=	องคตตฺรนิกาย มโนรธปุรณี ฉกฺกนิปาตอฏฺกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ชุ.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ธมฺมปทอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชาชนชาวไทยกว่าร้อยละ ๙๕ นับถือศาสนาพุทธ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดียก็ตาม แต่ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี ที่ผ่านมามหาพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ทั่วไปในประเทศไทย และถือได้ว่าประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาของโลกในปัจจุบัน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอย่างยาวนานนั้นอาจกล่าวได้ว่า การกิจในงานพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาระของฝ่ายพระสงฆ์ โดยมีฝ่ายฆราวาสจะเข้าไปสนับสนุนช่วยเหลือ ก็เป็นเพียงส่วนน้อย เนื่องในปัจจุบันความเจริญทางวัตถุได้เติบโตอย่างรวดเร็วการแก่งแย่งชิงดี การแข่งขัน ต่อสู้เพื่อความอยู่รอด เพื่อการเอาชนะเพื่อความสำเร็จ ฆราวาสจึงไม่ค่อยสนใจในงานทางด้านพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นอยู่ได้อย่างมั่นคงก็ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของพระสงฆ์

สถานการณ์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันเกิดความสั่นคลอน ไม่นั่นคงเหมือนแต่ก่อนเก่า อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติที่บกพร่องในธรรมวินัย ความไม่ใส่ใจในการศึกษาและปฏิบัติขัดเกลาตนเอง ไม่ได้บวชมาด้วยศรัทธา หวังผลประโยชน์ในลาภสักการะที่ได้จากการบวช ไร้ศรัทธาและชาติจิตสาธารณะ และเกิดความแตกแยก ไม่สามัคคีกันในหมู่สงฆ์ แบ่งพวก แบ่งพวก เห็นแก่ได้ ขาดความเสียสละมุ่งมั่นในการดำรงคงไว้ซึ่งพระสัทธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่งผลกระทบต่องานพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยเองเป็นพระภิกษุในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ จึงพอจะให้เห็นสภาพปัญหาของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์นี้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง พระผู้ปกครองยังมีความหย่อนยานในการปกครอง บกพร่องในการสอดส่องดูแลพระในเขตการปกครอง จึงเป็นเหตุให้พระในเขตการปกครอง ประพฤติผิดธรรมวินัย เกิดความติเตียนจากชาวโลก และพระผู้ปกครองยังมีความเมตตา และความเสียสละน้อยเกินไป ด้านการศึกษา พระสงฆ์ขาดการใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียนขาดการฝึกฝนอบรมตนตามพระธรรมวินัย ด้านการเผยแผ่ เมื่อพระสงฆ์ไม่ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียนและฝึกหัดขัดเกลาตนเองแล้ว ย่อมขาดความรู้ที่แจ่มชัดในหลักธรรม จึงไม่มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่ไปสู่ฆราวาส ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์บางส่วนไม่ได้บวชมาด้วยศรัทธา บวชมาหวังเพียงลาภสักการะ บวชมาเพื่อสะสมปัจจัยเพื่อหาเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวแบบชาวโลก จึงขาดจิตสาธารณะที่จะแบ่งปันปัจจัยส่วนเกินที่ตนมีในการช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ผู้ไม่เรียนแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ และไม่มีจิตสาธารณะที่จะช่วยเหลือสังคมในด้านอื่น ๆ ที่ตนพอช่วยได้ พระสงฆ์บางส่วนก็อาจมีช่วยเหลืออยู่แต่ก็เพียงหวังให้สังคมยกย่อง เป็นต้น และปัญหาที่สำคัญอีกประการ คือ พระสงฆ์ในปัจจุบันนั้นขาดความสามัคคีกันในการทำกิจการงานพระพุทธศาสนา เกิดความแบ่งแยก แบ่งฝ่ายแบ่งพวก ชิงดีชิงเด่น อิจฉาริษยากัน ซึ่งผู้วิจัยเองได้เห็นหลักธรรมในทาง

พระพุทธศาสนาหลักธรรมหนึ่ง ที่จะช่วยแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์และช่วยส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันในหมู่สงฆ์ หากนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจังและยั่งยืน หลักธรรมนั้น ก็คือ หลักสาราณียธรรม

หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ มีการสงเคราะห์กันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจำนวน ๖ ข้อ คือ (๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม (๒) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม (๓) ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุด แม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๕) เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกตมหาและทักขิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๖) เป็นผู้มิทักขิโดยทักขิอันประเสริฐ เป็นนียยานิกรรม^๑ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสาราณียธรรมเมื่อนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกันเพื่อความเป็นอันเดียวกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน^๒

ความสามัคคีในหมู่คณะจัดเป็นหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่าง ๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อยๆ จะเห็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน และสามารถปฏิบัติงานทุกอย่างสำเร็จ ฉะนั้น การมีความเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะ และประเภทของความสามัคคีนั้น จึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของสังคมมนุษย์ในปัจจุบันที่กำลังประสบกับสภาวะการณ์ต่างๆ ทั้งดีและไม่ดี เมื่อมีความเข้าใจในคำสอนเรื่องสามัคคีธรรมเป็นอย่างดีและถูกต้องแล้ว การพัฒนาสังคม ประเทศชาติไปสู่ความเจริญ ความสงบร่มเย็นก็เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและเกิดผลของการพัฒนาได้อย่างดีเยี่ยม และความสามัคคีนี้จัดเป็นหลักธรรมที่คณะสงฆ์ได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความอยู่ดีของคณะสงฆ์มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนมาถึงยุคปัจจุบัน

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงความสามัคคี และการปฏิบัติเพื่อความอยู่ดีของคณะสงฆ์ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชา สังฆเภท และสังฆสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ไว้ ดังนี้ พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังฆราชา สังฆเภท และสังฆสามัคคี พระพุทธเจ้าตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า

^๑ นียยานิกรรม หมายถึงธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวิญญู ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวิญญู (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๒).

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๓.

สังฆราชา หมายถึง ความร้าวฉานของหมู่คณะหรือสงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่ง เมื่อแบ่งออกแล้ว ได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูป หรือถึง ๔ รูปเพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมีเพียง ๒-๓ รูปเท่านั้น รูปหนึ่งเสนอให้จับสลากโดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ชอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น การทำเช่นนี้เรียกว่า

“สังฆราชา แต่ไม่เป็นสังฆเภทและผู้ที่ทำสังฆราชาได้ มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวเท่านั้น คนอื่นทำไม่ได้”^๓ สังฆเภท : ความแตกกันของ หมู่คณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือ ทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่น ๆ เป็น ๒ หมู่ “ถ้ามีพระภิกษุจำนวนมากว่า ๔ รูปขึ้นไป รูปหนึ่งนำเรื่องธรรม เรื่องวินัย พุทธภาสิต พุทธจริยา พุทธบัญญัติ อาบัติต่างๆ มาเสนอให้จับสลากด้วยเรื่องดังกล่าว จนสงฆ์ ๒ ฝ่ายแตกกัน ไม่ร่วมอุโบสถ ปวารณา สังฆกรรมต่างๆร่วมกัน” การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังฆเภท คือ การทำสงฆ์ให้แตกกัน เป็นอนันตริยกรรม”^๔

พระพุทธเจ้าตรัส สังฆเภท ไว้ว่า “ภิกษุทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรกอยู่ชั่วกับภิกษุผู้ยินดีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป”^๕

ส่วนสังฆสามัคคี ได้แก่ ความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือ การนำเอาธรรม วินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสามัคคีกันหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”

สำหรับสามัคคีธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่ เป็นเหตุแห่งสุข และการสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสมานสงฆ์ ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบรรเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกัป”^๕

จากใจความแห่งพระวินัยปิฎกที่ได้กล่าวถึงสังฆราชา สังฆเภทและสามัคคีธรรม ทั้งสังฆราชาและสังฆเภทจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดีต่อตนเองและคนอื่นในส่วนรวม มีผลเป็นความทุกข์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนสังฆสามัคคีจัดเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่นในหมู่คณะ มีผลเป็นความสุขกายสบายใจ ไร้ปัญหาแตกแยก ไร้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันในโลกปัจจุบันและโลกหน้า ฉะนั้น สังคมใดต้องการความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ก็พึงพยายามอบรมสั่งสอนให้ผู้คนในสังคมของตนมีความสามัคคีกัน มีความเมตตารักใคร่ ช่วยเหลือกันในเรื่องต่างๆ ที่สังคมต้องการ คือ แนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรมจึงจะมีความสุขในสังคม

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่ที่จะศึกษาข้อมูลเชิงลึก ว่าเกิดจากปัญหาอะไรและมีแนวทางที่จะแก้ปัญหา หรือส่งเสริมหลักสาราณียธรรมให้คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์เกิดความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น

^๓ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๔/๑๓๗-๑๓๘.

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖-๔๑๐/๑๓๙-๑๔๑.

ถ้าผู้วิจัยได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” หวังว่าจะสามารถค้นพบเหตุผลและข้อมูลที่น่าสนใจเพื่อนำเสนอเป็นผลงานวิชาการต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมและหลักสังคมสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักสาราณียธรรมและหลักสังคมสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม และหลักสังคมสามัคคีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ข้อมูลจากหนังสือบทความ วารสาร งานวิจัย และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ได้ศึกษาพระภิกษุสงฆ์ในเขตกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓ อำเภอ ประกอบด้วย ๑.อำเภอพุทไธสง ๒.อำเภอนาโพธิ์ และ ๓.อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จำนวน ๓๐ รูป ประกอบไปด้วย

(๑) เจ้าคณะอำเภอ	จำนวน ๓ รูป
(๒) เลขาการเจ้าคณะอำเภอ	จำนวน ๓ รูป
(๓) เจ้าคณะตำบล	จำนวน ๖ รูป
(๔) เจ้าอาวาส	จำนวน ๖ รูป
(๕) พระลูกวัด	จำนวน ๑๒ รูป
รวม	จำนวน ๓๐ รูป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

อำเภอพุทไธสง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ใน จังหวัดบุรีรัมย์ นี้เพื่อความสะดวก และง่ายต่อความเข้าใจผู้วิจัยได้จำกัดความของคำศัพท์ที่ใช้ในการ วิจัย ดังนี้

๑.๕.๑ สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย

๑) เมตตากายกรรม หมายถึง ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็ม ใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม หมายถึง ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม หมายถึง ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคิตา หมายถึง เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา หมายถึง มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖) ทัฬหีสามัญญตา หมายถึง มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา

๑.๕.๒ พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ศาสนาที่ยึดถือพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นนิายที่เก่าแก่ที่สุดในศาสนาพุทธ มีอีกชื่อหนึ่งว่า หินยาน หรือ หีนยาน นิกายเถรวาทเป็นนิกายหลักที่ได้รับการนับถือในประเทศศรีลังกา และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ไทย กัมพูชา ลาว และพม่า

๑.๕.๓ สังฆสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกัน ไม่วิวาท กัน มีอุเทศ คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกันอย่างสามัคคี ย่อมอยู่ผาสุกและความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ย่อมเป็นมูลเหตุแห่งความตั้งมั่น และความเจริญยั่งยืน แห่งพระศาสนา

๑.๕.๔ พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่สังกัดอยู่ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัด บุรีรัมย์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” สารานุกรมธรรม ๖ แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

(๑) เมตตากรรม : ตั้งเมตตากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับ ถ้อยกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาจารกรรม : ตั้งเมตตาจารกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจา สุภาพ แสดงความเคารพนับถ้อยกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตาโมกกรรม : ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กันมองเห็นในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต่อกัน

(๔) สาธารณโภคี : ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอย บริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้ อปปฏิวิภัตตโกศ ก็ได้

(๕) สีลสามัญญตา : มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งมา ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

(๖) ทัฏฐิสามัญญตา : มีทัฏฐิตั้งมาเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้า และลับหลังคือมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมบุญชีวิต” ว่าหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สารานุกรมธรรม ๖ (ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑. เมตตากรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับ ถ้อยกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาจารกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถ้อยกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในด้านดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต่อกัน

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗) หน้า ๒๐๐.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๒๔.

๔. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งมา รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุด อันเดียวกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ในวงพุทธบริษัท เป็นที่ทราบกันดีว่า คฤหัสถ์กราบไหว้แสดงความเคารพแก่พระภิกษุ ส่วนในหมู่คณะสงฆ์ต้องมีความสามัคคีกันเพื่อแสดงถึงความพร้อมเพรียงและเคารพกันตามลำดับความแก่อ่อนตามพรรษาของคณะสงฆ์ของตนๆ คือตามลำดับอายุสมาชิกลงในหมู่สงฆ์ พระภิกษุผู้ที่พรรษาอ่อนกว่าจึงกราบไหว้พระภิกษุที่แก่พรรษากว่า การแสดงความเคารพกันตามความหมายของพระพุทธศาสนาอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องแสดงความสูงต่ำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเกียรติยศ อำนาจภายนอกหรือคุณธรรมภายในก็ตาม ด้านภายนอกมองเห็นง่ายอยู่แล้วว่าเฉพาะคุณธรรมภายในคฤหัสถ์ แม้เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงเพียงใดก็กราบไหว้พระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชน ส่วนในหมู่สงฆ์ พระภิกษุผู้เป็นอริยบุคคลสูงสุดคือเป็นพระอรหันต์ แต่อ่อนพรรษากว่าก็แสดงความเคารพแก่ภิกษุปุถุชนผู้แก่พรรษากว่า ที่เป็นเช่นนั้น เพราะระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการแสดงความเคารพหรือกราบไหว้กันอย่างนี้มีไว้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อความดีงามและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของสงฆ์หรือสังคม ความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์หรือการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของสังคมนั้น รวมอยู่ในคำว่าธรรมเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ปฏิบัติตามระเบียบหรือธรรมเนียมการแสดงความเคารพเช่นนั้น ย่อมชื่อว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์ หรือพูดอย่างสั้น ๆ ว่า ปฏิบัติเพื่อเชิดชูธรรม ซึ่งเท่ากับว่าปฏิบัติด้วยความเคารพธรรมนั่นเอง^๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓ มีใจความว่า

คนไทยนี้ ความจริง “รู้จักสามัคคี” ถึงอยู่ได้จนทุกวันนี้ ถ้าไม่รู้จักสามัคคี อยู่ไม่ได้ แต่ก่อนนี้เมื่อ ๔๐ ปี หรือ ๕๐ ปีก่อน ประชากรของประเทศไทย มีประมาณ ๑๘ ล้าน เดียวนี้มีมากขึ้นสามเท่า จวนจะ ๖๐ ล้าน การที่จะ “รู้จักสามัคคี” ก็ลำบากมาก เพราะคนมาก ๆ รู้จักกันทั่วถึงไม่ค่อยได้ แต่ “รู้จักสามัคคี” ควรจะใช้ได้ เพราะหมายความว่า ทุกคนถือว่าตนเป็นคนไทย มีอะไรเกิดขึ้นก็ตาม ทุกคนรู้ว่าต้องมีความสามัคคี “รู้” ก็คือ “ทราบ” ทราบความหมายของสามัคคี “รัก” คือ “นิยม” นิยมความสามัคคี เพราะเหตุใดคนไทยจึง “รู้จักสามัคคี” ก็เพราะคนไทยนี้ฉลาด ไม่ใช่ไม่ฉลาด คนไทยนี้ฉลาด รู้ว่าถ้าหากเมืองไทยไม่ใช้ความสามัคคี ไม่เห็นอกเห็นใจกัน ไม่ใช้อะไรที่จะพอรับกันได้ พอที่จะใช้ได้ก็คงจะไม่ได้ทำอะไร หมายความว่า ทำมาหากินก็ไม่ได้ทำมาหากินเพราะว่าไม่มีอุปกรณ์ ไม่มีความสงบ จะต้อง “รู้จักสามัคคี” หมายความว่า รู้จักการอะลุ่มอล่วยกัน แม้จะไม่ใช้ถูกต้องเต็มที่

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๗.

คือ หมายความว่าไม่ถูกหลักวิชาเต็มที่ ก็จะต้องใช้ เพราะว่าไม่ใช่ ก็ไม่มีอะไรใช้ อาจมีสิ่งที่มีอยู่แล้วที่จะใช้ไปได้ชั่วคราว คุณภาพอาจไม่ค่อยดีนัก ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรที่ดีร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ว่าต้องใช้อะไรที่พอใช้ได้ไป ไม่อย่างนั้นไม่มีวันที่จะมีชีวิตรอดได้^๙

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และวิธาน สุชีวงศ์ ได้กล่าวถึงความสามัคคีไว้ว่า ความสามัคคีหมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความคิดเห็นร่วมกัน และมีความรักใคร่ต่อกันนับถือกัน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน จนทำหน้าที่ได้สำเร็จ เรียกว่า มีความสามัคคี ความสามัคคีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาอยู่ ๒ ประเด็นคือ การแสดงออกทางการทำงานและความนึกคิดทางจิตใจ เพื่อความสะดวกในการศึกษาก็จะขอแบ่งความสามัคคีออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ความสามัคคีทางกายกับทางใจ^{๑๐}

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา^{๑๑} ได้กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์”สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี ๖ คือ

๑. เมตตาการุณยธรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนโดย ช่วยเหลืออุเคราะห์ต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการปรีชาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาจริยธรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่น แนะนำ สั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พูดจริง ไม่พูดเพื่อผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓. เมตตาโมกขธรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔. สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั้งถึงกัน นั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

๕. สีลสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือนกัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่ยกย่อง หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกัน ทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุผลถูกต้องเหมือนกัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็น อุดมคติอย่างเดียวกัน

^๙ กระทรวงวัฒนธรรม, **สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒.

^{๑๐} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และวิธาน สุชีวงศ์, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘.

^{๑๑} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา , **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรินติ้ง เฮาส์ ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๔- ๒๙๕.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูนนทวิวัฒน์ วีระธมโม (มีนุสรณ)^{๑๒} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัย พบว่า เทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้บริหารงานตามหลักสาราณียธรรมทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า มีการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรม ๖ อยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการบริหารงานเทศบาลตำบลปลายบาง ตามหลักสาราณียธรรม ๖ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปลายบาง มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามเพศ และอายุ อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนประชาชนที่มีระดับการศึกษาและอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานเทศบาลตำบลปลายบางตามหลักสาราณียธรรม ๖ ไม่แตกต่างกัน แนวทางการนำหลักสาราณียธรรม ๖ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานเทศบาล ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ด้านเมตตาการุณม เจ้าหน้าที่ไม่ควรเลือกปฏิบัติในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ ควรให้บริการตามลำดับในการมาใช้บริการ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้รับบริการ ด้านเมตตาจริกรรม เจ้าหน้าที่กล่าววาจาสุภาพต่อผู้มาใช้บริการ ด้านเมตตาเมโนกรรม เจ้าหน้าที่ต้องยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตน ให้เกียรติประชาชนที่มาติดต่อและต้อนรับด้วยไมตรีจิตที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ด้านสาธารณโภคี เจ้าหน้าที่ต้องมี ความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล บริการด้วยความเต็มใจ และมีความรับผิดชอบ ด้านศีลสามัญญตา ควรมีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เห็นแก่พวกพ้องสำคัญกว่าประเทศชาติ หรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ด้านทักขิสามัญญตา ยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และนำมาแก้ไขปรับปรุงตามสภาพจริง

พระครูกันตสีลาภวัฒน์ (ชนิด ฉนทโก)^{๑๓} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความสามัคคีในสังคมไทยตามหลักอริยฐานธรรม ๔” ผลการวิจัย พบว่า สถานภาพของสังคมไทยปัจจุบันมีเสรีภาพเกินขอบเขต มักใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลความขัดแย้งอาจเริ่มที่เจตคติทางความคิด ทางลัทธิความเชื่อ หรือแม้แต่การดำเนินชีวิต ที่แตกต่างกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุให้เกิดข้อพิพาทมากมายในสังคมกลายเป็นการแตกความสามัคคีของคนไทย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายครั้ง ทำให้ประเทศชาติขาดความมั่นคงซึ่งแต่ก่อนนั้นสังคมไทยเคยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคีกันฉันท์พี่น้อง และก็ยังอยากเห็นทุกคนกลับมาสามัคคีกันเหมือนเดิม

^{๑๒} พระครูนนทวิวัฒน์ วีระธมโม (มีนุสรณ), “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

^{๑๓} พระครูกันตสีลาภวัฒน์ (ชนิด ฉนทโก), “การส่งเสริมความสามัคคีในสังคมไทยตามหลักอริยฐานธรรม ๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕)

ธีรกานต์ คงด้วง^{๑๔} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่าในการสังเคราะห์หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยเฉพาะในสังคมไทยนั้น เน้นหลักธรรมหมวดอคติ ๔ เพราะสังคมไทยขาดความสามัคคี ถือฝักฝ่าย มีอคติหวาดระแวงซึ่งกันและกัน หมวดพรหมวิหาร ๔ เพราะหลายฝ่ายขาดไมตรีจิต ไม่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน หมวดวจีสุจริต ๔ เพราะสังคมไทยใช้วจีทุจริตในการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และ พูดเพื่อเจ้าเล่ห์ไหล ไส้โคลงกันมาก สังคมไทยส่วนใหญ่วุ่นวายเพราะวจีทุจริต ๔ นี้ จึงต้องแก้ด้วยวจีสุจริต ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ เพื่อให้สังคมสามัคคีปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชวนให้ระลึกถึงกันแต่ในทางที่ดี

จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่จะศึกษาพบว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอต่องานวิจัยนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ศึกษาหลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๑ ข้อมูลด้านเอกสาร

๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย

๑.๗.๒ ข้อมูลภาคสนาม

๑. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมโดยจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งก่อน ระหว่างและหลังการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓ อำเภอ ประกอบด้วย ๑.อำเภอพุทไธสง ๒.อำเภอนาโพธิ์ และ ๓.อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จำนวน ๓๐ รูป ประกอบไปด้วย

(๑) เจ้าคณะอำเภอ	จำนวน ๓ รูป
(๒) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ	จำนวน ๓ รูป
(๓) เจ้าคณะตำบล	จำนวน ๖ รูป
(๔) เจ้าอาวาส	จำนวน ๖ รูป
(๕) พระลูกวัด	จำนวน ๑๒ รูป

^{๑๔} ธีรกานต์ คงด้วง, “การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒)

๒. อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ ประกอบไปด้วย เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก

๓. ถอดข้อมูลการสัมภาษณ์จากเครื่องบันทึกเสียง

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์
ตอบปัญหาวิจัย

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๒.๑ ทำให้ทราบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๒ ทำให้ทราบหลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ ทำให้ทราบการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ใน
จังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ ๒

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

บทนี้ ผู้วิจัยเสนอเนื้อหาสาระของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษา ดังนี้ (๑) ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๒) ปัญหาด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๓) ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๔) ปัญหาการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๕) ปัญหาการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๖) ปัญหาการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ และ (๗) ปัญหาและสาเหตุของการขาดสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ปัญหาการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระงับรักษา หรือการบริหาร อีกนัยหนึ่งหมายถึง การควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^๑ การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^๒ เมื่อมองจากการปกครองภายในของพระสงฆ์เองในปัจจุบันนี้ นอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว เป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล คือ ดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพอปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน คือ

หน้าที่ของสังฆิการิกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ และ หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆิการิก ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสังฆิการิก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสังฆิการิกฉันบุตร ให้สังฆิการิกนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญอกงามในธรรม ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสังฆิการิกให้อื้อเพื่อประพฤติดต่อกัน หน้าที่ของสังฆิการิกจะพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆิการิก เรียกว่าสังฆิการิกวัตร

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔

และอาจารย์วัตร หน้าที่ของศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ อันเตวาสิกวัตร หน้าที่ของอาจารย์จะพึงปฏิบัติต่อศิษย์ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรต่อกัน มีไมตรีจิตต่อกัน^๓ และยังมีการปกครองด้วยการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) มาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง ด้วยการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปในรูปแบบเดียวกันจึงมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ดังนี้ คือ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

๑) หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

(๑) บำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงเงินแรงงานและแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

(๒) การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจกรรมของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจกรรมแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล กิจกรรมของวัดซึ่งหมายถึงกิจการ ๕ ประเภท คือ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

(๓) การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเองเป็นเจ้าของให้ให้เป็นไปด้วยดี คือให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒) หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

(๑) ปกครอง หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ

(๒) สอดส่อง หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๒ (หลักสูตตบญัฏฐม ขันโท), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๓.

๓) หน้าที่เป็นธรรมาธิการศึกษาและอบรม

(๑) การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม (รวมทั้งธรรมศึกษา)

(๒) การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม

๔) หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

(๑) แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล

(๒) ในการบำเพ็ญกุศลของวัดเองเป็นประจำและเป็นการจร

(๓) ผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัดและขอคำปรึกษาเจ้าอาวาสหรือจากวัด

(๔) การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

ดังนั้น พระสงฆ์ในทางบทบาทด้านการปกครองนี้ เป็นการจัดระเบียบการปกครอง นอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลัก ก็ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองด้วย ซึ่งเป็นการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ด้วยการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ส่วน คือ คณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อให้การดูแล การคุ้มครอง การระงับรักษาดูแลคณะสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะสงฆ์หรือของสังคมนั้น ๆ

การปกครองคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นไปตามระเบียบของทางมหาเถรสมาคมที่วางเป็นระเบียบแบบแผนเอาไว้ โดยมีเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลไปตามลำดับ ซึ่งในปัจจุบันสภาพปัญหาของการปกครองทางคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์นั้น ผู้วิจัยได้สอบถามและสัมภาษณ์ เพื่อให้เห็นปัญหาจากการปกครองในปัจจุบัน มีประเด็นดังนี้

พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแวง ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์ยังทำหน้าที่เฉพาะตัวมากกว่าส่วนรวม ยังแบ่งเขตแบ่งโซนในการทำหน้าที่ ไม่บูรณาการในการปฏิบัติงาน คอยแต่รอคำสั่ง ไม่กล้ารับผิดชอบการทำงานมุ่งแต่ความยกย่อง ต้องเกาะอยู่กับผู้บังคับบัญชาอย่างเดียว ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ขาดความรับผิดชอบ ในการอยู่ร่วมกัน และยังมีการแตกแยกความสามัคคีไม่ร่วมมือร่วมใจ^๔

จะเห็นได้ว่า การปกครองนั้นพระสงฆ์ยังแบ่งเขตแบ่งโซน ไม่มีการบูรณาการ ไม่กล้ารับผิดชอบ โดยทำงานมุ่งแต่ความยกย่อง พร้อมทั้งยังมีการแตกแยกในการทำหน้าที่ต่างคนต่างทำ ไม่มีความสามัคคีในหมู่คณะ สอดคล้องกับความคิดเห็นของพระศราวุธ ญาณาวุธ เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวไว้ว่า การยึดติดผู้อาวุโส บางวัดท่านเจ้าอาวาสเกือบร้อยปี แต่ถ้ายังแข็งแรงยังมีความฉลาดปราดเปรื่องตามธรรมดาทั่วไป ขณะที่ท่านผู้น้อยภายในวัด ซึ่งต้องการจะแก้ปัญหาอย่าง

^๔ สัมภาษณ์ พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแวง วัดสระบัว ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

โน้นอย่างนี้ แต่ท่านเจ้าอาวาสไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้ จึงต้องปล่อยค้างคา^๕ ส่งผลถึงพระผู้น้อยไม่กล้าใช้ความสามารถใช้ความคิดภายในวัดได้เต็มที่ เพราะพระผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสไม่เห็นด้วย และท่านเจ้าอาวาสเป็นอาจารย์

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นปัญหาจากการขาดความสามัคคีในหมู่คณะ พร้อมทั้งการปฏิบัติงานนั้น ยังต้องรอแต่คำสั่ง ผู้บังคับบัญชา ไม่กล้าที่จะแสดงออก โดยไม่กล้ารับผิดชอบ และไม่มีการบูรณาการ หรือยังมีการยึดติดอาวุโส จนไม่กล้าใช้ความคิดเห็น และมุ่งแต่ความยกย่อง

๒.๒ ปัญหาด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาตามหลักพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ระดับต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นรู้สัจธรรม เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และสร้างสรรค์ในตัวเองในคนอื่นและสังคม การศึกษาในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การบวชเรียนคือ การศึกษาโดยการบรรพชาเป็นสามเณรอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เนื้อหาของการศึกษาของพระภิกษุสามเณรก็คือ พระพุทธศาสนานั่นเอง

สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน การศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะเป็นกิจการสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ ดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนาศึกษาของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมศาสนาศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมศาสนาศึกษา ให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้จัดการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ^๖

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตามหลักสูตร แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสมี อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี ที่ศึกษาเล่าเรียนเรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๙

^๕ สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณาวุโธ เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^๖ พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗.

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดการเรียนตามหลักสูตรของ กระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงประกาศให้เป็นระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ และฉบับปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๕ มีทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้พระภิกษุสามเณร มีความรู้หลักธรรม และหากพระภิกษุเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือใช้สมัครงานเพื่อประกอบอาชีพได้ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วยโดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้ และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วยเหตุนี้ กษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภก ตั้งแต่โบราณมาจึงทรงทำนุบำรุงสนับสนุนฐานันดรพระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัต เป็นต้น จึงจัดให้มีวิธีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรรูปนั้นให้เป็นมหาบาเรียน (ปัจจุบันเรียกว่า มหาเปรียญธรรม) ครั้นอายุพรรษา ถึงชั้นเถรภูมิ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑล ตามควรแก่คุณธรรมและความรู้ เป็นครูอาจารย์สั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบ ๆ กันมาจนบัดนี้

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมและระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยสงฆ์) ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตจริง ทั้งทางโลกและทางธรรมผสมผสานกันไปและเพื่ออนุวัตน์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลก แต่วิชาการพระพุทธศาสนายังเป็นแกนหลักในการศึกษา ถือเป็นการศึกษาสมัยใหม่ที่ผสมผสานทั้งทางด้านศาสนาและวิชาสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ จึงถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงหรือหน้าที่หลักของพระสงฆ์ เป็นการศึกษาเล่าเรียน เพื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อพัฒนาชีวิตโดยดำเนินตามองค์ประกอบของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัย ให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่าคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรมบทนั้นบทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติ

เพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอะไร และเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า ปรีชา

๒) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือนำมาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกในหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นเป็นแนวทาง หรือปทัชฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน เรียกว่า ปฏิบัติ

๓) ปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก พระอรหันตสาวิกา และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรม ที่ตนปฏิบัติ นั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าว เป็นโดยอัตโนมัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองคือ เป็นปัจเจกตั้งเวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่า ปฏิเวธ^๗

จะเห็นได้ว่า ศาสนศึกษา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์

ปัญหาด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยได้สอบถามและสัมภาษณ์และได้ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการศึกษา พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแพง ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษามีหลายระดับ ตั้งแต่วัดก็มีปัญหาพระมีน้อยและผู้บวชเข้ามาที่ไม่มีศรัทธา โดยแท้จริง การจัดการศึกษาระดับวัด ระดับตำบลก็มีการจัดการศึกษา แต่ยังไม่ดีขึ้น ระดับอำเภอ ทั้งแผนกธรรม - บาลี ก็ไม่ค่อยมีส่วนมากจะไปกระจุกที่จังหวัด^๘ ส่วนพระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก มีความเห็นในลักษณะเดียวกัน คือ ปัญหาด้านการศึกษา ในปัจจุบันจำนวนของพระภิกษุสามเณร คือ ผู้ศึกษาน้อยลงทุกปี^๙ และ พระศราวุธ ญาณาวุโธ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวไว้ว่า การมองการศึกษาที่แตกต่างกัน โดยการศึกษาคือการเจริญองกามของชีวิต

^๗ พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺธ (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปติ (วีระ ภูทิจาริ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔-๔๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแพง วัดสระบัว ตำบลบ้านแพง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^๙ สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

และติดขัดในส่วนของการปัจจัยที่จะศึกษาต่อ และไม่ให้ความสำคัญในการฝึกศึกษาพระธรรมนั้น จนทำให้การศึกษาก็เพียงแต่บังคับมาเรียนเท่านั้น^{๑๐}

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากมี ปัญหาพระมีน้อยและผู้บวชเข้ามาก็ไม่มีศรัทธา โดยแท้จริง การจัดการศึกษาระดับวัด ระดับตำบลก็มี การจัดการศึกษา แต่ยังไม่ดีขึ้น ระดับอำเภอทั้งแผนกธรรม – บาฬี ก็ไม่ค่อยมีส่วนมากจะไปกระจุกที่ จังหวัด ไม่ให้ความสำคัญในการฝึกศึกษาพระธรรมนั้น จนทำให้การศึกษาก็เพียงแต่บังคับมาเรียน เท่านั้น

๒.๓ ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกจาก การศาสนาสถาน หรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน เป็นการสงเคราะห์คนหรือ ประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม^{๑๑} จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็นบทบาทที่สืบ เนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามา ประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทย แบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติ ภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำ หน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๑๒}

ในเวลาต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงทางรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาท ด้านการศึกษาก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่ต่อบทบาทเหล่านี้ก็ค่อยๆ ลดน้อยลง ตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชา

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณาวุธ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการศึกษาและ การพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

สามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๑๓}

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริหารแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น ๓ ลักษณะได้แก่^{๑๔}

๑) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้อุปถัมภ์แก่เด็ก

๓) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การจัดหน่วยนวกะ การใช้หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่างๆ ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และการศึกษาก็เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมากเด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ เพื่อศึกษาหาความรู้ตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศหลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียน

ปัญหาทางการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น จะเห็นได้จากผู้วิจัยสอบถามและสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

พระศราวุธ ญาณาวุโธ เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวว่า สภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ จากคณะผู้ปกครอง พร้อมทั้งสังคมต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในที่สุดก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมต่อไป^{๑๕}

พระครูปทุมสราภรณ์ ได้กล่าวว่า ปัญหาการศึกษาสงเคราะห์นั้น ยังมีมาก การตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิที่จะสนับสนุนทุกระดับ จะมีเฉพาะวัดที่มีศักยภาพที่จะพอ เอาตัวรอดส่วนมากยังไม่ให้ความสำคัญด้านการมีส่วนร่วมหรือช่วยเหลือสังคม ด้านการศึกษา ส่งผลกระทบ ทำให้

^{๑๓} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๔} มาณพ พลไพรินทร์, **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๖.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณาวุโธ เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สถาบันการศึกษาของพระสงฆ์เองหรือทางโลกตามที่มองพระในแง่ผู้รับไม่ใช่ผู้ให้ และขาดความร่วมมือร่วมใจในการรักษาปกป้องคุ้มครองจากทางโลก^{๑๖}

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ จากคณะผู้ปกครอง พร้อมทั้งสังคมต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในที่สุดก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมต่อไป การตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิที่จะสนับสนุนทุกระดับ จะมีเฉพาะวัดที่มีศักยภาพที่จะพอ เอาตัวรอดส่วนมากยังไม่ให้ความสำคัญด้านการมีส่วนร่วม และขาดความร่วมมือร่วมใจในการรักษาปกป้องคุ้มครองจากทางโลก

๒.๔ ปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

บุคคลที่ถือว่าเป็นนักเผยแผ่ที่ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ทรงเปี่ยมล้นไปด้วยพระเมตตา พระมหากรุณาล้นพ้นแก่เหล่าเวไนยสัตว์ทุกจำพวก ไม่ว่าจะแตกต่างกันด้านเชื้อชาติ วรรณะ หรือความเป็นอยู่ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งเดียวกัน ต่างแต่พื้นเพของจิตใจของเวไนยสัตว์เป็นสำคัญว่าจะสามารถรองรับพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้แค่ไหน

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น สามารถจับประเด็นได้ในคราวที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระภิกษุสาวก ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ไปยังทิศต่าง ๆ เพื่อทำการเผยแผ่พระธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายพบความจริงของชีวิต รู้จักวิธีแก้ไขปัญหาชีวิตและทำชีวิตของตนให้ดีขึ้นซึ่งมีพุทธพจน์ว่า “จรถ ภิกขเว จาริก พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานฯ”^{๑๗} “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูล เพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๗} จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ ทำให้ทราบและเข้าใจถึงแนวทางในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่า เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์เป็นหลัก มิใช่เพื่อลาภสักการะ เพื่อความไร้สาระของชีวิต และมีใช่เพื่อความมั่งงายไร้แสงสว่างนำพาชีวิต

ส่วนปัญหาในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของคณะสงฆ์ไทยนั้นมีสาเหตุมาจากการที่พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อกับประชาชนไม่ได้และเป็นผู้นำจิตวิญญาณไม่ได้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชน เป็นเพียงพิธีกรรมเป็น

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูปฐมสมราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแก่ง วัดสระบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๗} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

ส่วนใหญ่ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสาร มีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก สมควรที่รัฐบาลและทางการคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มากที่สุด^{๑๘}

ในประเด็นปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถาม โดยได้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแผ่ โดย พระศราวุธ ญาณาวุธ เลขาธิการ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง โดยมีความเห็นเกี่ยวกับปัญหาด้านการเผยแผ่ คือ

“๑.ขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา

๒.ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ

๓.พระสงฆ์มีโอกาสน้อย โดยพระสงฆ์นั้นขาดประสบการณ์”^{๑๙}

จึงส่งผลกระทบ คือ พระสงฆ์ขาดประสบการณ์ ไม่มีความรู้ความสามารถ ไม่เข้าใจ พร้อมทั้งขาดความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ในการสื่อสาร จนทำให้การสื่อสารของผู้ฟังไม่ชัดเจนและสื่อความหมายผิดไปจากเดิม

พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแว้ง ให้ความเห็นว่า “พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการพูดหรือสื่อสารให้คนเข้าใจในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าเทศน์เดี่ยว หรือ เทศน์คู่ หรือทำนองธรรมวัตรหรือแม้แต่ในสถาบัน โรงเรียน กลุ่ม คณะบุคคลต่าง ๆ จึงได้เฉพาะคนกลุ่มน้อย หรือวัดซึ่งไม่นำพาปฏิบัติได้จริง ส่งผลกระทบ คือ คนก็ไม่สนใจในทางพระพุทธศาสนา ก็จะถือเพียงว่าเป็นการฟังตามธรรมเนียมในโอกาส วันสำคัญ เทศกาลเท่านั้น ไม่ได้ที่จะเอาหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังมากนัก ก็จะขาดกำลังในการช่วยเหลือ อุภัมภ บำรุงรักษา”^{๒๐}

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากขาดกิจกรรมส่งเสริมปัญญา ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ พระสงฆ์มีโอกาสน้อย โดยพระสงฆ์นั้นขาดประสบการณ์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการพูดหรือสื่อสารให้คนเข้าใจในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าเทศน์เดี่ยว หรือ เทศน์คู่ และไม่ได้ที่จะเอาหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังมากนัก ก็จะขาดกำลังในการช่วยเหลือ อุภัมภ บำรุงรักษา

๒.๕ ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน หรือของคณะบุคคล หรือบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการ

^{๑๘} ประเวศ วะสี, สอนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๘.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณาวุธ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแว้ง วัดสระบัว ตำบลบ้านแว้ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป^{๒๑}

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์” (ม. ๑๕ ตร.) และในระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดไว้ว่า วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม การสาธารณแยกโดยลักษณะ มี ๔ คือ

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการเพื่อห้องสมุด เพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ การนี้มุ่งเอากิจการที่ตัวเอง หรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำ หรือกิจการชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ การนี้มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการเฉพาะเรื่อง แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตทุภักดิ์ การประสูตอัศศิภักดิ์ การประสูตวาตภักดิ์ หรือคราวหนาวจัด หรือแม้นยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการ และสงเคราะห์โดยประการอื่น การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะ

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนของพระภิกษุ นั้น อาจจะกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรม หรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน

^{๒๑} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓๑-๓๓๖.

ถ้าประเพณีนั้นมิได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๒๒}

อาศัยเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สามารถทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่สังคม เพราะประชาชนในปัจจุบันนี้หรือแม้ในอดีตกาลก็ตาม ยังมีปัญหาและความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งทางวัตถุและทางจิตใจอยู่ เพราะความสามารถของรัฐในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนยังมีไม่ทั่วถึง ผู้ที่เป็นที่พึ่งได้ในยามนี้ คือ พระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้รู้ธรรม สามารถแสดงข้อธรรมอันเป็นที่ก้ำขาของประชาชนให้คลายความกังวล และความทุกข์ในชีวิตลงได้

ปัญหาด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ “การก่อสร้างต่าง ๆ นั้น เช่น การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐ จนเป็นเหตุให้ในทางพระพุทธศาสนา ไม่มีการส่งเสริมที่เป็นแบบอย่าง และขาดการส่งเสริมให้ชาวพุทธปฏิบัติตาม^{๒๓}

พระครูวิชิตญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ไม่มีการส่งเสริมสร้างความสามัคคี ไม่นำหลักธรรมมาใช้กัน เช่น ธิมมัญญตา สัมปปริสทาน และแนวทางที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คล้ายกันตามโอกาสที่เหมาะสม ตามกาลนั้นๆ ส่งผลถึงวัดและชุมชนนั้นเกิดการห่างเหิน^{๒๔}

พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น ไม่มีความเมตตา ช่วยเหลือวัดที่ขาดความเจริญ และหลักสาธารณโภคี คือ ความช่วยเหลือ และขาดการแบ่งปันกันให้ทั่วถึงโดยไม่มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา ของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ขึ้น^{๒๕}

พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก ได้กล่าวไว้ว่าปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมด้านศึกษานั้น พระสงฆ์เราไม่ให้ความสำคัญ เพราะขาดปัจจัยที่สนับสนุน และมุ่งประโยชน์ส่วนตน ไม่แบ่งปันลาภ^{๒๖}

^{๒๒} ภัทรพร สิริกาญจน์, **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสวนโณ ในการพัฒนาชุมชน**, (สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณาวุธ เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ วัดอมราวาส ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพปัญหา คือ การก่อสร้างต่าง ๆ นั้น เช่น การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐ ไม่มีการส่งเสริมสร้างความสามัคคี ไม่นำหลักธรรมมาใช้กัน เช่น ธรรม์ญูตา สัปบุริสทาน และแนวทางที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความเมตตา ช่วยเหลือวัดที่ขาดความเจริญ และหลักสาธารณสุขโรค คือ ความช่วยเหลือ และขาดการแบ่งปันกันให้ทั่วถึงโดยไม่มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา และพระสงฆ์เราไม่ให้ความสำคัญ เพราะขาดปัจจัยที่สนับสนุน และมุ่งประโยชน์ส่วนตน ไม่แบ่งปันลาภ

๒.๖ ปัญหาด้านการสาธารณสุขการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ในพระพุทธศาสนาก็มีหลักฐานเกี่ยวกับ เรื่องการส่งเสริมการสาธารณสุขการไว้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมพระภิกษุให้การเข้าไปมีบทบาทในสังคม และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน ดังเรื่องในอังกุรเปตวัตถุ^{๒๗} มีเรื่องเล่าว่า มขมาณพได้นำผู้คนทำการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการทำความสะอาดสถานที่ต่าง ๆ สร้างถนนหนทาง ศาลาที่พักคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ สร้างสะพาน และสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์อื่น ๆ เป็นจำนวนมาก การกระทำดังกล่าวมาถือว่า เป็นบุญกุศลมาก เมื่อเขาสิ้นชีวิตลง บุญกุศลนั้นได้อำนวยให้ มขมาณพได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากแนวความคิดที่ว่า การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นสาธารณกุศล เป็นบ่อเกิดแห่งการได้บุญกุศลมากทางหนึ่ง ประกอบกับมีพระสงฆ์เป็นผู้ชักนำประชาชนให้กระทำงานเหล่านี้ยังเป็นการเพิ่มบุญกุศล และนำมาซึ่งความมีชื่อเสียง ความเคารพยกย่องจากผู้อื่น ทั้งประชาชน มั่นใจในความเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไว้วางใจเคารพในตัวพระสงฆ์อยู่แล้ว พระสงฆ์ชักนำประชาชนให้เกิดการพัฒนาจึงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี แนวความคิดเรื่องการทำบุญนี้ จึงได้กลายเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อ ๆ มา สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ใน วนโรปสูตร ว่า^{๒๘}

ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารีนรมย์^{๒๙}

ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย

บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น

ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ

ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว

^{๒๗} พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๕๗-๒๕๘/๒๐๙-๒๑๕.

^{๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๒๙} (ส.ส.อ.), (บาลี) ๑/๔๗/๘๖).

ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน

ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ พระศราวุธ ญาณวฑฺโฒ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณูปการ คือ

๑. ด้านการพัฒนาวัด
๒. ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของวัด
๓. ด้านการดูแลรักษาและจัดการสาธารณสมบัติ ส่งผลให้ด้านการพัฒนาต่าง ๆ ภายในวัดขาดการก่อสร้าง เพราะไม่มีปัจจัยในการที่จะบูรณะ^{๓๐}

พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลห้วยโศก ได้กล่าวไว้ว่า “ด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน บุคคลผู้มีความพร้อมด้านช่วยเหลือ ทำตามหน้าที่นั้นๆ แก่ปัญหาไม่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นตามหลักสาราณียธรรม ไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหา^{๓๑}

พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ไม่มีเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร และการบริหารจัดการองค์กรที่ชัดเจน ไม่มีแผนพัฒนาด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และไม่มีแบบฟอร์มแจ้งซ่อมบำรุงหรือช่วยเหลือในงานสาธารณูปการ ที่เป็นแบบอย่าง จึงทำให้การพัฒนาที่ล่าช้า^{๓๒}

พระครูวิชญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณูปการ ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การเสริมสร้างสาธารณูปการนั้นเกิดจากความเสียสละ เพราะเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เช่น ไม่มีการเสียสละเพื่อส่วนรวมแนวทางปฏิบัติใช้หลักเหตุผลพร้อมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะสร้างความเจริญ พระต้องเสียสละ แต่ปัจจุบันนี้ได้ขาดหายไป^{๓๓}

สรุปความได้ว่า ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น เกิดจากด้านการพัฒนาวัด ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของวัด ด้านการดูแลรักษาและจัดการสาธารณสมบัติ ส่งผลให้ด้านการพัฒนาต่าง ๆ ภายในวัดขาดการก่อสร้าง เพราะไม่มีปัจจัยในการที่จะบูรณะ ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน บุคคลผู้มีความพร้อมด้านช่วยเหลือ ทำตามหน้าที่นั้นๆ แก่ปัญหาไม่ตรงกับปัญหา ไม่มีแผนพัฒนาด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และไม่มีแบบฟอร์มแจ้งซ่อมบำรุงหรือช่วยเหลือในงานสาธารณูปการ ที่เป็นแบบอย่าง จึงทำให้การพัฒนาที่ล่าช้า ไม่มีการ

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณวฑฺโฒ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลห้วยโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูวิชญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เสียสละเพื่อส่วนรวมแนวทางปฏิบัติใช้หลัก เหตุผลพร้อมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะสร้างความเจริญ พระต้องเสียสละ แต่ปัจจุบันนี้ได้ขาดหายไป

๒.๗ ปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาคัมภีร์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

โดยการดำเนินงานของคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ก็ได้ปฏิบัติไปตามกฎของมหาเถรสมาคม พระเป็นหน้าที่โดยตรง แต่สภาพปัญหาปัจจุบันของการบริหารจัดการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยจะเห็นได้จาก การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ นั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย แต่ปัจจุบันนั้นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการไม่เข้าใจในการบริหารหรือปกครอง เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการที่ติดขัดหรือไม่เตรียมสิ่งใหม่ ๆ จากการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งพระครูวรญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาคัมภีร์นั้น เป็นเพราะขาดคุณธรรม ไม่ใช่ขาดความรู้ และโอกาส ส่งผลกระทบบ้างให้หมกมุ่นไม่มีความรู้ เพื่อเกื้อกูลกันในส่วนนามธรรมเกิดความเสียหาย ไม่มีความเคารพ ขาดความเอาใจใส่ ทำให้สังคมเกิดความเห็นแก่ตัว ขาดความกตัญญูกตเวที ไม่มีความสามัคคี^{๓๔} กับ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ ได้กล่าวถึงปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาคัมภีร์ของพระสงฆ์ ไว้ว่า ปัญหาคือพระสงฆ์ขาดความเมตตาต่อกัน ส่วนสาเหตุ คือพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเห็นแก่ได้และมีความโลภกันเยอะอยู่ ส่งผลกระทบบ้างกิจการงานพระพุทธศาสนาขาดความเอาใจใส่และสืบทอดที่ยั่งยืน^{๓๕} ส่วนพระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวถึงปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาคัมภีร์ ว่าเกิดจาก

- ๑.การตำหนิเตียนผู้อื่น
 - ๒.ไม่เชื่อฟังคณะผู้ปกครองระดับเหนือตน
 - ๓.ไม่ประพฤติตามหลักธรรมวินัย
- ส่งผลกระทบบ้าง คือ
- ๑.วิกฤติด้านการเมืองการปกครอง
 - ๒.วิกฤติด้านเศรษฐกิจ
 - ๓.วิกฤติด้านสังคม

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูวรญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ วัดอมราวาส ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

๔. วิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม^{๓๖}

ส่วนพระชาลชัย อธิปญโญ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลบ้านเป่า ได้กล่าวถึงสาเหตุของการขาดสัมมาศรัทธาว่า เกิดจากการรับฟังข่าวสารที่ผิดโดยไม่ได้ไตร่ตรอง ว่าสิ่งนั้นผิด ส่งผลให้เกิดความแตกแยก^{๓๗} และพระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลห้วยโศก ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาการขาดสัมมาศรัทธา คือ พระสงฆ์บางกลุ่มไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางคณะสงฆ์ เช่น การอบรมพระนวกะ ฟังพระปาฏิโมกข์ สาเหตุจากการเดินทาง ความพร้อมในการร่วมกิจกรรม^{๓๘} สอดคล้องกับพระศราวุธ ญาณวูโธ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวถึงปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาศรัทธาว่า เกิดจากความไม่สามารถรับรู้ความเป็นไปของคณะสงฆ์ หรือข่าวสาร เพื่อชี้แจงให้ทราบ และรู้ไม่เท่าทันข้อมูล “พระสงฆ์ขาดการร่วมกิจวัตร หรือกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำวัตรสวดมนต์ การบิณฑบาต ตลอดจนการร่วมอุบาสกสังฆกรรมร่วมกัน สิ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลกระทบถึงการขาดความสัมมาศรัทธาสมัครสมานการเป็นอยู่ร่วมกัน^{๓๙}

สรุปความได้ว่า ปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาศรัทธาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยเกิดจากพระสงฆ์เองทั้งในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ขาดเมตตาต่อกัน ไม่เชื่อฟังคณะผู้ปกครองระดับเหนือตน ไม่ประพฤติตามหลักธรรมวินัย และการรับฟังข่าวสารที่ผิดโดยไม่ได้ไตร่ตรอง และสาเหตุพระสงฆ์ที่ไม่มีความสัมมาศรัทธาเกิดจาก พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเห็นแก่ได้และมีความโลภกันเยอะอยู่ พระสงฆ์บางกลุ่มไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางคณะสงฆ์ และสาเหตุจากการเดินทางทำให้ขาดความพร้อมในการร่วมกิจกรรม

๒.๘ สรุป

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ในประเด็นดังนี้

ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นปัญหาจากการขาดความสัมมาศรัทธาในหมู่คณะ พร้อมทั้งการปฏิบัติงานนั้น

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระชาลชัย อธิปญโญ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลบ้านเป่า วัดบวรรังษี อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลห้วยโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระศราวุธ ญาณวูโธ เลขาธิการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ยังต้องรอแต่คำสั่ง ผู้บังคับบัญชา ไม่กล้าที่จะแสดงออก โดยไม่กล้ารับผิดชอบ และไม่มีการบูรณาการ หรือยังมีการยึดติดอาวุโส จนไม่กล้าใช้ความคิดเห็น และมุ่งแต่ความยกย่อง

ปัญหาด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากมีปัญหาพระมีน้อยและ ผู้บวชเข้ามาก็ไม่มีศรัทธา โดยแท้จริง การจัดการศึกษาระดับวัด ระดับตำบลก็มีการจัดการศึกษา แต่ยังไม่ดีขึ้น ระดับอำเภอทั้งแผนกธรรม - บาฬิ ก็ไม่ค่อยมีส่วนมากจะไปกระจุกที่จังหวัด และไม่ให้ความสำคัญในการศึกษาพระธรรม จนทำให้การศึกษาก็เพียงแต่บังคับมาเรียนเท่านั้น

ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพสังคมและ เศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ จากคณะผู้ปกครอง พร้อมทั้งสังคม ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในที่สุดก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมต่อไป การตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิที่จะสนับสนุนทุกระดับ จะมีเฉพาะวัดที่มีศักยภาพที่จะพอ เอาตัวรอดส่วนมากยังไม่ให้ความสำคัญด้านการมีส่วนร่วม และขาดความร่วมมือร่วมใจในการรักษาปกป้องคุ้มครองจากทางโลก

ปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากขาดกิจกรรมส่งเสริมปัญญา ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ พระสงฆ์มีโอกาสนาน้อย โดยพระสงฆ์นั้นขาดประสบการณ์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการพูด หรือสื่อสารให้คนเข้าใจในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่า เทศน์เดี่ยว หรือ เทศน์คู่ และไม่ได้ที่จะเอาหลักธรรมมาประเพณีปฏิบัติอย่างจริงจังมากนัก ก็จะขาดกำลังในการช่วยเหลือ อุปลัมภ บำรุงรักษา

ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพปัญหา คือ การก่อสร้างต่าง ๆ นั้น เช่น การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐ ไม่มีการส่งเสริมสร้างความสามัคคี ไม่นำหลักธรรมมาใช้กัน เช่น ธัมมัญญดา สัปปริสทาน และแนวทางที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความเมตตา ช่วยเหลือวัดที่ขาดความเจริญ และหลักสาธารณโภคี คือ ความช่วยเหลือ และขาดการแบ่งปันกันให้ทั่วถึงโดยไม่มีการจัดตั้งกองทุน เพื่อการศึกษา และพระสงฆ์เราไม่ให้ความสำคัญ เพราะขาดปัจจัยที่สนับสนุน และมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่แบ่งปันลาภ

ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากด้านการพัฒนาวัด ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์สาธารณะของวัด ด้านการดูแลรักษาและจัดการสาธารณสมบัติ ส่งผลให้ด้านการพัฒนาต่าง ๆ ภายในวัดขาดการก่อสร้าง เพราะไม่มีปัจจัยในการที่จะบูรณะ ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน บุคคลผู้มีความพร้อมด้านช่วยเหลือ ทำตามหน้าที่นั้นๆ แก้ปัญหาไม่ตรงกับปัญหา ไม่มีแผนพัฒนาด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และไม่มีแบบฟอร์มแจ้ง ช่อมบำรุงหรือช่วยเหลือในงานสาธารณูปการ ที่เป็นแบบอย่าง จึงทำให้การพัฒนาที่ล่าช้า ไม่มีการเสียสละเพื่อส่วนรวมแนวทางปฏิบัติใช้หลัก เหตุผลพร้อมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะสร้างความเจริญ พระต้องเสียสละ แต่ปัจจุบันนี้ได้ขาดหายไป

ปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมพันธภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนใหญ่เกิดจากพระสงฆ์เองทั้งในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ขาดความเมตตาต่อกัน ไม่เชื่อฟังเจ้าคณะผู้ปกครองระดับเหนือตน ไม่ประพฤติตามหลักธรรมวินัย และการรับฟังข่าวสารที่ผิดโดยไม่ได้ไตร่ตรอง และสาเหตุพระสงฆ์ที่ไม่มีความสัมพันธ์เกิดจาก พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเห็นแก่ได้ และมีความโลภกันเยอะอยู่ พระสงฆ์บางกลุ่มไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางคณะสงฆ์ และสาเหตุจากการเดินทาง ความพร้อมในการร่วมกิจกรรม

บทที่ ๓

หลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอหลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยจะนำเสนอในประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ ความหมายของหลักสาราณียธรรม ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม ความหมายของหลักสังฆสามัคคี คุณลักษณะของหลักสังฆสามัคคี องค์ประกอบของหลักสังฆสามัคคีและจุดมุ่งหมายของหลักสังฆสามัคคี ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

๓.๑ ความหมายของหลักสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน^๑ เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก^๒ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน^๓ แบ่งความหมายออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ ๑) ความหมายตามองค์ธรรม ๒) ความหมายอื่นๆ ดังนี้

๓.๑.๑ ความหมายตามองค์ธรรม

ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานแสดงสาราณียธรรม มีอยู่ ๖ ประการ^๔ ได้แก่

(๑) เมตตากายกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อรรถกถาจารย์ยังจำแนก เมตตากายกรรมออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่

ก) เมตตากายกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ การไปเพื่อไหว้ต้นโพธิ์ การไปเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายเข้าบ้านที่เหมาะสมแก่โคจร เพื่อบิณฑบาตแล้วต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะ การตามส่ง ชื่อว่าเมตตากายกรรมของพวกคฤหัสถ์

ข) เมตตากายกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบำเพ็ญอาภิสมาจาริกรรมด้วยเมตตาจิต^๕ กายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา^๖

(๒) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๖/๓๘๗.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๖.

^๔ วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๔/๓๖๘-๓๖๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒, ๓๕๖/๓๘๗-๓๘๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๒, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙-๖๐, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๗.

^๕ ม.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๔๙๒/๒๙๒.

^๖ ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๙๒/๓๐๒, อภ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๙๗.

ก) เมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ กรรมในเวลากล่าวคำเป็นต้นว่า เราทั้งหลายจะไปไหว้พระเจดีย์ จะไปไหว้ตันโพร้ จะฟังธรรม จะบูชาด้วยประทีป พวงมาลัยและดอกไม้ จะสมาทานประพตีสัจจรีต ๓ จะถวายสลากภัตเป็นต้น จะถวายผ้าจ่านำพรษา จะถวายปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ในวันนี้ ท่านทั้งหลายจงนิมนต์พระสงฆ์แล้วจัดแจงของควรเคี้ยวเป็นต้น จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย จงเข้าไปตั่งน้ำดื่มไว้ จงไปรับพระสงฆ์มา จงให้ท่านนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว มีความพอใจ ความอุตสาหะ ขวนขวายเถิด ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ทั้งหลาย

ข) เมตตาวจีกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบอกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพื่อบรรเทาการบอกกัมมัญฐาน การแสดงธรรม การบอกพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก ด้วยเมตตาจิต^๗

(๓) เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีอยู่ ๒ ประเภทได้แก่

ก) เมตตามโนกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การคิดว่า ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายจงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเถิด

ข) เมตตามโนกรรมของภิกษุ ได้แก่ การลุกขึ้นแต่เช้าแล้วชำระล้างร่างกาย และการทำวัตรที่ลานพระเจดีย์เป็นต้นแล้วนั่งบนอาสนะที่สงัดคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเถิด^๘

อนึ่ง ประเด็นเรื่องความเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง อรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่าการเข้าถึงความเป็นเพื่อนกันในจิตรกรรมเป็นต้น ของภิกษุณวกะทั้งหลาย ชื่อว่าเมตตาทายกรรมต่อหน้า ส่วนสามีจิกรรมทุกอย่าง เช่น การล้างเท้า การไหว้ และการพัดให้เป็นต้น แก่พระเถระก็ชื่อว่าเมตตาทายกรรมต่อหน้า การไม่ทำความดูดย ในเครื่องใช้ไม้สอย เป็นต้น แม้ที่คนทั้ง ๒ ฝ่ายเก็บไว้ไม่ดีแล้ว เก็บงำไว้เหมือนตนเองเก็บไว้ไม่ดี ชื่อว่าเมตตาทายกรรมลับหลัง การกล่าวยกย่องอย่างนี้ว่า พระเทวเถระ พระติสสเถระ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมต่อหน้า ส่วนการที่บุคคลสอบถามถึงพระเถระผู้ไม่อยู่ในวิหาร แล้วกล่าวอ้างเป็นของตนอย่างนี้ว่า พระเทวเถระของพวกเราไปไหน พระติสสเถระของพวกเราจักมาเมื่อไรหนอ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมลับหลัง อนึ่ง การลืมนัยนตาที่เปี่ยมด้วยเมตตาและเสนาหาแล้วมองดูด้วยใบหน้าทีแผ่ใสใจ ชื่อว่าเมตตามโนกรรมต่อหน้าการประมวณสิ่งที่คิดว่า ขอพระเทวเถระ ขอพระติสสเถระ จงไม่มีโรค มีอาพาธน้อยเถิด ชื่อว่าเมตตามโนกรรมลับหลัง^๙

(๔) สาธารณโภคิตา หมายถึง การบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยกเหล่าทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม โดยที่ผู้แต่เพียงบิณฑบาตบริโภคร่วมกับพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล ในอรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า การบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยกมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) ไม่แบ่งแยกอำมิส (๒) ไม่แบ่งแยกบุคคล การไม่แบ่งแยกอำมิส คือไม่แบ่งแยกอำมิสโดยคิดว่า จะให้เท่านี้ ๆ และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้ ส่วนการไม่แบ่งแยกบุคคล คือ การไม่แบ่งด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เราจักให้แก่ท่านโน้น จักไม่ให้แก่ท่านโน้น ผู้ใดไม่ทำการแบ่งแยกแม้ทั้ง ๒ อย่างนี้แล้วบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยก ผู้นั้นชื่อว่าบริโภคน้ำโดยไม่แบ่งแยก^{๑๐}

^๗ ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๔๙๒/๓๐๒, อ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔๗.

^๘ ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๔๙๒/๓๐๒, อ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔๗.

^๙ ม.มุ.อ. (บาลี) ๑๒/๔๙๒/๒๙๓.

^{๑๐} ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๔๙๒/๓๐๓, อ.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔๘, อ.ฉก.ก. ฎีกา (บาลี) ๓/๑๑/๑๑๑.

(๕) **ศีลสามัญญตา** หมายถึง การมีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๖) **ทักขิสามัญญตา** หมายถึง การมีอริยทักขิ หมายถึงสัมมาทักขิในอริยมรรค^{๑๑} อันเป็นธรรมเครื่องนำออก^{๑๒} เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

องค์ธรรมทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมานี้เรียกว่า หลักสาราณียธรรม พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นส่วนใหญ่โดยตรัสต่างวาระกัน ทรงแสดงเพื่อต้องการให้สังคมสงฆ์เกิดความเป็นปึกแผ่น สามัคคีต่อกัน ด้วยการอาศัยการเจริญเมตตาทั้ง ๓ ทวาร คือ กายกรรม วจีกรรม และมนโกรรม (เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามนโกรรม) แก่บุคคลรอบข้าง นอกจากนั้นยังเป็นการสอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของบริโศกแก่มิตร (สาธารณโศค) ในขณะเดียวกันนั้นการเสมอกันด้วยสิ่ง ๒ สิ่งก็เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักการนี้ กล่าวคือ มีศีลเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) และมีทักขิที่เสมอกัน (ทักขิสามัญญตา) ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมภายใต้กรอบแห่งสาราณียธรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่นขึ้น พระพุทธองค์ทรงยก ทักขิ ว่าเป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคัมภีร์สาราณียธรรม ๖ ประการเอาไว้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทักขิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรม^{๑๓} นำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคัมภีร์สาราณียธรรม ๖ ประการไว้ไว้ ภิคุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคัมภีร์เรือนยอด แม้ฉันใด ทักขิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคัมภีร์สาราณียธรรม ๖ ประการไว้^{๑๔} อรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “สำหรับผู้ที่เป็นผู้บ่่าเพ็ญสาราณียธรรม อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เมื่อกาลผ่านไปนาน ก็ไม่ควรลืม เพราะเธอเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่ควรระลึกถึง ผู้ใดบ่่าเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ธรรมเหล่านั้นย่อมทำผู้นั้นให้เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย”^{๑๕}

๓.๑.๒ ความหมายอื่นๆ

นอกเหนือจากสาราณียธรรม ๖ ประการดังกล่าวแล้ว ยังมีสาราณียธรรม อีกความหมายหนึ่ง ปรากฏอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงแก่ภิกษุจำนวนมากขณะเกิดความบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกัน สาราณียธรรม ดังกล่าวมีอยู่ ๑๐ ประการ ดังนี้

^{๑๑} อ.ญก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๑๐๓.

^{๑๒} **อันเป็นธรรมเครื่องนำออก** ในที่นี้หมายถึง มรรค ๔ (โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค) ที่ตัดมูลเหตุแห่งวัฏฏะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วออกจากวัฏฏะได้, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๒๕๕/๓๒๗, อภิ.สง.อ. (บาลี) ๘๓-๑๐๐/๔๘, อ้างใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๕/๓๒๒.

^{๑๓} **นียยานิกธรรม** หมายถึง ธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวัฏฏะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวัฏฏะ, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๒, อภิ.สง.อ. (บาลี) ๘๓-๑๐๐/๔๘.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๒-๕๓๓.

^{๑๕} ม.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๔๙๒/๒๙๒.

(๑) เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

(๒) เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แห่งตลอดดีด้วยทัญญู แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แห่งตลอดดีด้วยทัญญู

(๓) เป็นผู้มิตฺตฺติ มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มิตฺตฺติ มีสหายดี มีเพื่อนดี

(๔) เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอน โดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ

(๕) เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำ ทั้งงานสูง และงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูง และงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้

(๖) เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟัง และผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม ฯลฯ

(๗) เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

(๘) เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้

(๙) เป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่งระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่งระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้

(๑๐) เป็นผู้มียปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มียปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๑๖}

สาราณียธรรม ทั้ง ๑๐ ประการข้างต้นเป็นธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน^{๑๗} คือ ความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อความแตกแยก^{๑๘}

^{๑๖} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๐/๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๓.

สรุปความหมายของสาราณียธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และที่ใช้กล่าวถึงในงานวิจัย เล่มนี้ มี ๖ ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม คือ การกระทำใดๆ ต่อบุคคลอื่น ด้วยจิตที่ประกอบด้วย เมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตาวจีกรรม คือ การกล่าววาจาใดๆ ต่อบุคคลอื่นด้วยจิตที่ ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตามโนกรรม คือ การคิดถึงบุคคลอื่น ด้วยจิตปรารถนาให้เขามีความสุข ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาธารณโกศิตา คือ การแบ่งปันทรัพย์สินให้กับผู้อื่นโดยไม่เลือกบุคคล สีสสามัญญตา คือ การปฏิบัติตนตามระเบียบปฏิบัติเสมอเหมือนกับบุคคลอื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และทิสสามัญญตา คือ การมีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (สัมมาทิส) เสมอเหมือนกับผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

นอกจากนี้ ยังมีความหมายอื่นที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๑๐ ประการ ได้แก่ เป็นผู้มีสติ เป็นพหูสูตร เป็นผู้มิตริดี เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้ขยัน เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้มีสติ เป็นผู้มียปัญญา

๓.๒ ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม

ผู้วิจัยนำเสนอความสำคัญของหลักสาราณียธรรมโดยแบ่งความสำคัญดังกล่าวออกเป็น ๓ ระดับได้แก่ (๑) ความสำคัญระดับปัจเจกบุคคล (๒) ความสำคัญระดับสังคม (๓) ความสำคัญในฐานะที่เป็นกระบวนการของไตรสิกขา ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ความสำคัญระดับปัจเจกบุคคล

ความสำคัญของสาราณียธรรมในระดับนี้เป็นระดับที่ส่งผลดีให้กับมนุษย์ ถือเป็นระดับปัจเจกบุคคล มีความสำคัญคือ สามารถขัดเกลากิเลสออกจากจิตใจของบุคคลผู้ที่ศึกษาดีแล้ว และบำเพ็ญสาราณียธรรมนี้ให้บริบูรณ์ สำหรับบริษัทผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาย่อมบำเพ็ญให้บริบูรณ์ไม่ได้ ผู้ใดจะได้จากผู้อื่น ผู้นั้นย่อมไม่ถึงเอามาก แม้เมื่อไม่ได้จากผู้อื่น ย่อมถือเอาพอประมาณเท่านั้น ไม่เอามากไป มีหลักฐานที่น่าสนใจอยู่ชิ้นหนึ่งที่ผู้วิจัยพบ ได้แก่ ประเด็นเรื่อง “ระยะเวลาของการบำเพ็ญสาราณียธรรมให้เต็มบริบูรณ์” ในอรรถกถาระบุว่าต้องใช้เวลาบำเพ็ญอย่างตั้งใจถึง ๑๒ ปี สาราณียธรรมจึงจะเต็มบริบูรณ์ได้ ดังข้อความต่อไปนี้

สาราณียธรรมนี้ ย่อมเต็มบริบูรณ์โดยใช้เวลาถึง ๑๒ ปี แม้แก่ผู้ที่เที่ยวบิณฑบาตแล้วให้สิ่งที่ตนได้แล้วบ่อยๆ อย่างนี้ ไม่น้อยกว่า ๑๒ ปีนั้น ก็หากภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรมให้บริบูรณ์ครบปีที่ ๑๒ วางบาตรที่เต็มด้วยบิณฑบาตไว้บนหอนั้นแล้วไปสรงน้ำ และพระสังฆเถระมาถามว่า น้ำบาตรของใคร เมื่อมีผู้ตอบว่า ของภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรม ขอรับ ก็กล่าวว่า พวกท่านจงนำบาตรนั้นมาแล้วจัดแจงบิณฑบาตทั้งหมด ฉันแล้ววางบาตรเปล่าไว้ ครั้นนั้น ภิกษุนั้นเห็นบาตรเปล่าแล้วให้เกิดโทมนัสขึ้นว่า ภิกษุทั้งหลายฉันไม่เหลือไว้สำหรับเราเลย สาราณียธรรมย่อมเป็นอันแตกไป เธอต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์อีก ๑๒ ปี เพราะสาราณียธรรมนี้เป็นเช่นกับติดถียปวิลาส เมื่อขาดคราวเดียวก็ต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์อีกเท่านั้น ส่วนผู้ใดเกิดโสมนัสว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายไม่ได้ถามโดยเอื้อเฟื้อถึงของที่อยู่ในบาตรของเราเลยแต่ก็บริโภค ผู้นั้นชื่อว่ามิได้บำเพ็ญสาราณียธรรมเต็มบริบูรณ์^{๑๘}

^{๑๘} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๙๒/๓๐๒, อ.จ.น.ก.อ. (บาลี) ๓/๑๒/๑๐๔.

^{๑๙} ม.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๔๙๒/๒๙๔.

จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า สาราณียธรรม อันผู้ที่บำเพ็ญอยู่นั้นอาศัยระยะเวลาในการใช้ความเพียรพยายามนานถึง ๑๒ ปีซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่นานมาก กาลเวลาที่ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของหลักสาราณียธรรมนี้ ทำให้ผู้บำเพ็ญต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างหนัก ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงความวิริยะอุตสาหะ ตั้งใจบำเพ็ญไม่ให้อาตมกบพร่อง (หากสาราณียธรรมไม่บริบูรณ์ต้องเริ่มบำเพ็ญใหม่เป็นเวลา ๑๒ ปี) พฤติกรรมทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจดังกล่าวจึงถูกขัดเกลาให้กลั่นตมลดน้อยถอยลงไปตามลำดับ

๓.๒.๒ ความสำคัญระดับสังคม

สาราณียธรรม ถือเป็นหลักธรรมที่เปรียบเสมือนเครื่องมือในการช่วยให้ผู้นำเอาไปปฏิบัติได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสวัสดิ์ และเกิดความประทับใจซึ่งกันและกันด้วยการกระทำที่ประกอบไปด้วยกุศลทั้งกาย วาจา และใจ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในระดับสังคม กล่าวคือก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนั้นๆ ทำให้สังคมการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับมนุษย์ด้วยกันเอง และในระดับการอยู่ร่วมกันของหมู่มนุษย์และเทวดาซึ่งถือเป็นภูมิหนึ่งในโลกียภูมิ ดังที่ปรากฏข้อความในคัมภีร์ชั้นอรหณกา มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ว่า

ภิกษุผู้บำเพ็ญสาราณียธรรมบริบูรณ์แล้วอย่างนี้ย่อมไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ เรื่อย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย มีปัจจัยหาได้ง่าย แม้สิ่งของที่อยู่ในบาตรที่ผู้อื่นถวายเธอก็ไม่หมดสิ้นไป เรื่อย่อมได้สิ่งของชั้นเลิศในที่ที่เขาแบ่งสิ่งของ เมื่อเกิดความหวาดกลัวหรือความหิวโหย เทวดาทั้งหลายย่อมชวนชวายุเพื่อช่วยเหลือ^{๒๐}

๓.๒.๓ ความสำคัญในฐานะที่เป็นกระบวนการของไตรสิกขา

มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ปาจิณวังสทายคมนกถา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ สาราณียธรรม ในหมู่เพื่อนสหธรรมิก กล่าวคือมีความเกื้อกูลช่วยเหลือกันอยู่อย่างสงบสุข พร้อมเพรียงและสามัคคีกัน ดังที่ พระอนุรุทธะ พระนันทิยะ และพระกิมพิละ ได้ตอบคำถามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถามดังนี้ว่า

“ข้าพระองค์นั้นเข้าไปตั้งเมตตากายกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งเมตตาวจีกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งเมตตานิกรกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังในท่านเหล่านี้ ข้าพระองค์นั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘โชนหนอเราพึงวางจิตตนไปตามอำนาจจิตของท่านเหล่านี้ท่านนั้น’ แล้ววางจิตตนให้เป็นไปตามอำนาจจิตของท่านเหล่านั้นแล กายของพวกข้าพระองค์ต่างก็จริงแล แต่จิตเป็นเหมือนดวงเดียวกัน พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกันไม่ทะเลาะกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจนมสัดกับน้ำ มองหน้ากันด้วยความชื่นบานด้วยวิธีอย่างนี้แล พระพุทธเจ้าข้า”^{๒๑} บรรดาพวกข้าพระองค์ผู้ที่กลับจากบิณฑบาตมาถึงก่อนก็ปูอาสนะ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ล้างสำหรับกับข้าวแล้วตั้งไว้ ตั้งน้ำดื่ม น้ำใช้ไว้ ผู้กลับจากบิณฑบาตภายหลัง ถ้ามีอาหารที่เป็นเดน ถ้าต้องการก็ฉันได้ ถ้าไม่ต้องการก็เททิ้งในที่ปราศจากของเขียวสด หรือล้างในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ เธอเก็บอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้า ล้างสำหรับกับข้าวแล้วเก็บไว้ เก็บน้ำดื่ม น้ำใช้กวาดโรงฉัน ผู้ใดเห็นหมอน้ำดื่ม หมอน้ำใช้ หรือหมอน้ำในวัฏฏ์วางเปล่าก็ตักน้ำตั้งไว้ ถ้าเธอไม่อาจทำได้ พวกข้าพระองค์ก็กวักมือเรียกเพื่อนมาแล้วช่วยกันตักยกเข้าไปตั้งไว้ แต่ไม่ได้บ่นว่า

^{๒๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑๒/๔๙๒/๒๙๔.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๖/๓๕๗-๓๕๙.

เพราะเรื่องนั้นเลย และทุกๆ ๕ วันพวกข้าพระองค์จะนั่งประชุมสนทนาธรรมตลอดคืนยันรุ่ง พวกข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเพียรภาวนา มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ด้วยวิธีนี้แล พระพุทธเจ้าข้า”

พระสูตรดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของหลักสาราณียธรรม เนื่องจากเมื่อภิกษุมีระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในขั้นต้น (ศีลสามัญญตา) รวมถึงการมีเมตตาทั้งทางกาย (เมตตากายกรรม) และทางวาจา (เมตตาวาจากรรม) ย่อมก่อให้เกิดทัศนคติในเชิงบวกต่อกันและกัน ก่อเกิดเป็นความรักความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้ มีความสบายใจและความเอื้ออาทรในการร่วมแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งกันและกัน (สาธณมโนจิตตา) เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ มีความจริงใจต่อกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน นอกเหนือจากนั้นในขั้นที่ ๒ สาราณียธรรมยังนำพากลุ่มคนในสังคมดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการการพัฒนาตนผ่านหลักของไตรสิกขาต่อไป กล่าวคือสังคมที่ดีงามโดยมีศีลเป็นบาทฐาน จะเป็นสังคมที่เกื้อหนุนให้มีแต่มิตรที่แท้จริง (กัลยาณมิตร) เพื่อที่จะช่วยกันแนะนำ ชักจูงมิตรของตนให้ปฏิบัติฝึกฝนจิตใจต่อไป เมื่อมิตรเดินผิดทาง มิตรที่ดีก็จะช่วยตักเตือนและเอาใจใส่กันและกันให้พ้นจากปัญหาต่างๆ ได้ด้วยกุศลจิตที่ประกอบไปด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม) และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการไตรสิกขาคือถึงขั้นสุดท้าย (ขั้นที่ ๓) ซึ่งเป็นขั้นของโลกุตตรปัญญา (ทิฏฐิสามัญญตา) ซึ่งพาสรรพสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ทั้งมวลเข้าสู่สภาวะธรรมที่เป็นบรมสุข กล่าวคือ พระนิพพาน อนึ่ง เมื่อบุคคลมีการติดต่อและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เราก็คอยดูแลเอาใจใส่บุคคลที่อยู่รอบข้างเรา ให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้นั้นต้องการ และแสดงกิริยาสุภาพต่อกัน ใช้คำพูดที่ดีต่อกัน พูดความจริงไม่หลอกลวง ไม่พูดจาเยาะเย้ยถากถาง ไม่พูดจาให้ผู้อื่นเจ็บช้ำน้ำใจ เมื่อพูดจาต่อกันด้วยดี พูดจาจนอนมน้ำใจผู้ฟัง ไม่นินทาว่าร้าย ก็จะส่งผลให้ผู้ที่เรคบหาสมาคมด้วยมีความเชื่อถือไว้วางใจในตัวเรา และ “เมื่อเรามีสิ่งของใดๆ เราก็แบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน แม้จะเป็นของเล็กน้อย อีกทั้งดูแลเอาใจใส่สิ่งของของผู้ที่เรคบหาสมาคมด้วยเหมือนกับเป็นของของตน หากมีใครอวดดีขาดแคลนก็ช่วยเหลือเจือจานกันตามกำลังความสามารถ”^{๒๒}

ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นข้อปฏิบัติที่แสดงออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ อาจมีอีกสิ่งหนึ่งที่เมื่อเรามีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มบุคคลใดๆ ก็อาจมีกฎ ระเบียบที่ถือเป็นข้อตกลงระหว่างกลุ่มนั้นๆ ที่เราต้องปฏิบัติตามเพื่อความสัมพันธ์อันดีของบุคคลในกลุ่มที่เราสังกัดอยู่ กล่าวคือเป็นการปฏิบัติตนระดับศีลในไตรสิกขา (อธิศีลสิกขา) เมื่อปฏิบัติในระดับศีลได้ การดำเนินชีวิตของเราก็เชื่อได้ว่าเป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลา ต่อมา เมื่อเราปฏิบัติได้ในระดับกาย และวาจาแล้ว สิ่งที่อยู่เหนือขึ้นมาคือระดับจิตใจ ใจที่มีความรักให้แก่กัน ความรักที่เป็นรักแบบเมตตา มิใช่แบบเสนาหา ด้วยการคิดดี ประารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข แม้เราจะไม่ได้มีส่วนในความสุขนั้นก็ตาม แต่เราก็พลอยยินดีไปด้วย การไม่คาดหวังให้บุคคลอื่นต้องเป็นไปอย่างที่เราต้องการ รวมถึงการเคารพนับถือผู้ที่ควรเคารพอย่างบริสุทธิ์ใจไม่มีเรื่องผลประโยชน์แอบแฝง เมื่อมีความบริสุทธิ์ใจในสัมพันธภาพที่มีต่อกัน ก็จะมีคามผ่องใสแห่งจิต มีปิติและสุข เรียกได้ว่ามีสมาธิเกิดขึ้นในจิตใจ (อธิจิตสิกขา) เมื่อบริสุทธิ์ใจในความสัมพันธ์ระหว่างกัน ก็ส่งผลให้เกิดความราบรื่นในการติดต่อประสานงานในการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น เพราะปราศจากอคติและเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ถือความคิดของตนเป็นใหญ่ ในขณะเดียวกันก็มีวิจรรณญาณพอที่จะวินิจฉัยได้ว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ อันจะนำไปสู่

^{๒๒} วิทย์ วิศทเวทย์, พระพุทธศาสนา ม.๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๗.

การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทั้งทางกาย และวาจาที่ถูกต้องเหมาะสมในลำดับต่อไป อาจเรียกสิ่งนี้ว่า ปัญญา (Wisdom) ที่จะมาช่วยควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปได้อย่างราบรื่น (อธิปัญญาสิกขา) สิ่งเหล่านี้ เป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากภายใน มิใช่เป็นแค่มารยาททางสังคมที่ต้องทำเพื่อรักษาภาพพจน์ ที่ปรากฏแก่สาธารณชนเท่านั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น การที่เราจะคิด พูด หรือทำการใดๆ ก็จะต้องประกอบด้วยเมตตาอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปได้ว่า ความสำคัญของสาราณียธรรม แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการขัดเกลากิเลสออกจากจิตใจของบุคคลผู้ปฏิบัติ ระดับสังคม ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ นั้นๆ และเป็นกระบวนการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับศีล ประกอบด้วย เมตตา ภาวกรรม เมตตาจริกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา ระดับสมาธิ คือ เมตตาโมกขกรรม และระดับปัญญา คือ ทิฐิสามัญญตา

๓.๓ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม

หลักธรรมที่สนับสนุนและสัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม ในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย หลากหมวดหมู่ เมื่อพิจารณาหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันภายในสังคมอย่างสงบสุขและมีความสัมพันธ์โดยเข้าไปสนับสนุนหลักสาราณียธรรมแล้ว สามารถนำหลักธรรมเหล่านั้นมาจัดแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

(ก) หลักธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้หลักสาราณียธรรมทำงานประสบความสำเร็จ

หลักธรรมในหมวดนี้มีอยู่ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) โยนิโสมนสิการ (๒) ภาวนา (๓) พรหมวิหาร ๔ (๔) สังคหวัตถุ ๔ (๕) สปัปฐมา ๘ (๖) กุศลกรรมบถ ๑๐ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ หมายถึง การมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งถือเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เปรียบเสมือน “ดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตเพื่อ ความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น”^{๒๓} นอกจากนั้นแล้ว โยนิโสมนสิการ ยังเป็นหลักธรรมที่สำคัญระดับที่ทำให้บุคคลสามารถพิจารณาเพื่อละวิกิจจนา (ความลังเลสงสัย) เป็นเหตุให้อกุศลธรรมเสื่อมไป เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อเกิดสัมมาทิฐิ และเพื่อให้โพชฌงค์ ทั้ง ๗ ประการเกิดขึ้น ดังพุทธพจน์ต่อไปนี้

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้วิกิจจนาที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็จะได้เหมือนโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) นี้ เมื่อมนสิการโดยแยบคาย วิกิจจนาที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็จะได้”^{๒๔}

^{๒๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔.

^{๒๔} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๔.

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการโดยแยบคายกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป”^{๒๕}

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ฯลฯ โยนิโสมนสิการย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสังขาร”^{๒๖}

“เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการโดยแยบคาย สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น”^{๒๗}

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุภายในให้โพชฌงค์ ๗ ประการเกิดขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการ”^{๒๘}

อีกประการหนึ่ง “เมื่อมนสิการโดยแยบคาย โมหะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้ นี่แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้โมหะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้”^{๒๙}

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุ บรรณานาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดซึ่งมีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) นี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยบคายย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ^{๓๐}

โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดถุวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลาย ด้วยความคิดพิจารณา สืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย^{๓๑} ดังนั้นโยนิโสมนสิการ จึงเป็นหลักธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้งอกงามบรรลุประโยชน์สุข สรุปความว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดพินิจพิเคราะห์ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นการสนับสนุนทฤษฎีสามัญญตาให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

(๒) ภาวนา ๔

ภาวนา หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ผ่องแผ้ว มี ๒ ประการ คือ สมถภาวนา หมายถึง การเจริญการฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ และ วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้ง^{๓๒} มีความหมายอีกประการหนึ่งได้แก่ การเจริญ การทำให้เป็นให้ดีขึ้น การฝึกอบรมการพัฒนา มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ^{๓๓} ได้แก่

^{๒๕} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๑๒.

^{๒๖} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๓/๑๙.

^{๒๗} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๓/๓๙.

^{๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๐/๑๖๐.

^{๒๙} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๙/๒๗๔.

^{๓๐} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^{๓๒} ที.ปา.อ. (บาลี) ๗๘/๒๘.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐.

๑. กายภาวนา หมายถึง การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักคิดติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้ กุศลธรรมงอกงาม ให้ อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนา ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สีสภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย โดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตตภาวนา คือการเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น อรรถกถาจารย์ ให้ความหมาย “จิตภาวนา ว่า หมายถึง สมถภาวนา กล่าวคือ เป็นภาวนาข้อที่ ๑ ในภาวนา ๒ ประการ ได้แก่การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ”

๔. ปัญญาภาวนา คือการเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

สรุปความหมายของ ภาวนา ๔ ได้ว่า กายภาวนา คือ การติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ด้วยดีสีสภาวนา คือ การประพฤติอยู่ในระเบียบวินัย จิตตภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลายปัญญาภาวนา คือ การรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาการทำงานของหลักภาวนา ๔ นั้น กายภาวนาสับสนุน เมตตาภาวนากรรม เมตตาจิตกรรม และสาธารณโภคิตา สีสภาวนาสสนับสนุน สีลสามัญญตา จิตตภาวนา สนับสนุนเมตตาตามโนกรรม และปัญญาภาวนาสสนับสนุนทวิญญูสามัญญตาให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

(๓) พรหมวิหาร ๔

เมื่อปฏิบัติความดีตามคุณธรรมของพรหมวิหาร ๔ ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นพระคุณ ยิ่งใหญ่ เพราะผู้ที่มีคุณธรรมตามพรหมวิหาร คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมการปฏิบัติเกื้อกูลต่อผู้อื่น โดยมีหลักสู่การปฏิบัติ ดังนี้

๑. เมตตา (Loving Kindness) มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรม มีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่เมตตาริจิต สนทนสนมกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ปรารถนาให้มีความ สามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้ เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ^{๓๔}

๒. กรุณา (Compassion) มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรมหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยากก็รู้สึกสงสารหวนใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำ งาน กิจกรรมต่าง ๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ จึงมีความเห็นใจพลอยหาวิธีไม่ให้เกิดความ

^{๓๔} วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร, (สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

ลำบากแก่ผู้ทำงาน ด้วยการอำนวยความสะดวก สนับสนุน อุปกรณ์ เครื่องมือให้เต็มกำลังในการทำงาน

๓. มุทิตา (Sympathetic Joy) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความชื่นบานใน เวลาที่ผู้อื่นได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศและ ชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบปรามซึ่ง ความริษยา อิจฉาริษยาในคุณงามความดีของผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับความดี อดรันทนไม่ได้ เราร้อน ชุ่น เคือง หงุดหงิด รุน่งาน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคี ความเจริญของหมู่คณะ เมื่อ เกิดขึ้น ย่อมชักนำจิตให้วุ่นวายไปต่าง ๆ นานา

๔. อุเบกขา (Equanimity) มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อ สถานการณ์อะไรที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตาจิตได้อุเบกขา ธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่ หมู่คณะ ที่ต้อง ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ^{๓๕}

พรหมวิหาร ๔ ประการดังกล่าวนี้ ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาปกติย่อมทำงาน ร่วมกับผู้อื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย มีความรักใคร่ สนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีกรุณาธรรมย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอา ตัวรอด ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้ร่วมงาน ผู้อยู่ในสังคมองค์การจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วยความมีน้ำใจ ผูกพันกันอย่างแนบแน่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ที่มีมุทิตาธรรมควรเจริญในเวลา ที่คนอื่นได้รับความชอบที่เขากระทำคุณงามความดี ยึดถือดังคำสั่งสอนใน สุตตนิบาต ขุททกนิกาย ว่า “กัมมุนา วัตติ โลโก” สัตว์โลกย่อม เป็นไป ตามกรรมนั่นคือ ตั้งสติ ทำความเข้าใจว่า คนทุกคนมี กรรมเป็นของตน ถ้าทำกรรมดีก็จะได้ รับ ผลตอบแทนถ้าทำกรรมชั่วก็จะได้ รับผลชั่วตอบแทน ไม่มี ทางหนีหนีกรรมของตนพ้น กรรมจะติดตาม ตนไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคหรือเวลา ที่เรามี ความสุขไพบูลย์แล้วไม่จำเป็นต้องช่วยเหลืออีก เป็นต้น^{๓๖}

สรุปความหมายของ พรหมวิหาร ๔ ได้ว่า เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาให้เขามี ความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขอุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเพราะรักเพราะชัง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู เมื่อเขาควร ได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตนการทำงานของหลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขานั้น สนับสนุนสารณียธรรมในส่วนของเมตตาโมกขกรรมให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดี ยิ่งขึ้น

(๔) สังคหัตถ์ ๔

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของการมีมิตร สหายหรือบริวารที่ดีจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ในอุปัทมสูตรว่า

^{๓๕} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๕๒

^{๓๖} กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่มที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕๗.

“ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว”^{๓๗} แต่การที่จะสร้างมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เป็นมิตรสหายกันแล้วไว้นั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวารเรียกว่า หลักสังคหัตถ์^{๓๘} ซึ่งมีด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น ด้วยเห็นว่าสิ่งของที่ตนเสียสละไปนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เป็นการแสดงความมีน้ำใจและเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรสหายหรือบริวารไว้ได้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ไว้มากมาเช่นผู้ให้ยอมเป็นที่รัก^{๓๙} ผู้ให้ยอมมิตรไว้ได้ เป็นต้น ผู้ที่มีความตระหนี่นั้นไม่สามารถที่จะผูกมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรและบริวารไว้ได้

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ การมีวาจาเป็นที่รัก เป็นที่ดูดีมีจิตใจของผู้ฟัง มีวาจาสุภาพอ่อนหวานชวนฟัง เป็นวาจาที่ไม่หยาบคายและก่อให้เกิดประโยชน์ การมีปิยวาจานี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรหรือรักษาน้ำใจมิตร บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตหรือเป็นตัวแทนของประเทศในการเจรจาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ จะต้องมีความสามารถในการใช้คำพูดอย่างดีเยี่ยม เพราะถ้าหากใช้คำพูดที่ไม่ดีก็จะส่งผลให้ประชาชนและประเทศชาติสูญเสียผลประโยชน์ได้

๓) อตถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่เขาเป็นไม่เป็นคนนิ่งดูตายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่จะพอจะช่วยเหลือได้ ในการผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศกันเช่นเดียวกัน จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่นเมื่อถึงคราวที่มิตรประเทศต้องประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ประเทศสัมพันธ์มิตรพอที่จะช่วยเหลือได้ก็ให้ช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ไมตรีหรือแสดงถึงความมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมิใช่ว่าเมื่อเห็นว่ามีมิตรหมดประโยชน์สำหรับตนแล้วก็เริ่มห่างเหินหรือเลิกคบไปการคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจและความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ

การปฏิบัติสังคหัตถ์ ๔ ประการเมื่อปฏิบัติได้ ย่อมให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกลุ่มชนนั้นๆ ถ้าไม่มีหลักปฏิบัติเช่นนี้ ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของคนทั่วไป ข้อนี้น่าท่านจึงเรียกว่า มนต์มหาเสน่ห์ เพราะทำให้ตนเข้าไปนั่งในใจของผู้อื่น

สรุปความหมายของ สังคหัตถ์ ๔ ได้ว่า ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ การกล่าวคำสุภาพอ่อนหวาน สมานสามัคคี มีประโยชน์ อตถจริยา คือ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเหมาะสมแก่กาลเทศะ และเสมอต้นเสมอปลาย เมื่อก้าวโดยสรุปถึงการทำงานของหลักสังคหัตถ์ ๔ แล้วนั้น ทานสนับสนุน สาธารณโภคิตา อตถจริยาสนับสนุนเมตตาการุณยธรรม ปิยวาจาสนับสนุนเมตตาจริกรรม และสมานัตตตาสนับสนุนศีลสามัญญตา ให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕/๒.

^{๓๘} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๓๙} ธรรมรักษา , พระไตรปิฎกฉบับสุภาพ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า

(๕) สัปปริสทาน ๗

สัปปริสธรรม มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) ๒) เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล) ๓) เป็นอัตตัญญ (ผู้รู้จักตน) ๔) เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ) ๕) เป็นกาลัญญ (ผู้รู้จักกาลเวลา) ๖) เป็นปริสัญญ (ผู้รู้จักชุมชน) ๗) เป็นบุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล)^{๔๐} ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายทั้ง ๗ ประการ ไว้ดังนี้

๑. ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรม ได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก

๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ

๖. ปริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึงเข้าใจ และพัฒนาเป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา

๗. บุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล^{๔๑}

หลักสัปปริสธรรมดังกล่าวข้างต้นจะเป็นเครื่องมือให้บุคคลที่จะทำหน้าที่จัดการความรู้สามารถดำเนินการได้อย่างไม่มีอุปสรรคขัดขวาง

สรุปความหมายของสัปปริสทาน ๗ ได้ว่า เป็นการให้ของที่สะอาด ประณีต ถูกเวลา เหมาะสม ให้สิ่งที่ดี สม่าเสมอ ขณะให้จิตผ่องใส และให้แล้วเบิกบานใจในการทำงานของหลักสัปปริสทาน ๗ นั้น การให้ของที่สะอาด การให้ของที่ประณีตการให้ตามกาล การให้ของที่สมควร การเลือกให้ การให้เป็นนิത്യ สนับสนุนสาธารณโภคีตา ส่วนขณะที่กำลังให้ก็ทำจิตผ่องใส ครั้นให้แล้วก็ดีใจนั้นสนับสนุนเมตตาโมกขให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

(๖) กุศลกรรมบถ ๑๐

หลักกุศลกรรมบถนั้น คือ หลักของศีลสิกขาส่วนหนึ่ง ถือว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนามนุษย์ในปัจจุบัน เพราะว่า เป็นหลัก ช่วยให้นักบุญที่ได้รับการพัฒนาแล้วอาศัยอยู่ในสังคมนี้ได้ อย่างมีความสุข สามารถช่วยลดปัญหาของ ประเทศชาติได้จำนวนมาก ตลอดจนเป็นเหตุให้โลกนี้ได้รับ

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖/๓๓๓.

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐.

ความสงบสุข เพราะว่าในหลักของกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนั้น ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์ให้ทั้ง ๓ ทวาร คือ กาย วาจา และใจ เมื่อมนุษย์ได้พัฒนา ทั้งกาย วาจา และใจ^{๔๒}

คำว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐” หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี ๑๐ อย่างคือ

ก. กายกรรม ๓ ได้แก่ ๑. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓. ละการประพฤติดินในกาม เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม

ข. วจีกรรม ๔ ได้แก่ ๔. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ๖. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ ๗. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม ๓ ได้แก่ ๘. ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา ๙. ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา ๑๐. เห็นชอบตามคลองธรรม^{๔๓}

หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ หากว่า มนุษย์ได้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเคร่งครัดแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากอย่างที่กล่าวมา และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนามนุษย์ที่จะต้องให้หลักกุศลกรรมบถเข้าไปในการจัดการ เพราะว่า ความเดือดร้อนหรือความทุกข์ต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกนี้ ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากการที่มนุษย์นั้นขาดการพัฒนาตนให้ตั้งอยู่ในหลักแห่งกุศลกรรมบถ

โดยนัยที่กล่าวมา แม้ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการในการแก้ปัญหาด้วยการนำมาสอนให้มนุษย์ได้สมาทานประพฤติปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้มนุษย์พัฒนาดตนจากเป็นผู้ทุศีล เป็นคนมีศีล หมั่นประกอบคุณงามความดีทั้งแก่ตนและผู้อื่นเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ความสงบสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในการนำหลักกุศลกรรมบถไปสั่งสอนนั้น พระพุทธเจ้ามิได้นำไปสอนครบทั้งสิบข้อในทุกที่ บางแห่งก็ใช้เพียงไม่กี่ข้อเพื่อให้ตรงกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ แต่เมื่อโดยหลักแล้วก็ทรงใช้หลักของกุศลกรรมบถนั่นเอง ซึ่งมนุษย์ที่ ประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในหลักกุศลกรรมบถได้แล้ว มิใช่จะได้รับประโยชน์แต่โลกนี้เท่านั้น ยังเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับถึงประโยชน์ในโลกหน้าด้วย คือ เมื่อละจากโลกนี้ ไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตามที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกาย มี ๓ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ (๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม ความประพฤติธรรมทางวาจา ๔ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (๔) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ความประพฤติทาง ใจ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (๒) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท (๓) เป็นสมาธิภูมิวิสุทธิ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม (กุศลกรรมบถ) อย่างนี้แล^{๔๔}

^{๔๒} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๔๗/๒๓๘, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๕.

^{๔๔} ม. มุล.(บาลี) ๑๒ /๔๓๙/๓๘๕, ม. มุล.(ไทย) ๑๒ /๔๓๙/๔๗๒.

เนื้อความจากพุทธพจน์ที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายบางพวก คือมนุษย์ บางพวกในโลกนี้ ถ้าหากพัฒนาตนด้วยการประพฤติตนให้อยู่ในหลักกุศลกรรมบถแล้ว เมื่อตายไป จากโลกนี้ ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ได้อย่างแน่นอน

สรุปความหมายของกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้ว่า ความประพฤติทางกาย เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ความประพฤติทางวาจา เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูด คำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ความประพฤติทางใจไม่ ยอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดพยาบาท มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) การทำงานของหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น การละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ การละเว้นขาดจากการ ประพฤติดิฉินในกาม สนับสนุนเมตตาภาวกรรม การละเว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ สนับสนุนเมตตาวัจจกรรม การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา และมีจิตไม่พยาบาทสนับสนุน เมตตาโมกขกรรม ส่วนสัมมาทิฐินั้นสนับสนุนทวิญญูสามัญญตาให้ทำงานประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น จากการทบทวนเอกสารเรื่องหลักธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้หลักสาราณียธรรมทำงานประสบความสำเร็จ

๓.๓.๒ หลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อหลักสาราณียธรรม

หลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อหลักสาราณียธรรมหมวดนี้ มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) มิตรเทียม (๒) มัจฉริยะ (๓) อุกุศลกรรมบถ ๑๐

(๑) มิตรเทียม คือ มิตรไม่แท้ มิตรไม่หวังดี มาในสภาพของมิตร แต่ไม่ใช่มิตร เพราะเป็น มิตรหวังประโยชน์ฝ่ายเดียว บาลีใช้คำว่า “มิตรปฏิรูป” พึงทราบว่าเป็นมิตรเทียมไม่ใช่มิตรแท้ แบ่ง ออกเป็น ๔ ประเภท^{๔๕}

๑. มิตรที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว มิตรประเภทนี้ หวังแต่ประโยชน์ ของ ตนเองฝ่ายเดียว โดยไม่คิดที่จะเสียสละเพื่อจะช่วยเหลือมิตรแม้แต่น้อยหวังเพียงตนเองนั้นได้ อย่างที่ ตัวเองต้องการ คือหวังเพียงการงานของตัวเองสำเร็จผลเท่านั้น ส่วนของมิตรจะเป็นอย่างไรก็ไม่สนใจ

๒. คนดีแต่พูด มิตรประเภทนี้นั้นมักยกย่องและนับถือเรื่องที่ผ่านมาแล้ว และกล่าว สรรเสริญในเรื่องที่ยังไม่ปรากฏ คือ พูดเอาใจเพื่อให้เพื่อนเกิดความรักในตนเองและไม่สามารถ จะพึงพาอาศัยได้เพราะมิตรประเภทนี้เป็นมิตรที่ใช้ปากทำงานมากกว่าการกระทำ

๓. คนหัวประจบ มิตรประเภทนี้ไม่ว่าเพื่อนจะปรึกษาเรื่องอะไรไม่ว่าจะเป็นเรื่องดี หรือไม่ เรื่องที่ดียิ่งจะพลอยเห็นด้วยไม่ได้ป้องกันเพื่อนให้พ้นจากความประมาทเพราะเพื่อนทำชั่วก็พลอย สนับสนุน ทำดีก็สนับสนุน เพราะไม่สามารถแนะนำเรื่องดีได้ เพราะกลัวเพื่อนจะไม่พอใจเมื่อ ตักเตือนในเรื่องนั้น ๆ

๔. คนชวนฉิบหาย มิตรประเภทนี้ ชอบชักชวนไปในทางที่ เสียหายเมื่อคบกับมิตร ประเภทนี้ สนับสนุนชวนไปในทางที่ไม่เกิดประโยชน์ดังเช่นพระเทวทัต ชักชวนพระเจ้า อชาตศัตรูให้รอบลวงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร เพื่อครองราชย์สมบัติเองนั้น ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ เข้าไปคบหากับพระเทวทัตนั้นคงสามารถบรรลุธรรมไปแล้ว แต่ที่เป็นเช่นนั้นเพราะไปคบกับ คน ชวน ฉิบหายนั้น จะเห็นได้ว่ามิตรเทียม คือบุคคลที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการคือ ถือเอาแต่

^{๔๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗

ประโยชน์ตัวเองดีแต่พูดประจบสอพลอ และชักชวนในทางฉิบหาย บุคคลที่มีลักษณะ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นย่อมก่อให้เกิดความทุกข์และความเดือดเนื้อร้อนใจ ต่อบุคคลที่คบหาสมาคมด้วย

สรุปความหมายของมิตรเทียม ๔ ได้ว่า เป็นผู้ที่ยึดเอาประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียวดีแต่พูดประจบ และชักนำในทางเสื่อม หลักมิตรเทียม ๔ นี้เป็นหลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อหลักสารณียธรรม อันจะส่งผลขัดขวางทำให้การปฏิบัติตามหลักสารณียธรรมไม่ประสบความสำเร็จ

(๒) มัจฉริยะ ๕ หมายถึง ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความหวงแหน ความเหนียวแน่น ความปกปิด ความมีจิตหวงแหน^{๔๖} มีอยู่ ๕ ประการได้แก่

๑) อาวาสมัจฉริยะ คือ ตระหนี่ที่อยู่

๒) กุลมัจฉริยะ คือ ตระหนี่ตระกูล

๓) ลาภมัจฉริยะ คือ ตระหนี่ลาภ

๔) วัณณมัจฉริยะ คือ ตระหนี่วรรณะหรือคุณความดี

๕) ธัมมมัจฉริยะ คือ ตระหนี่ธรรม

มัจฉริยะ ๕ คือความตระหนี่, ความหวง, ความคิดกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดี หรือมีส่วนร่วม

๑. อาวาสมัจฉริยะ คือการตระหนี่ที่อยู่, หวงที่อาศัย เช่น ภิกษุหวงเสนาสนะ กีดกันผู้อื่นหรือผู้มีใช้พวกของตน ไม่ให้เข้าอยู่ เป็นต้น

๒. กุลมัจฉริยะ คือการตระหนี่ตระกูล, หวงสกุล เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปัฏฐาก คอยกีดกันภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้องได้รับการบำรุงด้วย เป็นต้น

๓. ลาภมัจฉริยะ คือการตระหนี่ลาภ, หวงผลประโยชน์ เช่น ภิกษุหาทางกีดกันไม่ให้ลาภเกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่น

๔. วัณณมัจฉริยะ คือการตระหนี่วรรณะ, หวงสรวิวัณณะ คือผิวพรรณของร่างกาย ไม่พอใจให้ผู้อื่นสวยงาม ก็ดี หวงคุณวัณณะ คือ คำสรรเสริญคุณ ไม่อยากให้ใครมีคุณความดีมาแข่งตน หรือไม่พอใจได้ยินคำ สรรเสริญคุณความดีของผู้อื่นก็ดี ตลอดจนแบ่งชั้นวรรณะกัน

๕. ธัมมมัจฉริยะ คือการตระหนี่ธรรม, หวงวิชาความรู้ และคุณพิเศษที่ได้บรรลุ ไม่ยอมสอนไม่ยอมบอกผู้อื่น กลัวเขาจะรู้เทียมเท่าหรือเกินตน^{๔๗}

สรุปความหมายของมัจฉริยะ ๕ ได้ว่า เป็นผู้ที่ยึดหวงที่อยู่ หวงคนสนับสนุน หวงผลประโยชน์ หวงคุณความดี และหวงวิชาความรู้ หลักมัจฉริยะ ๕ นี้หลักธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อหลักสารณียธรรม อันจะส่งผลขัดขวางทำให้การปฏิบัติตามหลักสารณียธรรมไม่ประสบความสำเร็จ

(๓) อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง ทางวาจา ๔ อย่าง และทางใจ ๓ อย่าง รวมเป็น ๑๐ อย่าง

ก) ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่างได้แก่

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า มีมือเปื้อนเลือด ปกใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคคัพบลีเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๕๐.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑.

๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ประพฤติดินในกาม คือ เป็นผู้ประพฤดิล่วงในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤดิธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุด แม้แต่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ข) ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ได้แก่

๑. เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยาน ซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกันขึ้น ขมยินดีเฟลิดเฟลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๓. เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่หยาบคาย กล้าแข็ง เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจ แก่ผู้อื่นกระທប់กระทั่งผู้อื่น ไกลต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๔. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ค) ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง ได้แก่

๑. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นว่า ‘ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’

๒. เป็นผู้มิจิตพยาบาท คือ มิจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี’

๓. เป็นมิจฉาทิภูติ มีความเห็นวิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก’ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้แลที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้เลย แม้จะจับต้องโคลมยสดก็ตาม ไม่จับต้องโคลมยสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะบำเรอไฟก็ตาม ไม่บำเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้อยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็นธรรมไม่สะอาด และเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สะอาดจนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วย

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต หรือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน^{๔๘}

สรุปความหมายของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้ว่า การประพฤติดังกล่าว ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดีกในกาม การประพฤติดังกล่าว ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ การประพฤติดังกล่าว ได้แก่ การอยากได้ของผู้อื่น การมีจิตคิดพยาบาท และการมีความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการองค์ธรรมดังกล่าวจึงมีลักษณะสัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรมโดยนัยที่กล่าวไว้แล้วใน “หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่สนับสนุนสาราณียธรรม” กล่าวคือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดีกในกามเป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาทายกรรม การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาวจิกรรม การเพ่งเล็งอยากได้ของเขา และมีจิตพยาบาท เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตาโมกกรรม ส่วนมิจฉาทิฐินั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อ ทิฐิสามัญญตา ซึ่งหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักสาราณียธรรม อันจะส่งผลขัดขวางทำให้การปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมไม่ประสบความสำเร็จ

สรุปความได้ว่า “หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ทำให้ทราบว่ สาราณียธรรม เป็นธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน ธรรมที่มีอุปการะมาก ทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน ประกอบด้วย เมตตาทายกรรม เมตตาวจิกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโกศิตา สีสสามัญญตา ทิฐิสามัญญตา ซึ่งมีความสำคัญทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม และในฐานะเป็นกระบวนการของไตรสิกขา หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรมมี ๒ ลักษณะ คือ หลักธรรมที่สนับสนุนและหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ หลักธรรมที่สนับสนุน แบ่งออกเป็น ๒ หมวดหมู่ คือ (๑) หลักธรรมที่สนับสนุนให้หลักสาราณียธรรมทำงานประสบความสำเร็จ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ภาวนา ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สัมปรีชทาน ๘ และอกุศลกรรมบถ ๑๐ (๒) หลักธรรมที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้หลักสาราณียธรรมทำงานได้ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วและราบรื่นยิ่งขึ้น ได้แก่ มิตรแท้ ๔ และ กัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการสุดท้าย คือ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักสาราณียธรรม ได้แก่ มิตรเทียม ๔ มัจฉริยะ ๕ และอกุศลกรรมบถ ๑๐

๓.๔ ความหมายของหลักสังฆสามัคคี

ความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์นั้น พิจารณาได้จากการร่วมแรงกายใจกันของผู้คนในสังคมนั้นๆ กล่าวคือ ต้องพิจารณาถึงความสามัคคีของผู้คนในสังคมนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแค่ไหน เป็นต้น โดยศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า สามัคคีในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังฆราชา สังฆเทพ และสังฆสามัคคีของพระภิกษุสงฆ์ไว้ดังนี้

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

พระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังขราชี สังขเภท และสังขสามัคคี พระพุทธเจ้าตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า

สังขราชี หมายถึง ความร้าวฉานของหมู่คณะหรือสงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่ง เมื่อแบ่งออกแล้วได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูป หรือถึง ๔ รูปเพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมีเพียง ๒-๓ รูปเท่านั้น รูปหนึ่งเสนอให้จับสลากโดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ชอบใจการจับสลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกเกิดขึ้น การทำเช่นนี้เรียกว่า “สังขราชี แต่ไม่เป็นสังขเภทและผู้ที่ทำสังขราชีได้ มีเพียงพระภิกษุจำพวกเดียวเท่านั้น คนอื่นทำไม่ได้”^{๔๙} สังขเภท : ความแตกกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ได้แก่ ยังสงฆ์ให้แตกกัน คือ ทำลายพระสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในสีมาเดียวกันในวัดใดวัดหนึ่งให้แตกเป็นก๊กจนถึงไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ต้องแยกออกทำอุโบสถสังฆกรรมหรือปวารณากรรมหรือสังฆกรรมอื่นๆ เป็น ๒ หมู่ “ถ้ามีพระภิกษุจำนวนมากกว่า ๔ รูปขึ้นไป รูปหนึ่งนำเรื่องธรรมเรื่องวินัย พุทธภาษิต พุทธจริยา พุทธบัญญัติ อาบัติต่างๆ มาเสนอให้จับสลากด้วยเรื่องดังกล่าว จนสงฆ์ ๒ ฝ่ายแตกกัน ไม่ร่วมอุโบสถ ปวารณา สังฆกรรมต่างๆร่วมกัน” การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “สังขเภท คือ การทำสงฆ์ให้แตกกัน เป็นอนันตริยกรรม”^{๕๐}

พระพุทธเจ้าตรัส สังขเภท ไว้ว่า “ภิกษุทำลายสงฆ์ ต้องเกิดในอบาย ตกนรกอยู่ชั่วกับภิกษุผู้ยินดีในการแตกพวก ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมเสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมไหม้ในนรกตลอดกัป”^{๕๑}

ส่วนสังขสามัคคี ได้แก่ ความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์การกระทำที่เรียกว่า “สังขสามัคคี” คือ การนำเอาธรรม วินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังขสามัคคี”^{๕๒}

สำหรับสามัคคีธรรมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่ เป็นเหตุแห่งสุข และการสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสมานสงฆ์ ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบรรเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกัป”^{๕๓}

จากใจความแห่งพระวินัยปิฎกที่ได้กล่าวถึงสังขราชี สังขเภท และสามัคคีธรรม สรุปได้ว่าทั้งสังขราชีและสังขเภทจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดีต่อตนเองและคนอื่นในส่วนรวม มีผลเป็นความทุกข์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนสังขสามัคคีจัดเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่นในหมู่คณะ มีผลเป็นความสุขกายสบายใจ ไร้ปัญหาแตกแยก ไร้ปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันในโลกปัจจุบันและโลกหน้า ฉะนั้น สังคมใดต้องการความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง ก็พึงพยายามอบรมสั่งสอนให้ผู้คนในสังคมของตนมีความสามัคคีกัน มีความเมตตารักใคร่ ช่วยเหลือกันในเรื่องต่างๆ เพราะความสมมาตปรารภณาในสิ่งที่สังคมต้องการก็ย่อมเกิดจากความสามัคคีของผู้คน

^{๔๙} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๔/๑๓๗-๑๓๘.

^{๕๐} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙.

^{๕๑} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๘/๑๔๐.

^{๕๒} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๖/๑๓๙.

^{๕๓} วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๑๐/๑๔๑.

ในสังคม อย่างไรก็ตาม พระวินัยปิฎกนี้มีการกล่าวถึงการกระทำที่ดีว่าควรประพฤติปฏิบัติ การกระทำที่ไม่ดี เป็นพฤติกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงเสีย ไม่ควรกระทำ ซึ่งทั้งหมด ก็คือ แนวทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรมมีความสุขนั่นเอง

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับความสามัคคีที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ได้พบว่าคำอธิบายเกี่ยวกับความสามัคคี ในพระสูตรต้นตปิฎกนี้มีอยู่มากแห่งด้วยกัน เช่น จุฬโคสังคสาลสูตรว่าด้วยเหตุแห่งความสามัคคี หมายถึงการตั้งกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตรสหายและคนทั้งหลายในสังคม โดยมีเรื่องราวเกี่ยวกับสาเหตุของสังฆสามัคคีว่า พระอนุรุธเถระพระนันทิยเถระ และพระกิมพิลเถระ พักอยู่ในป่าโคสิงคสาลวัน พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปหาพระเถระ เหล่านั้นแล้วตรัสถามว่า “ก็พวกเธอ ยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำแลดูกันและกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่หรือ” พระเถระทั้งสามกราบทูลว่า “ยังเป็นอยู่ขอรับ” พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “พวกเธอเป็นอย่างนั้นได้ด้วยเหตุอย่างไร” พระเถระทั้งสามต่างกราบทูลในทำนองเดียวกันว่าพระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เห็นปานนี้ข้าพระองค์เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า โฉนหนอ เราพึงเก็บจิตของตนเสีย แล้วประพฤติตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ แล้วข้าพระองค์ก็เก็บจิตของตนเสีย ประพฤติอยู่ตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ กายของพวกข้าพระองค์ต่างกันจริงแล แต่ว่าจิตดูเหมือนเป็นอันเดียวกันพระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ ยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำ แลดูกันและกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่^{๕๔}

ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญพระเถระทั้งสามว่า เป็นผู้ปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในพระสูตรเดียวกัน ได้กล่าวถึงการที่พระอานนท์ตอบปัญหาของวัสสการพราหมณ์ว่าวัสสการพราหมณ์ ถามว่า พระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมเล่า อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมารูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่องลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ พระอานนท์ตอบว่า พราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมารูปด้วยกันสมมติแล้วแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่องลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ วัสสการพราหมณ์ ถามต่อว่า พระอานนท์ผู้เจริญ ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอาศัยอย่างนี้ อะไรเล่าจะเป็นเหตุแห่งความสามัคคีกันโดยธรรมฯ พระอานนท์ ตอบว่าดูกรพราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลายมิใช่ไม่มีที่พึ่งอาศัยเลย พวกอาตมภาพมีที่พึ่งอาศัย คือ มีธรรมเป็นที่พึ่งอาศัยฯ^{๕๕}

จากใจความแห่งพระสูตร ได้แสดงถึงความสามัคคีของคณะสงฆ์ว่าหลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คณะสงฆ์ถือเอาพระธรรมและพระวินัยเป็นใหญ่ได้แก่ เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ทุกรูปต้องเคารพพระธรรมวินัย เอาพระธรรมวินัยนั้น

^{๕๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๖๑-๓๖๘/๒๓๒-๒๓๙.

^{๕๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๐/๗๐.

แหละเป็นที่พึงในการประกอบกิจกรรมต่างๆ และในการตัดสินใจฉับพลันความต่างๆ และความสามัคคีนั่นต้องปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจอย่างสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่กว่าคนอื่น ให้เกียรติ ให้ความสำคัญต่อผู้อื่นด้วยจึงจะถือว่าได้บำเพ็ญสามัคคีธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทอย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีผลมากต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม

พระอภิธรรมปิฎก ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงความสามัคคีไว้ตอนหนึ่งเป็นลักษณะของการถาม-ตอบถึงปัญหาต่างๆ ว่า ถามว่า “ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในอนาคคมียู่หรือ” ตอบว่า “ถูกแล้ว” ถามว่า “พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนอานนท์ อันตราย ๓ อย่าง จักเกิดแก่เมืองปาฏลีบุตร คือ จากไฟ หรือจากน้ำ หรือจากการแตกความสามัคคี ดังนี้ เป็นสูตรมียู่จริง มิใช่หรือ” ตอบว่า “ถูกแล้ว”^{๕๖}

จากการถาม-ตอบในกถาวัตถุปกรณ์แห่งพระอภิธรรมปิฎกนี้ กล่าวถึงอันตรายที่สามารถจะเกิดขึ้นแก่เมืองปาฏลีบุตรได้นั้นมียู่ ๓ อย่างเท่านั้น และอาจอนุโลมถึงประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในโลกนี้ได้ว่าเหตุแห่งการล่มสลายนั้นเกิดได้ด้วยเหตุ ๓ อย่าง กล่าวคือ ไฟไหม้ตามธรรมชาติ (อัคคีภัย) และไฟภายในมนุษย์ คือ กิเลส ๓ กอง ได้แก่

- ๑) ราคะกิเลส ไฟราคะ ความอยาก
- ๒) โทสะกิเลส ไฟโทสะ ความพยาบาทอาฆาต
- ๓) โมหะกิเลส ไฟแห่งความหลงมกมาย^{๕๗}

ส่วนน้ำก็มีน้ำท่วมตามธรรมชาติ (อุทกภัย) แต่น้ำหรือห้วงน้ำที่สามารถท่วมเหล่าสัตว์ได้จากภายในนั้น ก็คือ โสมะ ๔ อย่าง ได้แก่

- ๑) กาโมมะห้วงน้ำแห่งกาม ความอยากรักใคร่
- ๒) ภโวมะห้วงน้ำแห่งการเกิด ความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นความเป็นของตน
- ๓) ทิฏฐิโสมะห้วงน้ำแห่งความคิดที่ผิด
- ๔) อวิชโสมะห้วงน้ำแห่งความลุ่มหลง^{๕๘}

ห้วงน้ำทั้ง ๔ นี้ พึงพิจารณาได้ว่า ควรทำเกาะกล่าวคือที่พึ่งของตนให้เป็นตำบลที่ห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นทำงานไม่อยู่เฉย ด้วยความไม่เลินเล่อ ด้วยความระวัง และด้วยความปราบปรามฯ”^{๕๙}

พระพุทธพจน์นี้ให้ความสันทัดฐานลงโดย ๒ นัย คือ โดยพยัญชนะและโดยอรรถโดยพยัญชนะว่า เกาะหรือดินแดนที่ตั้งเป็นประเทศบ้านเมืองอันเป็นถิ่นฐานของตน ได้ชื่อว่าเกาะเกาะนี้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งของชนผู้เกิดผู้อยู่ในที่นั้นด้วยความเป็นเจ้าของเพราะเป็นที่พำนักอาศัยอันตรายภายในภายนอกที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ถิ่นฐาน ชื่อว่าห้วงน้ำ เกาะในสมุทรลุ่มตามลำพังตนเองเพราะเหตุบันดาลเป็น เช่น ภูเขาไฟประทุ ห้วงน้ำก็จะท่วมทำให้เป็นสมุทร มิฉะนั้น เกาะนั้นตั้งอยู่ปริ่มน้ำ เมื่อเกิดพายุใหญ่ทำให้สาครกำเริบห้วงน้ำก็จะท่วมทันทำให้เกิดอุทกภัยแก่ประชาชนในที่นั้น ชื่อนี้ฉนั้นอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ถิ่นฐานก็เป็นฉนั้นนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุภายใน มีแตกสามัคคีกันเป็นอาทิก็มี ย่อม

^{๕๖} อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๑๐๗๒/๔๒๗.

^{๕๗} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๓/๒๓๕-๒๓๖.

^{๕๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๓๓/๘๗.

^{๕๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒/๑๓.

เกิดขึ้นเพราะเหตุภายนอก มีปัจจัยมากระทบเป็นต้นก็มี อันตรายเหล่านี้ย่อมทำอันตรายไม่ให้เป็นที่พึ่งพำนักของผู้เป็นเจ้าของทำนองเดียวกับห้วงน้ำทำเกาะให้กลายเป็นสมุทร ฉะนั้น สมเด็จพระโลกนาถเจ้าประธานพระบรมพุทโธวาทโดยนัยให้ราษฎรเอาใจใส่ป้องกันรักษาทำนุบำรุงเกาะ คือ ถิ่นฐานที่พำนักของตน อย่าปล่อยให้ห้วงน้ำ คือ อันตรายท่วมทับได้เช่นนั้น ด้วยองค์สมบัติ ๔ ประการคือ (๑) ด้วยความหมั่นเอาใจใส่ (๒) ด้วยความไม่ประมาทเลินเล่อ (๓) ด้วยความระวัง (๔) ด้วยความปราบปราม ถ้าเจ้าของถิ่นเกียจคร้านเลินเล่อ ไม่คอยระวังและระงับความเสียหายอันตรายก็ได้ช่องเกิดขึ้น ถ้าเจ้าของตั้งอยู่ในองค์สมบัติ ๔ ประการ คือ มีเพียรเพื่อจะจัดจะทำการที่ยังไม่ได้จัดไม่ได้ทำ และเพื่อจะรักษาธุระที่ได้จัดได้ทำขึ้นแล้วให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ เอาใจใส่ไม่เพิกเฉยปล่อยให้เสื่อมทราม คอยระวังกีดกันความเสียหายอันยังไม่มีมา มุ่งบำบัดความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป อันตรายก็ได้ช่องที่จะเกิดเหมือนประชาชนที่อยู่ในเกาะหรือดินแดนอันลุ่ม เพียรหมั่นที่หรือก่อทำนบกั้นห้วงน้ำอันจะท่วมถึง และคอยระวังรักษาแก้ไขด้วยความไม่ประมาทฉะนั้น

ดังนี้ได้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้ ในพระพุทธภาษิตนี้โดยพยัญชนะ โดยอรรถนั้น กุศลธรรมได้ชื่อว่าเกาะเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกผู้ตกอยู่ในสงสารสาคร สังกิเลสธรรมอันจะทำอันตรายแก่บุคคลชื่อว่าห้วงน้ำ สัตว์เหล่านั้นได้อาศัยกุศลความดีความงามเป็นที่พำนัก ย่อมทรงตนอยู่ได้ในสังสารวัฏ ไม่จมลงในบาดาล กล่าวคือ ยังตนให้ตั้งขึ้นได้ในสมบัตินั้นๆ เป็นต้นว่า โภคทรัพย์และอิสรียศ มีความสามารถจะนำอรรถภาพไปโดยสวัสดิ ไม่ต้องประพบัติทุจริตอันจะทำให้ตกต่ำลำบาก เพราะ ชีวิตบายเป็นเหตุ ถ้าปล่อยให้สังกิเลสครอบงำ ก็จะทำอันตรายแก่กุศลสุจริตที่ได้ประพฤติมา ยิ่งบุคคลให้ตกต่ำลงไปเหมือนคนเรือแตกขึ้นฝั่งเกาะได้แล้ว ถูกห้วงน้ำท่วมพากันกลับไปตกในสาคร ฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ตรัสสอนให้ทำเกาะ อย่าให้ห้วงน้ำท่วมทับได้เช่นนั้นด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการที่กล่าวแล้ว เป็นไปในอันเพียรทำกุศลความดีที่ยังไม่ได้ทำเอาใจใส่รักษาความดีที่ได้ทำแล้ว คอยระวังไม่ให้ช่องแก่กุศลความชั่วที่ยังไม่ได้ทำ เป็นธุระปราบปรามใจตนให้ละทิ้งความชั่วที่เคยทำแล้ว ดังนี้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้^{๖๐}

ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าความสามัคคี และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันไว้ดังนี้

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกัน ทำร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กฎินสามัคคี ผ้าป่าสามัคคี^{๖๑}

สมัครสมาน หมายถึง เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัครสมานกัน ปรองดอง หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วย ความไกลเกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต

สमान หมายถึง เสมอกัน เท่ากัน

สमानกิจ หมายถึง การดำเนินอย่างเดียวกัน การมีความเห็นพ้องกัน

^{๖๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระมงคลวิเสสเถระ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^{๖๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗.

สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์^{๖๒} ร่วม หมายถึง มีส่วนรวมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน มีส่วนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ร่วมใจ ร่วมสามัคคี มีส่วนร่วมในที่แห่งเดียวกัน เช่น ร่วมโรงเรียน ร่วมบ้าน ร่วมห้อง ร่วมหอ มีส่วนร่วมในภาวะหรือสถานะเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมชาติ มีศัตรูร่วมกัน ทำบุญร่วมญาติร่วมเป็นร่วมตาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมชะตากรรม ร่วมใจ หมายถึง มีความนึกคิดอย่างเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมใจร่วมมือ หมายถึง พร้อมใจช่วยกัน

ฉะนั้น ความหมายของคำว่าสามัคคีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ จึงหมายถึง สภาวะทางกาย วาจาและใจของหมู่ชนในสังคมนั้นมีเอกภาพ คือ เป็นหนึ่งเดียวในการประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับ และละเว้นข้อที่ห้ามเพื่อนำมาซึ่งสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า “สามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สมานฉันท์ หมายถึง มีความพอใจร่วมกันพร้อมใจกัน”^{๖๓}

สรุปได้ว่า ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในสังคมเพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จาริตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

๓.๕ คุณลักษณะของหลักสังฆสามัคคี

ลักษณะของหลักสังฆสามัคคีตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท คือ แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของสังฆสามัคคีได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของสังฆสามัคคี และเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา ดังคุณลักษณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และนักวิชาการได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหลักสังฆสามัคคีไว้ดังนี้

ลักษณะของสังฆสามัคคีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ใช้คำว่า สังฆสามัคคี ซึ่งมีลักษณะความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะหรือสงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือ การนำเอาธรรม วินัย เป็นต้นมากล่าวตามความเป็นจริง ช่วยให้เกิดความสมานฉันท์กันในหมู่คณะหรือสงฆ์ มีการพร้อมเพรียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”^{๖๔}

^{๖๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๓๐.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๔.

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๑๓๙.

นอกจากนี้ยังมีคุณลักษณะของนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของความสามัคคีไว้ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านยังได้กล่าวถึง ความสามัคคีของมวลมนุษย์ว่าทุกคนสามารถปฏิบัติได้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบสุข ความเจริญของโลก มนุษย์ทุกคนสามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์โลกได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม คือ เป็นผู้สร้างสรรค์อภิลोकโลก ช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรี่ยวแรงความพากเพียรของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวิเศษใดๆ มาบันดาลให้^{๖๕}

จากทัศนะเกี่ยวกับความสามัคคีของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงให้ทราบและเข้าใจว่าในสังคมปัจจุบัน ถือหลักความเสมอภาคที่แบบแผนความประพฤติต่างๆ ตามที่ถือสืบๆ กันมาแต่เดิม ได้ถูกล้มล้างไป หรือถูกตั้งข้อสงสัยไปหมด และทั้งๆ ที่มีแนวคิดภูมิปัญญาชนิดที่ว่า “รู้แจ้งเจนจบ” แพร่สะพัดไป แต่ชีวิตของผู้คนกลับสับสนวุ่นวายยิ่งกว่ายุคสมัยใดๆ ในสภาพเช่นนี้ คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ย้อนยุคสมัยมีมาแต่ครั้งที่อะไรๆ ยังเป็นไปตามธรรมดาสามัญ ศาสนาที่ย้อนยุคสมัยมีมาแต่ครั้งที่อะไรๆ ยังเป็นไปตามธรรมดาสามัญกว่านี้ อย่างมากมายนั้น จะเป็นเสมือนกระแสะอากาศสดชื่นบริสุทธิ์ที่ผ่านเข้ามาในห้องที่มีผู้คนแออัด บางทีอาจจะถึงเวลาแล้วที่เราจะหวนกลับไปหาคุณค่าที่เก่าๆ แต่คงทนดีกว่า เมื่อการดำเนินชีวิตและกิจต่างๆ ยึดหลักความเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจกัน มากกว่าจะมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตน ก็จะได้เห็นผลปรากฏว่าชีวิตและกิจการเหล่านั้นมิใช่จะเลวร้ายอย่างที่เรเคยคิด และที่แท้แล้วมันจะช่วยให้ชีวิตของเราโปร่งโล่งเบาสบายขึ้นด้วย คนปัจจุบันจำนวนมากมองชีวิตทุกวงการเป็นการต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ที่ขัดกันเกิดเป็นฝ่ายนายจ้างกับลูกจ้าง รัฐบาลกับราษฎร คนมีกับคนจน และแม้แต่หญิงกับชาย หรือลูกกับพ่อแม่ เมื่อคนถือเอาทรัพย์สินและอำนาจเป็นจุดหมายของชีวิต สังคมก็กลายเป็นสนามต่อสู้ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวที่ขัดกัน เราก็เลยต้องเที่ยวหาจริยธรรมสำหรับมาป้องกันผลประโยชน์แบบเห็นแก่ตัว โดยถือ “สิทธิของแต่ละคนที่จะแสวงหาความสุข” แล้วเราก็เลยต้องหาจริยธรรม ดังเช่น “สิทธิมนุษยชน” มาคอยกีดกันกันและกันไว้ ไม่ให้คนมาเชือดคอหอยกัน ในระหว่างที่กำลังวิ่งหาความสุขนั้น

พระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรสสี) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของความสามัคคีไว้ ดังนี้

ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ตั้งแต่สองคนขึ้นไปเรียกว่า คณะสี่คนขึ้นไปเรียกว่าหมู่ ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะเป็นความสุขอย่างยิ่ง คนยิ่งมากขึ้นไปจะเป็น ๒๐ หรือ ๕๐ คนหรือตั้ง ๑๐๐ คน มีความสามัคคีกัน ยิ่งได้ความสุขมาก ดูแต่ตัวของเรคนเดียวก็แล้วกัน ถ้าไม่สามัคคีกันก็ไม่ได้ความสุขเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น ใจคิดอย่างหนึ่ง มือไม่ไม่ทำ ขาไม่เดิน งอเยเปลี่ยนเสียขาเป็นอัมพาตไป มันก็ไม่สบายใจ ปากท้องของเราก็เหมือนกัน เราหาอาหารมาให้รับประทานลงไป ปากมันก็เคี้ยวกลืนลงไป แต่ถ้าไส้มันไม่ทำงาน มันไม่พร้อมเพรียงสามัคคีกัน มันจะต้องปวดท้อง อืดอืดเดือดร้อนแก่เราเพียงใด ส่วนร่างกายของเราก็เหมือนกัน ทุกชิ้นทุกส่วนถ้าหากขาดความสามัคคี

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์อำเภอ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๖.

นิดเดียว เป็นต้นว่าแขนทั้งสองหยุดไม่ทำงาน เหตุนั้น เราควรอดควรทนต่อเหตุการณ์ เมื่อมีจิตใจต่างกัน มีกิริยาอาการต่างกัน จึงควรอดอย่างยิ่ง อย่าเอาอารมณ์ของตนควรคิดถึงอกเราอกเขาบ้าง ถ้าหากเราเอาแต่อารมณ์ของตนแล้ว จะแสดงความเหลวไหลเลวทรามของตนแก่หมู่คณะเป็นเหตุให้เสียคน เพราะชื่อเสียงยังกระจายออกไปทั่วทุกทิศ เสียหายหลายอย่างหลายประการ สิ่งใดที่ไม่สบอารมณ์ของเรา จงยับยั้งตั้งสติตั้งจิต พิจารณาให้ดีเสียก่อนว่าสิ่งนั้นถ้าเราพูดหรือทำลงแล้วมันจะเป็นผลดีและผลเสียแก่เราและหมู่คณะน้อยมากเพียงใด จึงคิดจึงนึกและจึงทำจะไม่พลาดพลั้งและจะไม่เสียคน อดที่ไหน อดที่ใจของเรา “อด” คำนี้กินความกว้างและลึกซึ้งด้วย เมื่อเราพิจารณาถึงความอดทนแล้วก็จะเห็นว่า สรรพกิเลสทั้งปวงที่จะล้นมาท่วมทับมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ในโลกนี้แหละละเอียดเป็นจุล มิจุลไปก็เพราะความอดนี้ทั้งนั้น เช่น โกรธจะฆ่ากัน แต่มีสติอดทนอยู่ได้จึงไม่ฆ่า เห็นสิ่งของเขา คิดอยากจะทำขโมยของเขา มีสติอดทนยับยั้งไว้ เพราะกลัวเขาจะเห็นหรือกลัวโทษ จึงไม่ขโมย เห็นบุตรภรรยาสามีคนอื่นสวยงาม เกิดความกำหนัดรักใคร่ คิดอยากจะทำประพฤติดิฉันในกาม มีสติขึ้นมาแล้วอดทนต่อความกำหนัดหรือกลัวว่าเขาจะมาเห็น กลัวต่อโทษในปัจจุบันและอนาคต แล้วอดทนต่อความกำหนัดนั้น การที่จะพูดเท็จ พูดคำไม่จริง หรือดื่มสุราเมรัยก็เช่นกันเมื่อมีสติขึ้นมาแล้วก็อดทนต่อความชั่วนั้น ๆ ได้ แล้วไม่ทำความชั่วนั้นเสีย ความอดทนเป็นคุณธรรม ที่จะนำบุคคลในอันที่จะละความชั่วได้ทุกประการ และเป็นเหตุให้สมานมิตรกันทั้งโลกได้อีกด้วย ถ้าเราไม่มีการอดทนปล่อยให้ประกอบกรรมชั่วดังกล่าวมาแล้ว โลกวันนี้ก็จะอยู่ไม่ได้แตกสลายไปเลย โทษ ๕ ประการนี้ เป็นเหตุให้มนุษย์สัตว์โลกแตกความสามัคคีปรองดองซึ่งกันและกัน^{๖๖}

สรุปความได้ว่า หากผู้คนในสังคมไม่มีศีล ๕ ปัญหาวันวายเป็นปัญหา จะต้องเกิดมียาขนานอนนั้น การที่จะช่วยให้สังคมหรือโลกทั้งหมดอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขนั้น ผู้คนจำต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอันดีงามในทางพระศาสนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ได้ประทานพระบรมราโชวาทในโอกาสเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม วันศุกร์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙ มีใจความว่าคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่งประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกันประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติประการที่สาม คือ การที่ ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกาและในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกันประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความดี ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดี ที่เจริญนี้ยังมีพร้อมมูลอยู่ในกายใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทยจะดำรงมั่นอยู่ได้ตลอดไป จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่นและถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันเข้มแข็ง ใช้สังคมเข้มแข็งเป็นเครื่องพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม เพราะสังคมเข้มแข็งหมายถึง สังคมที่มีการรวมกลุ่มกันในรูปต่างๆ เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ สหกรณ์ ชุมชน หรือประชาคม เมื่อมีการ

^{๖๖} พระราชินีโรธาสีคมภักดิ์ปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรสสี), ความสามัคคี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dhammadownload.com/board/viewtopic.php?t=๑๕๐> [๑ มกราคม ๒๕๖๑].

รวมตัวกันเป็นชุมชนหรือประชาคม จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่สามารถป้องกันสิ่งร้ายและสร้างสิ่งดีทุกอย่าง ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตนตามฐานะ ตำแหน่ง เช่น ข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน เป็นต้น ทุกคนต้องมีศีลธรรมประจำใจ มีปัญญา รัฐบาลผู้ดูแลชาติก็ต้องมีศีลธรรมมีปัญญาสามารถสร้างเศรษฐกิจความเป็นอยู่ที่ดีให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ทำสังคมทุกๆ ด้านให้เข้มแข็งด้วยตนเองให้ได้จึงจะสามารถนำชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยมีความสงบสุขได้^{๖๗}

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า หากสังคมใดต้องการความเจริญรุ่งเรืองไม่ว่าด้านใดๆ ก็ตาม เป้าหมายแรกที่ต้องปฏิบัติ ก็คือ ทำสังคมให้เข้มแข็ง หมายความว่า ทำผู้คนในสังคมนั้นให้มีศักยภาพทางกระทำ ทางความคิด เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์พี่น้อง กล่าวคือสามารถรู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ ได้ พร้อมทั้งมีการศึกษาปฏิบัติตามความรู้ที่ดีนั้น โดยแบ่งภาระหน้าที่ของผู้คนในสังคมว่าต้องรับผิดชอบ เช่น ในครอบครัวก็เป็นหน้าที่ของบิดามารดา ในโรงเรียนก็เป็นหน้าที่ของครูอาจารย์ในสังคมอื่นๆ เป็นหน้าที่ของนักบริหารสถาบันทางสังคมเหล่านั้นรับผิดชอบ เป็นต้น

๓.๖ องค์ประกอบของหลักสังฆสามัคคี

องค์ประกอบของหลักสังฆสามัคคี ความสามัคคีของหมู่สงฆ์ตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท คือ แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีของหมู่สงฆ์ได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคีและเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องความสามัคคีในพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา

ในเรื่องเกี่ยวกับการปกครองอันแสดงถึงองค์ประกอบของความสามัคคีของผู้คนในสังคม โดยที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งไปที่บุคคลมิใช่ระบบ เนื่องจากรัฐมีไว้เพื่อความสุขของประชาชนและความสุขที่แท้ต้องเป็นความดีงามตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ ดังนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีจุดมุ่งหมายเดียวของชีวิต คือการประเมินค่าว่าอะไรดี อะไรชั่ว จะต้องเป็นไปในแนวเดียวกันจะขัดแย้งกันไม่ได้ ซึ่งจะให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลผู้มีหน้าที่ปกครองมากกว่า คือเมื่อบุคคลเป็นคนดีแล้ว ไม่ว่าจะปกครองด้วยระบบใดก็ตามก็จะนำประชาชนไปสู่ความดี และความสุขได้ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะสร้างคนมากกว่าสร้างระบบ เนื่องจากให้ผลที่ตรงกว่า และถาวรกว่า แต่การที่ต้องสร้างระบบในปัจจุบัน ก็เพราะสร้างคนไม่สำเร็จนั่นเอง และเมื่อสร้างคนไม่สำเร็จ อย่างน้อยก็เอาระบบมาควบคุมคนบ้างก็จะทำให้เกิดผลขึ้นได้บ้าง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเช่นที่ประสงค์นั้น พระพุทธเจ้าได้กำหนดสังคมตัวอย่างขึ้นเป็นแบบฉบับ เพื่อง่ายในการปกครอง และเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าการประพฤติตามธรรม การมีธรรมเป็นแกนกลางของสังคม ก่อผลประโยชน์ได้จริงเพียงใด สังคมตัวอย่างในสมัยนี้คือสังคมพุทธอันประกอบด้วยบริษัท ๔ ได้แก่ “สังคมภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา”^{๖๘} นั่นเอง โดยเฉพาะสังคมพระอริยสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างของสังคมพุทธบริษัทด้วยกัน เป็นตัวอย่างของสังคมภายนอกด้วย กฎเกณฑ์ต่างๆ คำสอนต่างๆ จึงเน้นหนักที่พระสงฆ์ เริ่มต้นที่พระสงฆ์

^{๖๗} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๖๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๐/๑๓๗.

และกวัดขันที่พระสงฆ์มาก ผลที่ได้รับก็คือ เป็นสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีการถือชั้นวรรณะ มีการเคารพกันตามลำดับอาวุโส มีความประพฤติทางกาย ทางวาจา สงบเสงี่ยมเรียบร้อยเสมอกัน มีทัศนคติความเห็นเป็นสัมมาทิฐิอย่างเดียวกันสมาชิกในสังคมต่างก็เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ปกครองง่าย มีเหตุมีผล มีความรับผิดชอบ ไม่เป็นการขัดแย้งกันรุนแรงถึงขั้นก่อการทะเลาะวิวาทกันใหญ่โต เพราะเหตุแห่งความคิดไม่ตรงกัน สังคมพระสงฆ์จึงเป็นสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าการปกครองโดยธรรม แต่ปัญหามันมีอยู่ว่า บุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ครองนั้น มีความเข้าใจในหลักธรรมและพุทธวิธีการปกครองของพระองค์มากน้อยเพียงใด และจะนำเอาพุทธวิธีการปกครองมาใช้ในการปกครองอย่างไร ให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน และให้มีความเป็นธรรมกับผู้อยู่ภายใต้การปกครอง และใช้อำนาจอย่างเป็นธรรมอย่างไร

สรุปว่า นักปกครองที่ดี พระพุทธเจ้าให้ยึดหลักการปกครองโดยธรรม คือ ยึดธรรมาธิปไตย นักปกครองที่ถือธรรมเป็นหลักการ ถือธรรมเป็นธงชัยนี้จะเป็นผู้มีความรู้ ความฉลาด มีความขยันหมั่นเพียร มีความสุจริต และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งจะทำให้ให้นักปกครองปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ จะสามารถวางแผน จัดองค์กร แต่งตั้งบุคลากรอำนวยการและควบคุม ได้ดีต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริต และมีมนุษยสัมพันธ์ ยิ่งนักปกครองมีคุณธรรมเข้ามาเพิ่มอีกมากเท่าใด ก็ยิ่งทำหน้าที่ของผู้ปกครองได้ดีมีประสิทธิผลมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองขาดคุณธรรมแล้วแม้เพียงบางประการ เขาก็เป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ การปลูกฝังคุณธรรมของสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากสังคมเป็นระบบความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นเป็นชาติที่มีจุดเด่นหลายประการ เช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัว ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง อบอวนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน โดยการนำหลักธรรมทางศาสนาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรมภายใต้สิ่งยึดเหนี่ยวหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความสมานฉันท์ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากวิถีชีวิตคนในสังคมได้มีการปรับตัวสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันเหตุการณ์ ครองตนได้อย่างมีสติ และบูรณาการกันอย่างสมดุลและยั่งยืนแล้วจะเป็นระบบวัฒนธรรม อันมีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะช่วยผดุงคุณค่าทางสังคมและจิตใจอันจะนำมาซึ่งความสันติสุขและสันติภาพของมนุษยชาติรวมทั้งเป็นภูมิคุ้มกันต่อภาวะวิกฤติต่างๆ ได้

๓.๗ จุดมุ่งหมายของหลักสังฆสามัคคี

ขึ้นชื่อว่า สังฆสามัคคีแล้ว ก็ย่อมมีผลเป็นความสุข ความเจริญของหมู่สงฆ์นั้นเอง มีข้อความที่เน้นให้ทราบถึงจุดมุ่งหมายของความสามัคคีของหมู่สงฆ์ ๒ ประการด้วยกัน ได้แก่

- ๑) ความพร้อมเพรียงของหมู่ชน
- ๒) ความพร้อมเพรียงทำให้เกิดความสุข^{๖๙}

ความพร้อมเพรียงดูเหมือนย่อมมีในสิ่งทั่วไป นาฬิกาย่อมมีเครื่องจักรและอื่นๆ สำหรับนาฬิกาที่เดินได้ คือ สิ่งเหล่านั้นพร้อมเพรียงกันเป็นไปตามส่วนตามหน้าที่ของมัน ถ้าไม่ได้ส่วนหรือ

^{๖๙} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๐/๖๙.

ชำระเสียบางอย่างขาดไปบางอย่างก็เดินไม่ได้ ธาตุทั้ง ๔ ของคนพร้อมเพรียงกันทำกิจตามหน้าที่ของตนเป็นไปเสมอไม่หย่อนไม่กำเริบ คนก็มีความสุข ถ้ากำเริบหรือหย่อนไปคนก็ไม่สบาย หมูไฉนมีกิจที่ต้องทำอะไรต่างก็ช่วยกันทำไม่แก่งแย่งกันเอาเปรียบกัน ความพร้อมเพรียงของหมู่นั้นต้องทำอย่างนั้นก็ย่อมมีบริบูรณ์ความพร้อมเพรียงของหมู่นี้แล้วทำให้เกิดสุข คือ ต่างคนต่างอยู่สำราญด้วยกันไม่บาดหมางกัน ควบคุมหมู่นั้นให้เป็นไปมั่นคง เป็นที่ครั่นคร้ามของเหล่าชนจะมาดูหมิ่นข่มเหง ยังโศกทรัพย์ศฤงคารบริวารให้เจริญทวี ต่างคนต่างมีอริยาศัยต่อกัน ผ่อนหนักผ่อนเบาต่อกันไม่ถือกัน ไม่ล่วงเกินกันให้เหลือเกิน ช่วยตักเตือนกัน เห็นแก่กันมากกว่าเอาเปรียบแต่ประโยชน์ตนหวังดีต่อกัน มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมโนกรรมต่อกัน เป็นเหตุให้มีสามัคคีบุคคลนั้นระคนอยู่ด้วยสังสัคคะ คือ เหว ย่อมไม่พ้นไปจากเหวได้ และที่ว่า “ความเพียรของผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข”^{๗๐} พระพุทธพจน์ได้แสดงให้เห็นถึงพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ที่เป็นหมู่เหล่าให้ประพฤติถ้อยคำที่รักษาประโยชน์ของกันและกัน ข้อนี้พึงสันนิษฐานตามพระบรมพุทธโอวาทที่โปรดปรานแก่ภิกษุสงฆ์ให้ตั้งกายกรรม วจีกรรมโมโนกรรม “ประกอบด้วยจิตเมตตาในกันและกัน ฉลี่ยลาภที่หาได้สู่กันบริโศก มีศีลเสมอกันมีวิญญูเสมอกัน ให้เคารพนับถือภิกษุเถระผู้ใหญ่ในสงฆ์ และตั้งใจปรารภนาเพื่อนพรหมจารีที่ยังมิได้มา ให้มาสู่อาวาส ที่มาแล้ว ให้อยู่เย็นเป็นสุข”^{๗๑}หมูชนที่พากันพากเพียรในกิจการงานที่ชอบ ความเพียรของเขาให้เกิดสุข จริงอยู่ หมูชนพรั่งพร้อมกันทำการด้วยความอุตสาหะ ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยหรือติดขัดอันมีในระหว่างๆพรั่งพร้อมใจกันทำเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทีเดียว ความเพียรของเขาให้เกิดสุขกายใจสมกับที่เขาพรั่งพร้อมใจกันเพียร และเมื่อกล่าวด้วยภูมิธรรม ตปธรรม ความเพียรเผากิเลสของหมู่นักรักรู้สามัคคี คือ มีจิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้เกิดสุขแก่หมู่นักรู้ตามสมควรแก่เหตุ คือ เพียรละกิเลสโดยเอกเทศหรือโดยสมุจเฉตปธรรมของนักรู้ผู้มีจิตเป็นอันเดียวกันให้เกิดสุขเห็นปานดังนี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ภิกษุจักเป็นผู้พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกัน เลิกพร้อมเพรียงกันทำกิจแห่งสงฆ์ พึงหวังความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อมเลย ดังอาณิสสของหลักสาราณียธรรม อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีกัน ๖ ประการ ได้แก่

- ๑) เป็นที่รักของผู้อื่น
- ๒) เป็นที่เคารพของผู้อื่น
- ๓) เป็นมูลเหตุให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน
- ๔) เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน
- ๕) เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียง
- ๖) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เฉพาะอาณิสสข้อ ๕ และข้อ ๖ เป็นมูลฐานแห่งความสามัคคี ความสามัคคีจะเป็นไปได้ต้องมีธรรมทั้ง ๒ ข้อนี้ สมดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้”^{๗๒} กล่าวคือ ย่อมดึงดูดใจผู้ประพฤติให้ตั้งอยู่ในความสัตย์เที่ยงธรรมไม่เอนเอียง. ความประพฤติอะไรด้วยน้ำใจจริง ชื่อว่าความสัตย์ มีนิตัสสนอุทาหรณ์ที่จะพึงแสดง คือ “ความประพฤติเที่ยงธรรมในหน้าที่ ความซื่อตรงต่อมิตร และความสวามิภักดิ์ในเจ้าของตน และความ

^{๗๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๘-๒๙.

^{๗๑} พ.ช. (ไทย) ๒๓/๑๔๒๐/๒๖๔.

กตัญญูในท่านผู้มีอุปการคุณ ความสัตย์นี้เป็นรสให้เกิดความชื่นบาน เป็นที่จับใจของชนทั้งปวง
ล่วงเสียซึ่งสรรพสิ่งที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวหาวิญญานก็ดี ด้วยทวารอื่นก็ดี เพราะทำบุคคลให้สามัคคี
พร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ช่วยประกอบกิจนั้นให้สำเร็จเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั้งสอง
ฝ่าย

จุดมุ่งหมายของสังฆสามัคคี สรุปได้ว่า

- ๑) ช่วยให้จิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา
- ๒) ช่วยให้การกระทำผิดด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ลดลง เบาบาง
- ๓) ช่วยให้หมู่สงฆ์มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน
- ๔) ช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงสภาพ

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของสังฆสามัคคี คือแนวความคิดและคุณลักษณะเรื่องสังฆสามัคคีนั้นต้อง
เป็นไปในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น รวมทั้งหมู่สงฆ์และความดำรงอยู่อย่างมั่นคง
ของพระพุทธศาสนาเป็นที่หลัก ลักษณะของความสามัคคีของหมู่สงฆ์ต้องสอดประสานกันระหว่างการ
กระทำทางกายและจิตใจ กล่าวคือ การกระทำทางกายต้องถูกต้อง ดีงาม การกล่าววาจาทางปากต้อง
อ่อนหวาน ถูกต้อง ไพเราะ และการนึกคิดทางปัญญา ต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องดีงาม เป็น
สัมมาทิฐิเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่นและหมู่สงฆ์ส่วนรวมได้

๓.๘ สรุป

หลักสาราณียธรรมและความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปได้ดังนี้

ความหมายของหลักสาราณียธรรม สาราณียธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และที่ใช้
กล่าวถึงในงานวิจัยเล่มนี้ มี ๖ ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม คือ การกระทำใดๆ ต่อบุคคลอื่น ด้วย
จิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตาวจีกรรม คือ การกล่าววาจาใดๆ ต่อบุคคลอื่น
ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตามโนกรรม คือ การคิดถึงบุคคลอื่น ด้วยจิต
ปรารถนาให้เขามีความสุข ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาธารณโภคิตา คือ การแบ่งปันทรัพย์สินให้กับ
ผู้อื่นโดยไม่เลือกบุคคล สีสสามัญญตา คือ การปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติเสมอเหมือนกับบุคคลอื่น
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และทิวฐีสามัญญตา คือ การมีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
(สัมมาทิฐิ) เสมอเหมือนกับผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม ได้แก่ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการขัดเกลากิเลสออก
จากจิตใจของบุคคลผู้ปฏิบัติ ระดับสังคม ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนั้นๆ และเป็น
กระบวนการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับศีล ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาว
จีกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา ระดับสมาธิ คือ เมตตามโนกรรม และระดับปัญญา คือ
ทิวฐีสามัญญตา

หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม หลักธรรมที่สนับสนุนและสัมพันธ์กับหลัก
สาราณียธรรม ในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมายหลายหมวดหมู่ เมื่อพิจารณาหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อ
การอยู่ร่วมกันภายในสังคมอย่างสงบสุขและมีความสัมพันธ์โดยเข้าไปสนับสนุนหลักสาราณียธรรม
แล้ว สามารถนำหลักธรรมเหล่านั้นมาจัดแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น ๒ ลักษณะ (๑) หลักธรรมที่เป็นปัจจัย
สนับสนุนให้หลักสาราณียธรรมทำงานประสบความสำเร็จ มีอยู่ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) โยนิโสมนสิการ

(๒) ภาวนา ๔ (๓) พรหมวิหาร ๔ (๔) สังคหัตถ์ ๔ (๕) สัมปยุตตปิฎก ๘ (๖) กุศลกรรมบถ ๑๐ และ (๒) หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักสารณียธรรมหมวดนี้มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) มิตรเทียม ๔ (๒) มัจฉริยะ ๕ (๓) อกุศลกรรมบถ ๑๐

ความหมายของคำว่าสังฆสามัคคี การแสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของพระภิกษุในสังคมหมู่สงฆ์เพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่หมู่สงฆ์พึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่าย ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จาริตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

คุณลักษณะของสังฆสามัคคี แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีในหมู่สงฆ์ได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคี และเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องความสามัคคีของหมู่สงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา

จุดมุ่งหมายของสังฆสามัคคี เป็นแนวความคิดและคุณลักษณะเรื่องสังฆสามัคคินั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น แห่หมู่สงฆ์ รวมทั้งการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ลักษณะของสังฆสามัคคีต้องสอดประสานกันระหว่างการกระทำทางกายและจิตใจ กล่าวคือ การกระทำทางกายต้องถูกต้อง ดีงาม การกล่าววาจาทางปากต้องอ่อนหวาน ถูกต้อง ไพเราะ และการนึกคิดทางปัญญา ต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องดีงาม เป็นสัมมาทิฐิเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น หมู่สงฆ์ และความสถาพรของพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนสืบไป

บทที่ ๔

การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคี ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

บทนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษา การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็นต่อไปนี้ (๑) กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๒) กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดทิวทัศน์สามัญญาติและศีลสามัญญาติของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๓) การประยุกต์สาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑ กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ นั้นผู้วิจัยเสนอในการส่งเสริมประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๒) ส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๓) ส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๔) ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ (๕) ส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ และ (๖) ส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ในการส่งเสริมสังฆสามัคคีโดยใช้หลักสาราณียธรรมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น ซึ่งเป็นการช่วยในการเชื่อมความสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้เกิดความดีเกิดขึ้น และสร้างความรักและสมัครสมาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจของพระสงฆ์ โดยการนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในด้านปกครอง โดยเมื่อพระสงฆ์นำมาปฏิบัติแล้วก็จะเกิดความสามัคคีกัน ระลึกถึงกัน พร้อมทั้งจะสามารถเป็นพลังในการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ โดยจะเห็นได้จากการปฏิบัติต่อกันไปตามขั้นตอนหรือสถานการณ์โอกาสต่างๆ เป็นต้น

พระครูอมรบุญวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า ถึงกระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติคือ การปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น เจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละระดับ ควรยึดหลักความเมตตา ทั้ง

เมตตาการุณยธรรม เมตตาวิจิตรธรรม และเมตตาเมทตามโนกรรมมาใช้ร่วม กับงานทางด้านการปกครองของ พระสงฆ์ด้วย^๑ หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการปกครองของคณะสงฆ์ เพราะ เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกันอยู่เสมอ หมายถึง ธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วย ไมตรี สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อต่อกัน จนทำให้เกิดความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน คิดถึงและ ระลึกรู้ถึงกันอยู่เสมอ มี ๖ ประการ คือ^๒

๑) เมตตาการุณยธรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การแสดงกิริยาอาการที่ สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้ความช่วยเหลือกันไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

๒) เมตตาวิจิตรธรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา หมายถึง การ ช่วยบอกกล่าวในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือน ในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี มี วาจาสุภาพ ให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตาเมทตามโนกรรม คือ การตั้งใจปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคมหมู่คณะเดียวกันมี จิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองกันแต่ในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยในกันและกัน

๔) สาธารณโภคี คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน หมายถึง การแสดงความเอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ กัน เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน

๕) สีสัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีล หมายถึง ความประพฤติเสมอเหมือนกันกับบุคคล อื่น คือ การประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกติกา ระเบียบของสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฐีสัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิฐิหรือความเห็นเสมอกัน หมายถึง การปรับ ความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น กล่าวคือ ยอมรับความ คิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม ยึดถือหลักอุดมคติแห่งความดีงามหรือมีจุดหมายหมายสูงสุด อันเดียวกัน หลักธรรมสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เป็นหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันสงเคราะห์ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ ทางกาย วาจา และใจในการปฏิบัติต่อกัน ผู้นำหรือชุมชนที่อยู่ร่วมกัน จะ สามารถสร้างความเจริญของหมู่บ้านหรือชุมชน เพราะบุคคลได้ประพฤติด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อย

การนำหลักสาราณียธรรมมาเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีในด้านการปกครองของพระสงฆ์ใน จังหวัดบุรีรัมย์นั้น ก็จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในการปกครองของคณะสงฆ์ อันจะนำมาซึ่ง

^๑ สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ วัดอมราวาส อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

ความสุข ความสันติ ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบันนี้ก็จะมีความสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปเรียนรู้ที่ อยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้กำลังใจซึ่งกันและกัน รู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา ร่วมมือกันพัฒนาการปกครองของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและดีงาม และเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์และความมั่นคงสถาพรของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

สอดคล้องกับที่พระครูวิสารทพัฒนคุณ ได้กล่าวว่า หลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ ทำให้การปกครองของคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และไม่มีข้อบกพร่อง^๓

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระงับรักษา หรือการบริหาร อีกนัยหนึ่งหมายถึง การควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^๔

โดยพระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ ได้กล่าวว่า ที่ผ่านมามีได้ใช้หลักสาราณียธรรมในการปกครองและบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้คือ ให้ตั้งอยู่ในธรรม ทำให้เป็นที่เคารพของท่านเหล่านั้น สงเคราะห์กันเมื่อมีงานตามความสามารถของตนถึงธรรมทั้ง ๖ นี้อยู่เป็นประจำ^๕

ในการปกครองที่ดีนั้น ผู้นำหรือผู้ปกครองทางคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ต้องยึดหลักการบริหาร ซึ่งสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่าง ๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

^๓ สัมภาษณ์ พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้น และลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพการไต่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^๖

การปกครอง เป็นภารกิจที่วัดโดยมีพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ (หน)

โดยพระครูพุทธมรรณธัช ได้กล่าวว่า หลักสารณียธรรมในการปกครองและบริหารกิจการงานคณะสงฆ์อย่างนี้ คือใช้ความเมตตาเป็นหลักหมายถึง การช่วยเหลือกิจธุระของคณะสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันด้วยน้ำใสใจจริงไม่นิ่งดูตาย ช่วยเหลือรับผิดชอบงานร่วมกันจนกว่างานนั้นจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^๗

ดังนั้น คณะสงฆ์หรือผู้ปกครองนั้นต้องยึดหลักปฏิบัติตามหลักสารณียธรรมแล้ว จะเป็นการคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่ดี สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาส และให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆ โดยที่ไม่พูดจา ขำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่ง

^๖ Henri Fayol, **Industrial and General Administration**, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), pp. 17-18.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูพุทธมรรณธัช เจ้าคณะตำบลดอนกอก วัดโคกกุ้ง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกกัน การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกัน ทางด้านกำลังกายมีความ อ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัณนิบาตคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนา ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัย ต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง และมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

๔.๑.๒ ส่งเสริมด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การส่งเสริมด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น เป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยปัจจุบันในจังหวัดบุรีรัมย์ทางคณะสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนก็จัดตามระบบ เช่น ทางธรรม ก็มีการเรียนการสอนระดับเปรียญธรรม (บาลี) นักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก และในการศึกษาทางศาสตร์ของทางโลกก็มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และในระดับอุดมศึกษา ระดับอุดมศึกษาก็มีสถานศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นต้น แต่ในการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการศาสนาศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยได้ลงสัมภาษณ์แบบสอบถาม และได้แนวทางในการส่งเสริมด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

การส่งเสริมช่วยเหลือทั้งฝ่ายพระสงฆ์หรือฝ่ายส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน โดยเห็นประโยชน์การพัฒนาเป็นที่ตั้ง จะเห็นได้จากการช่วยเหลือเกี่ยวกับสาธารณโภคี คือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน หมายถึง การแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งที่ดีมาได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน แล้วสามารถอุปถัมภ์เพื่อการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน พระครูพุทธมรรณธัช เจ้าคณะตำบลดอนกอก ได้กล่าวว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาในการส่งเสริมด้านการศาสนาศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ เมื่อนักเรียน นักธรรมนักศึกษาชั้นใดที่สอบในสนามหลวงของแต่ละปี ได้จัดหารางวัลมอบให้ตามความเหมาะสม เช่น สมุด ปากกา หนังสือ และผ้าไตรจีวร หรือเป็นทุนการศึกษา เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่แก่นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น^๕ พระครูพุทธมรรณธัช เจ้าคณะตำบลบ้านแวง ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลัก

^๕ สัมภาษณ์ พระครูพุทธมรรณธัช เจ้าคณะตำบลดอนกอก ตำบลดอกกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการศาสนาการศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ

- ๑.ควรมีการวางยุทธศาสตร์
- ๒.ควรมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์
- ๓.มีการไปทัศนศึกษาดูงานในทางโลกเพื่อบูรณาการในทางธรรม
- ๔.ตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิขึ้น ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด
- ๕.ตั้งบุคคลภายนอกให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนา”^๙

การศาสนาศึกษา เป็นการศึกษาล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม โดยแบ่งการศาสนาศึกษาออกเป็น ๒ แผนกหลัก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม รวมถึงการศึกษารธรรมศึกษาและการจัดให้มีการเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริมอีกด้วยบางแบบแผนตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบางแบบแผนให้กำหนดโดยกฎหมายเถรสมาคม หรือให้กำหนดโดยระเบียบมหาเถรสมาคม และบางแบบแผนได้ยึดจารีตเป็นหลัก แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมี ๒ ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๑ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๑ และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการวัด เห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้าเป็นส่วนที่ ๓ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ

โดยพระครูสุคันธวาริกรมย์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการศาสนาการศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ ควรมีตัวชี้วัดเฉพาะตัวบุคคล ควรได้รับความเมตตาและมีความเสมอภาคในการศึกษาของคณะสงฆ์ สร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ใฝ่ในการศึกษาล่าเรียน^{๑๐} สิ่งทีพระสงฆ์ ซึ่งรวมไปถึงชาวพุทธทั้งหมดด้วย ที่จะต้องศึกษาพระพุทธศาสนาให้มีความสำคัญกับการฝึกฝนอบรมตนเอง อันเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการเรียนรู้ต่อไป เพราะมนุษย์นั้นจัดว่าเป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนอบรมตนได้ดีกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ ดังทีพระพุทธองค์ตรัสไว้ในอิตตทัตถวัตถุ เกี่ยวกับเรื่องของการฝึกตนว่า คนทั้งหลายนำสัตว์พาหนะที่ฝึกแล้วไปสูที่ประชุม พระราชาย่อมทรงราชพาหนะที่ฝึกแล้ว ในหมู่มนุษย์ คนที่อดกลั้นถ้อยคำล่วงเกินได้ ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกตนได้แล้ว^{๑๑} เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ม้าอัสตร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่ ที่ได้รับการฝึกหัดแล้ว เป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนได้แล้ว

^๙ สัมภาษณ์ พระครููปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแก่ง วัดสระบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุคันธวาริกรมย์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ วัดสุคันธวาริ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๑} พ.ธ.อ. (บาลี) ๗/๑๒๕.

ประเสริฐกว่าสัตว์พาหนะเหล่านั้น^{๑๒} สอดคล้องกับพระครูกลัยานกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ มีพระวิทยากรออกไปอบรม พระสงฆ์ทุกอำเภออยู่เป็นประจำ ให้แนะนำและสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ใฝ่ในการศึกษาเล่าเรียน”^{๑๓}

จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ เมื่อนักเรียนนักธรรม นักศึกษาชั้นใดที่สอบในสนามหลวงของแต่ละปี ได้จัดตารางเวลามอบให้ตามความเหมาะสม เช่น สมุดปากกา หนังสือ และผ้าไตรจีวร หรือเป็นทุนการศึกษา เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา และควรมีการวางยุทธศาสตร์ มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ มีการไปทัศนศึกษาดูงานในทางโลกเพื่อบูรณาการในทางธรรม ตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิขึ้น ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด โดยมีการตั้งบุคคลภายนอกให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาด้วย

๔.๑.๓ ส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือ การศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๑๔}

การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือหรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษาหรือ บุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน เป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลา หรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้ การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยเฉพาะใน ด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของ ชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาลดอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนใน ชุมชนนั้น^{๑๕}

^{๑๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑-๓๒๒/๑๓๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูกลัยานกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน วัดอัมพวัน ตำบลห้วยโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๔} พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวทิตฺ (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๐.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อม แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา^{๑๖}

การศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ได้ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมป้อนนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรมหมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์นับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาลดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๑๗}

^{๑๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือครูจริยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการ ศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๕-๖.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

การศึกษาสงเคราะห์ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่งกล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตน และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาโดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ ๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๓. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๔. โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕. โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด^{๑๘}

การศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนการศึกษา เพราะเป็นการช่วยเหลือในด้านสิ่งของหรือปัจจัยตามโอกาส พร้อมทั้งเห็นคุณค่าของการศึกษา การมีความรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาทิ้งสติปัญญา และสามารถช่วยเหลือสังคมให้เกิดความเจริญงอกงามในการส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้น หลักสารณียธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุน เพื่อให้เกิดความสำเร็จของคณะสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ที่ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นมา ดังต่อไปนี้

พระครูกลยาณกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสารณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนของคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อใช้ในการสงเคราะห์แก่นักเรียนที่ยากไร้ และขาดโอกาสในการศึกษาได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน^{๑๙} สอดคล้องกับพระมหาทะนาคณฺทมโม วัดบ้านดอน ได้กล่าวว่า กระบวนการใช้หลักสารณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ ควรสนับสนุนในด้านทุนการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุที่ตั้งใจบวชเรียน ควรสนับสนุน เพื่อให้เป็นศาสนทายาท สืบทอดพระศาสนา โดยจัดตั้งเป็นกองทุนของแต่ละวัด^{๒๐} โดยที่มีการสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เกิดขึ้นมา ดังที่พระชาญชัย อธิปญฺโญ วัดบวรรังษี ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสารณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ ควรสร้างแรงจูงใจให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีฉันทะความพอใจในการศึกษาเล่าเรียน^{๒๑}

พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการใช้หลักสารณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาในการส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น ควรมี

^{๑๘} บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูกลยาณกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน วัดอัมพวัน ตำบลหายโคก อำเภอฟุไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาทะนาคณฺทมโม วัดบ้านดอน ตำบลหายโคก อำเภอฟุไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระชาญชัย อธิปญฺโญ เลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านเป้า วัดบวรรังษี ตำบลบ้านเป้า อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

แนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ ควรยึดหลักสาธารณโภคีโดยการจัดการเรียนการสอนที่ทั่วถึงในทุกอำเภอ ทุกตำบลทุกวัดโดยไม่มีอคติ ให้ได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกันและทั่วถึงกันของพระสงฆ์ทั้งจังหวัดบุรีรัมย์”^{๒๒}

การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนทั้งด้านการศึกษาการอบรมสั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัยอาหารรวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง และสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ซึ่งบพทพพระสงฆ์ไทย ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาก่อนคนไทยตั้งแต่อดีตมาแล้ว เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนไปทำให้บพทพและหน้าที่ของพระสงฆ์ลดลง ก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์คือการให้การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน อนึ่งมหาเถรสมาคมยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์โดยประกาศเรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่า การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดทำได้ มิให้มีการบังคับด้วยประการใดๆ ห้ามมิให้นำเงินการกุศลหรือเงินผลประโยชน์ หรือเงินอื่นใดของวัดมาจัดตั้ง ทุนเพื่อการนี้ ห้ามมิให้วัดกัณยเงินมาจัดตั้งเป็นทุนไม่ว่าจะเป็นการตั้งทุนชั่วคราวหรือการตั้งทุนถาวรการศึกษาสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษายังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียง ก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐบาลก็ให้สงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกทีรัฐเริ่มจัดการศึกษา เป็นต้น

จะเห็นว่า การส่งเสริมด้านการศึกษานั้นประเด็นเกี่ยวกับการสนับสนุน คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนของคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อใช้ในการสงเคราะห์แก่นักเรียนที่ยากไร้ และขาดโอกาสในการศึกษาได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ควรสนับสนุนในด้านทุนการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุที่ตั้งใจบวชเรียน ควรสนับสนุน เพื่อให้เป็นศาสนทายาท สืบทอดพระศาสนา โดยจัดตั้งเป็นกองทุนของแต่ละวัด และ ควรสร้างแรงจูงใจให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีฉันทะความพอใจในการศึกษาเล่าเรียน

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ จากการศาสนศึกษาหรือการสงเคราะห์ สถาบันการศึกษาหรือการสงเคราะห์บุคคลผู้กำลังศึกษา พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะดำเนินการทั้งเป็นการส่วนตัว หรือเป็นการคณะสงฆ์ได้ ซึ่งถือว่าการศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ และมีผลสะท้อนถึงพระภิกษุสงฆ์โดยตรง การส่งเสริมการศึกษาสามารถ ดำเนินการได้ดังนี้

- ๑) ตั้งทุนส่งเสริมการศึกษาชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
- ๒) ช่วยพัฒนาสถานการศึกษา
- ๓) ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา
- ๔) ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาส่งเสริมถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าว คือ เป็นการส่งเสริมประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ ๑.โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๓.โรงเรียนส่งเสริมเด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๔.โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๕.โรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด^{๒๓}

การศึกษาส่งเสริม นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาส่งเสริม นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังให้ความส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ผู้กำลังศึกษาในสถานที่ศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่ มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็ก และเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดแคลนและกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัย สถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ พระสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคม ต่อไป

^{๒๓} บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

สรุปได้ว่า วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติ ในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจน ขาดคนดูแล และกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิด พระศาสนา และเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

๔.๑.๔ ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษา และการ พัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร^{๒๔} การส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ถือว่า เป็นภาระกิจหลักของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ที่เจ้าคณะผู้ปกครองในจังหวัดให้ความสำคัญ และมีการ จัดกิจกรรมอบรมพระนักเผยแผ่ อยู่เป็นประจำ เพราะงานทางด้านการเผยแผ่ถือเป็นหน้าที่โดยตรง ของพระสงฆ์ เป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีหลักการและความสำคัญดังต่อไปนี้

การแสดงธรรมหรือการประกาศเผยแผ่หลักคำสอนพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ประสบผลสำเร็จได้โดยง่ายนั้น เพราะพระองค์ทรงยึดถือหลักการ ดังนี้

(๑) อนุพุทธานุภาพ แสดงธรรมไปตามลำดับ ส่วนใดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังถึงแม้จะมี เพียงคนเดียวก็จะไม่ตัดเนื้อความให้เสียหาย แสดงจากง่ายไปหายากตามลำดับ อนุพุทธานุภาพมีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ทานกถา เรื่องทาน
- ๒) สีลกถา เรื่องศีล
- ๓) สัคคกถา เรื่องสวรรค์
- ๔) กามาทีนวกถา เรื่องโทษของกามคุณทั้งหลาย
- ๕) เนกขัมมานิสังกถา เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกามคุณทั้งหลาย^{๒๕}

โดยปกติ “พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ภุชงค์ ผู้ที่มีอุปนิสัย สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ พระองค์ทรงแสดงอนุพุทธานุภาพนี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจ ๔ เป็นการ ทำจิตให้พร้อมที่จะรับ ดุจผ้าที่ซักสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่างๆ ได้ดี”^{๒๖}

^{๒๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^{๒๕} ที.สี.(ไทย) ๙/๒๓๓/๑๘๙- ๑๙๐.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๙-๒๑๐.

๒) ปริยายทสสาวิ ทรงชี้แจงยกเหตุผล หรืออุทาหรณ์ให้ผู้ฟังเข้าใจ

๓) อนุทนต์ สอนด้วยมีจิตเมตตาต่อผู้ฟังจริง ๆ คือ ปราศจากจะให้เขาพ้นจากทุกข์

๔) อนุสนิสัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่อำสสินจ้าง คือ ไม่ได้ทรงเห็นแก่ลาภผล หรือรางวัลที่จะตอบแทน มุ่งประโยชน์สุขแก่ผู้ฟังอย่างเดียว ดังพุทธดำรัสที่ว่า “สพพทานํ ธมมทานํ ชินาติ การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง”

๕) อนุปัทธจะ “ไม่แสดงธรรมด้วยการยกตนข่มท่าน ไม่เสียดีสีผู้อื่นให้ได้รับความเสียหายไม่บังคับให้ผู้ฟังเชื่อ ให้ผู้ฟังเชื่อโดยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาของตนเอง”^{๒๗} ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “สุทสสํ วชฺชฌณเณสํ อตฺตโน ปน ทุสสสํ โทษคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก”^{๒๘} และสมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตเมว วาจ ภาเสยฺย ยายตฺตาน น ตาปเย ปเร จ น วิหีเสยฺย สา เว วาจา สุภาสิตา บุคคลพึงกล่าววาจาใดอันไม่เป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อนและไม่พึงเบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นสุภาษิตแท้”^{๒๙}

หลักธรรมเทศกธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ จัดเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนเวไนยสัตว์เพื่อมุ่งอนุเคราะห์ เป็นประโยชน์ต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลายจริง ๆ อีกประการหนึ่ง หลักการสอนด้วยพระวาจาของพระพุทธเจ้านั้น เรียกกันว่า ภัสสมาจาร คือ ความประพฤติเสมอเรียบร้อยทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่

๑) ไม่ตรัสพระวาจาที่ประกอบด้วยคำเท็จ

๒) ไม่ตรัสพระวาจาส่อเสียด ซึ่งทำให้เกิดสามัคคี

๓) ไม่ตรัสพระวาจาเพื่อมุ่งเอาผลแพ้หรือชนะ ไม่ตรัสพระวาจาที่ทำให้เกิดการแข่งดีกัน

๔) ตรัสพระวาจาที่ประกอบด้วยปัญญา เหมาะสมตามกาลสมัย^{๓๐}

ส่วนเนื้อเรื่องหรือถ้อยคำที่ทรงตรัสสอนนั้นเรียกว่า กถาวัตถุ มีอยู่ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑) ถ้อยคำที่ชักนำไปให้ความปรารถนาน้อย (อัปปิจฉกถา)

๒) ถ้อยคำที่ชักนำไปสันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ (สันตมฺหฺจกถา)

๓) ถ้อยคำที่ชักนำไปสวดกายสวดใจ (ปวิเวกกถา)

๔) ถ้อยคำที่ชักนำไปให้ระคนด้วยหมุ่ (อสังสัคคกถา)

๕) ถ้อยคำที่ชักนำไปปรารถนาความเพียร (วิริยารมฺภกถา)

๖) ถ้อยคำที่ชักนำไปตั้งอยู่ในศีล (สีลกถา)

๗) ถ้อยคำที่ชักนำไปทำให้ใจให้สงบ (สมาธิกถา)

๘) ถ้อยคำที่ชักนำไปเกิดปัญญา (ปัญญากถา)

^{๒๗} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

^{๒๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘/๓๔.

^{๒๙} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๕๗/๔๑๑ - ๔๑๒.

^{๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๓/๑๑๖.

๙) ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส (วิมุตติกถา)

๑๐) ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ (วิมุตติญาณทัสสนกถา)^{๓๑}

กล่าวถึง ๑๐ ประการนี้จัดเป็นหลักการหรือเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั่วไปที่เกิดความทุกข์กาย ความเดือดร้อนใจแล้วมากราบทูลขอฟังธรรมเพื่อคลายความทุกข์ ความเดือดร้อนดังกล่าว อนึ่ง ในโอวาทปาติโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าได้ประทานอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการแก่เหล่าภิกษุในการสั่งสอนประชาชนทั่วไปว่าภิกษุทั้งหลายต้องปฏิบัติตามให้ได้จึงจะเกิดผลที่ต้องการในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลาย ฉะนั้น หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์นั้นประกอบไปด้วยหลักการต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ เรียกว่าขั้นอุดมการณ์ มีพุทธพจน์ว่า

ขันติ ปรม ตโป ตีติกขา นิพพาน ปรม วทนติ พุทธา

น หิ ปพพชิโต ปรูปมาตี สมโณ โหติ พร วิหะยนโตฯ

ขันติ คือ ความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า

พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่นผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็น
บรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย^{๓๒}

พระพุทธโอวาททั้ง ๓ ประการข้างต้นนี้ถือว่าเป็นอุดมการณ์ ที่เหล่าภิกษุผู้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพึงยึดถือปฏิบัติให้ได้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน โดยมีอธิบาย ดังนี้

(๑) ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่งได้แก่ ผู้ที่เป็นนักเผยแผ่ต้องมีธรรมที่ทำให้บังเกิดงาม ๒ ประการได้แก่ ขันติ ความอดทน นักเผยแผ่ต้องผู้มีน้ำใจเข้มแข็งหนักแน่น ความอดทนนี้ว่าโดยลักษณะมี ๓ อย่าง ได้แก่ อดทนด้วยการกลั้นไว้ได้ (ตีติกขาขันติ) นักเผยแผ่ต้องใช้สติปัญญานึกอยู่เสมอว่าคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ต้องกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นธรรมดา ถ้าได้ยินได้ฟังเสียงที่ไม่เพราะหูก็ต้องอดทน โดยนำเอาความดีเข้าต่อสู้เพื่อชนะความไม่ดีนั้น อดทนจนเป็นตบะเฉชะ (ตปขันติ) ข้อนี้มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นไปอีกคนที่อยู่หนึ่งเฉย คอยระวังคำพูดของตนอยู่เสมอ โดยมากมักจะเป็นคนมีตบะทุกคน คนที่พูดมากจู้จี้ขี้บ่นจนรำคาญ ว่าคนโน้นบ้าง คนนี้บ้าง มักจะเสียตบะเพราะจะทำให้คนอื่นขาดความเคารพเกรงกลัว ส่วนคนที่มีความระวังเคร่งขรึมไม่ค่อยจู้จี้กับใคร พูดบ้างเป็นครั้งคราว มักจะมีคนเกรงกลัว มีตบะเฉชะอยู่ในตัว และอดทนเผาความชั่วในจิตให้หมดไป อดทนจนยังคำพูดของผู้อื่นให้กลับอยู่เป็นเพื่อนเป็นมิตรกันได้ (อิธิวาสนขันติ) ได้แก่ การทนได้เหมือนลักษณะของแผ่นดิน แม้ต้นไม้ ภูเขา และอื่น ๆ แผ่นดินก็ยังทรงไว้ได้ อดทนจนเปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นเรื่องดี คือ ยอมรับความลำบากกายใจ ยอมรับด้วยใบหน้าชื่นบาน เขาจะตำหนิติเตียนคำว่า หยาบคาย เสียตบะให้เจ็บใจอย่างไรก็ทนได้ ไม่แสดงการโต้ตอบ ในที่สุดเรื่องก็สงบไปเอง พระบรมศาสดาถูกพรรคพวกของนางมาคันทิยาใส่ความปรีชาพระองค์ด้วยคำต่าง ๆ นานา กล่าวหาว่าพระองค์เป็นอุรุ เป็นลา เป็นต้น ถึง ๗ วัน พระองค์ก็ไม่หวั่นไหว พระอานนท์กราบทูลให้เสด็จหนีไปสู่เมืองอื่น พระองค์กลับตรัสถามว่า ถ้าถูกคนในเมืองนั้นด่าอีกจะทำอย่างไร พระอานนท์ทูลว่า หนีไปเมืองอื่นอีก พระองค์ตรัสชี้ว่าถ้าถูกคนเมืองนั้นด่าอีกจะทำอย่างไร พระอานนท์ก็ทูลว่า

^{๓๑} อก.ทสก.(ไทย) ๒๔/๖๙/๑๓๘.

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

หนีไปเมืองอื่นๆ ต่อไป พระองค์ตรัสว่า อย่างนั้นไม่สมควร เรื่องเกิดที่ไหน ควรให้ระงับไปในที่นั้น และอานิสงส์ของความอดทนนั้นมีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
- ๒) ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยเวร
- ๓) ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ
- ๔) ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ
- ๕) เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๓๓}

โสรจจะ ความเสี้ยม ได้แก่การรู้จักทำจิตใจให้เข้มแข็งผ่องใสเบิกบาน มีกายวาจาสงบ เสี้ยมเรียบร้อย เพราะเมื่ออดทนได้แล้วก็ไม่แสดงกิริยากาย วาจา ให้ผิดปกติ คนที่ถูกหมิ่นประมาท ให้ได้รับความเจ็บใจ ไม่แสดงการโต้ตอบ เพราะอดทนได้ แต่ยังแสดงอาการผิดปกติ เช่น หน้าบูดบึ้ง เมื่อเกิดความโกรธขึ้น หรือครวญครางเมื่อทุกข์เวทนาครอบงำเป็นต้น เพราะยังขาดธรรมะคือโสรจจะ แต่สำหรับผู้มีขันติ อดทนต่อความเจ็บใจได้แล้ว ยังรู้จักทำใจให้สงบเข้มแข็งเบิกบานอีกด้วย คือ มีการปกติเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะมีธรรมะ คือ โสรจจะ ธรรมข้อนี้ย่อมเข้าสนับสนุนขันติให้สูงเด่นยิ่งขึ้น สมดังพุทธภาษิตที่ว่า

เสโล ยถา เอกมโน วาเตน น สมิริติ
 เอวํ นินทาปัสสาสุ น สมมิณฺชนติ ปณฺทิตาฯ
 ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งที่บ ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลม ฉนฺได
 บัณฑิตทั้งหลาย ก็ย่อมไม่หวั่นไหวในเพราะนินทาและสรรเสริญ ฉนฺนิน^{๓๔}

(๒) พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระนิพพาน จัดเป็นสภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์ได้หมดสิ้น เป็นภาวะของผู้ที่ได้พัฒนาคุณธรรมจนถึงขั้นสูงสุดหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่นักเผยแผ่พึงปฏิบัติตนและชักนำคนอื่นไปให้ถึงให้ได้ โดยปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการให้บริบูรณ์ด้วยดี จนสามารถทำลายอวิชชาให้หมดสิ้นไปได้ บรรลุเป้าหมายของการเผยแผ่พระธรรมคำสอน หรืออีกประการหนึ่ง อาจหมายถึงลักษณะสงบ ระงับ ดับความอยากที่ผิดศีลธรรมทางกาย วาจา และจิตใจของนักเผยแผ่ เช่น เทศน์ เพื่อต้องการให้ผู้คนเกิดศรัทธาต่อตน และนำมาซึ่งลาภสักการะ ชื่อเสียง เป็นต้น ฉะนั้น คุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี ต้องมีความสะอาด สงบ และสว่างครบทางไตรทวาร

(๓) สมณะบรรพชิตผู้ทำการเผยแผ่ ต้องเป็นผู้ไม่ทำร้ายหรือว่าร้ายผู้อื่น ต้องมีคุณลักษณะที่ดี กล่าวคือ มีกาย วาจา และใจสงบระงับต่ออารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าดีหรือร้ายให้ได้ การทำร้ายหรือการกล่าวให้ร้ายผู้อื่นนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าผิดหลักการในการเผยแผ่ และไม่อาจชักนำคนอื่นให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาได้เลย ฉะนั้น นักเผยแผ่ต้องประกอบไปด้วยหลักการทั้ง ๓ คือ มีความอดทน ไม่พยายาบาท และเป็นผู้รักสงบ ไม่ทำให้ใครได้รับความเดือดร้อน คือ

- ๑) เว้นจากทุจริต ๓ ได้แก่ การเว้นจากการประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา และใจ^{๓๕}
- ๒) ประกอบสุจริต ๓ ได้แก่ การประพฤติดีปฏิบัติชอบด้วยกาย วาจา และใจ^{๓๖}

^{๓๓} อก.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๑๕/๒๘๓.

^{๓๔} ชุ.ธ.(ไทย) (ไทย) ๒๕/๑๖/๒๕.

^{๓๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลก โกรธ หลง^{๓๖}

โอวาททั้ง ๓ ประการนี้จัดเป็นหลักการแห่งการเผยแผ่พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตให้ถึงงามของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นหลักการที่ผู้ทำการเผยแผ่พึงปฏิบัติให้ได้

วิธีการของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในการชักนำ แนะนำพร่ำสอนผู้อื่นให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ มีอยู่ ๖ ข้อ ดังนี้

(๑) การไม่ว่าร้าย ได้แก่ นักเผยแผ่เป็นผู้สงบกาย สงบวาจา และสงบใจ ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่ขุ่นมัวเข้ามาบงการจิตใจได้ เช่น เมื่อถูกใครว่ากล่าวในทางเสียหาย ก็สามารถควบคุมใจของตนให้สงบได้ ไม่ตอบโต้ผู้ที่ว่ากล่าวนั้น ดังพุทธภาษิตที่ว่า “โกธं ขตฺวา สุขํ เสติ ขาความโกรธได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข”^{๓๗}

(๒) การไม่ทำร้าย ได้แก่ การทำร้ายผู้อื่นไม่ว่าด้วยตนเองหรือสั่งให้คนอื่นกระทำนั้น นับว่าผิดจากหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ฉะนั้น ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างไร นักเผยแผ่ก็ต้องไม่ทำร้ายผู้อื่น แม้ว่าตนเองอาจได้รับความลำบากเพียงใดก็ตาม ต้องอดทนให้ได้

(๓) ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ได้แก่ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ของพระภิกษุผู้ทำการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นต้องมีความสำรวมกาย วาจา ใจ ซึ่งจะมีส่วนอย่างมากต่อการชักจูงให้ผู้คนเป็นคนดีได้ เช่น สอนผู้คนไม่ให้ว่าร้ายผู้อื่น แต่ผู้สอนกลับกระทำลงไปเสียเอง แล้วใครจะเชื่อถือปฏิบัติตาม และการเผยแผ่นั้นก็ล้มเหลว

(๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร ได้แก่ ผู้เป็นนักเผยแผ่นั้น ต้องรู้จักควบคุมความอยากของตนให้ได้ กล่าวคือ รับประทานอาหารเพียงพอต่อร่างกาย ไม่ให้หิวหรืออึดมากจนเกินไป คิดว่าการรับประทานอาหารก็เพียงจะมีกำลังทางร่างกาย และสติปัญญาในการสั่งสอนผู้อื่น มิใช่เพื่อความหลงมัวเมา มากเกินไป เห็นแต่กิน เป็นต้น

(๕) ที่นั่งที่นอนอันสงัด เจียบสงบ ได้แก่ ผู้เป็นนักเผยแผ่ต้องรู้จักว่าสถานที่ที่ตนควรอยู่พักนั้นเป็นอย่างไร มีผู้คนพลุกพล่านไหม เจียบสงบหรือเปล่า เหมาะแก่ฐานะของตนหรือยัง เป็นต้น

(๖) การประกอบความเพียรในอธิจิตหรือทางใจ ได้แก่ ผู้เป็นนักเผยแผ่เมื่อว่างเว้นจากการเผยแผ่พระธรรมคำสอนแล้ว ก็ควรประพฤติปฏิบัติธรรมหรือพิจารณาหัวข้อธรรมต่าง ๆ ที่ตนยังไม่เข้าใจแจ่มชัดให้เข้าใจแจ่มชัด พร้อมทั้งฝึกฝนพัฒนาตนให้มีคุณธรรมสูงๆ ขึ้นไป เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ต่อผู้อื่น มิใช่กล่าวสอนแต่หลักการต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์เท่านั้น

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายในอดีตจวบจนปัจจุบันล้วนเป็นไปในลักษณะเดียวกัน แต่ในปัจจุบัน อาจต้องเพิ่มหรือประยุกต์หลักการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องและทันสมัยกับยุคสมัย ทั้งนี้ทั้งนั้นนักเผยแผ่ต้องยึดหลักการที่ปรากฏในบทธรรมคุณ ๖ ประการ ได้แก่

๑) สุวักขาโต ภคฺวตา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว

๒) สันทิฏฐิโก อันผู้ศึกษาปฏิบัติจะพึงเห็นเอง

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๓/๒๔๑.

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๙/๕๗.

๓) อากาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา

๔) เอหิปัสสิโก ควรเรียกให้ดู พิสูจน์ด้วยตนเอง

๕) โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจของตน

๖) ปจจตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน^{๓๙}

หลักแสดงคุณลักษณะของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ๖ ประการนี้สามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทำให้ผู้เผยแผ่และผู้ศึกษาหรือผู้ฟังเกิดมีกำลังใจ ไม่ย่อท้อต่อการเผยแผ่และปฏิบัติธรรมได้ดีที่สุดในสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน

สรุปว่า จุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและของพุทธสาวกทั้งหลายนั้นมีอยู่ ๓ ประการ เท่านั้น ดังนี้

๑) เพื่อให้รู้จริงในสิ่งที่ควรรู้ (อภิญาญธรรมเทศนา) หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว เห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสอน พระองค์ก็ไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ เหมือนครูที่มีความรู้มาก แต่ถึงกระนั้นก็ยอมนำเอาเฉพาะความรู้เท่าที่จำเป็นแก่ศิษย์ในชั้นนั้น ๆ มาสอน เท่าที่ศิษย์จะรับได้เพื่อประโยชน์แก่ศิษย์ อนึ่ง เหมือนบิดามารดา แม้จะมีทรัพย์มากปานใดก็ยอมให้ทรัพย์แก่บุตรธิดาตามควรแก่วัยและความจำเป็นของบุตรธิดานั้น ๆ

๒) เพื่อให้รู้เหตุและผลที่ผู้ฟังสามารถตรិตรองตามเห็นด้วยตนเองได้ (สนิทานธรรมเทศนา) หมายความว่า พระธรรมเทศนาของพระองค์ไม่ยากเกินไปจนถึงกับตรองตามแล้วก็ไม่เห็น และไม่ง่ายเกินไปจนไม่ต้องตรึกตรองขบคิดก็เห็นได้ พุทธวิธีในการสอนจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างความยากเกินไปกับความง่ายเกินไป ส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง

๓) เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจ การศึกษาปฏิบัตินั้นๆ (สัปปาฏิหาริย์ธรรมเทศนา) หมายความว่า ผู้ฟังสามารถได้รับผลแห่งการฟัง การปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัสจรรย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ^{๔๐}

หลักการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้เสด็จเที่ยวจาริกแสดงบอกกล่าวแก่เหล่าเทวดาและมนุษย์นั้น ล้วนเกิดขึ้นจากความรู้ที่แท้จริงของพระองค์ และมีประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ ตาม สมดังบทพุทธคุณ ๙ ประการที่ว่า

๑) อิติปิโส โส ภควา อรห แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์

๒) สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

๓) วิชชาจรณสมปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาความรู้และจรณะความประพฤติ

๔) สุคโต เป็นผู้เสด็จไปได้แล้ว

๕) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก

^{๓๙} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๒๘๑/๓๑๘.

^{๔๐} วสิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔),

๖) อนุตโตร ปุริสทมมสารถิ เป็นผู้ฝึกมนุษย์ได้อย่างดีเยี่ยม ไม่มีใครยิ่งไปกว่า

๗) สตุถา เทวมนุสสาน เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๘) พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว

๙) ภควา เป็นผู้มีโชค^{๔๑}

พุทธคุณทั้ง ๙ บทนี้ แสดงถึงความรู้ ความสามารถและความประเสริฐของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงเพียบพร้อมครบทุกด้าน ไม่มีด้านเสียใด ๆ และมีความสามารถที่จะสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายได้ด้วยความรู้ที่พระองค์ทรงรู้แจ้งและความประเสริฐที่ดั่งามที่พระองค์ทรงประเสริฐตลอดมา

ดังนั้นกระบวนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการใช้หลักสาราณียธรรมนั้น การเผยแผ่ของ พระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์จะต้องยึดหลักปฏิบัติตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว โดยเน้นเกี่ยวกับหลักเมตตา วชิกรรม เพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนให้เข้าใจกับหลักการเผยแผ่ของทางพระพุทธศาสนา เมื่อวชิกรรม หรือวาจานั้น เป็นกระบวนการหลักที่ใช้ในการเผยแผ่คำสอน ดังนั้นพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์พึง ปฏิบัติตามขั้นตอนเกี่ยวกับวจาหรือสัมมาวจา ดังต่อไปนี้

เนื่องจากวจาเป็นทักษะในการสื่อสารประจำวันของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้พูดและผู้ฟังโดยมีวจาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารนั้น วจาจึงเป็นองค์ประกอบในการมีชีวิต อยู่ร่วมกันในสังคม จะดีหรือไม่อย่างไร ขึ้นอยู่กับการพูดของบุคคลนั้นว่ามีจุดมุ่งหมายไปในทางที่เป็น ประโยชน์หรือเป็นโทษ และเพราะว่าการสื่อสารด้วยวจาเป็นกระบวนการที่สะดวกง่ายด่ายกว่าการ สื่อสารด้วยวิธีอื่นวจาจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ตัวเราและบุคคลอื่นได้รู้เจตนาในความหมายนั้น

วจา (Speech) ความหมายโดยทางศัพท์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วจา” หมายถึง “ถ้อยคำ คำกล่าว คำพูด”^{๔๒} ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง

สัมมาวจา มาจากคำว่า สัมมา+วจา คำว่า “สัมมา” นั้นเรามักจะแปลคำนี้โดยทั่วไป ว่า “ชอบ” และใช้ภาษาอังกฤษด้วยคำว่า “Right” (ถูก) โดยไม่ได้ให้รายละเอียดต่อไปว่าที่ชอบหรือ ถูกนั้นหมายความว่าอย่างไร มีขอบเขตแค่ไหน เป็นต้น จึงควรทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “สัมมา” ให้ชัดเจนก่อนเพื่อความเข้าใจในความหมายของคำว่าสัมมาวจาได้ถูกต้องและดียิ่งขึ้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายของคำว่า “สัมมา” ด้วยคำภาษาไทย ๗ คำ คือ “โดยชอบ, ดี, ถูกต้อง, ถูกถ้วน, สมบูรณ์, จริง, แท้”^{๔๓} ในขณะที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้นิยาม คำว่า “สัมมา” ด้วยคำในภาษาไทย ๒ คำ คือคำว่า “ชอบ” และคำว่า “ถูกต้อง” โดยคำทั้งสองนี้ จะต้องเล็งไปที่ความดับทุกข์โดยตรง ถ้าไม่ได้มุ่งไปที่ความดับทุกข์โดยตรงก็ไม่ถือว่าเป็นสัมมา เช่น ความเห็นแบบคาตคคะเน หรือแนวคิดของพวกนักปรัชญา ที่แม้จะได้มีการยอมรับว่า ชอบหรือ ถูกต้อง แต่ถ้าไม่ได้มุ่งไปที่การแก้ปัญหาความทุกข์ในชีวิต ก็ไม่ถือว่าเป็นสัมมาเช่นเดียวกัน”^{๔๔}

^{๔๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๕/๖๗.

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค-พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๖๖.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๓๒๙.

^{๔๔} พุทธทาสภิกขุ, มหิตลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓๖.

พระครูวิชญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ควรมีแนวทางการนำหลักสาราณียธรรมการเผยแผ่ของพระสงฆ์ เป็นการทำที่ควรมีไว้ และจำเป็นอย่างยิ่ง การเอาหลักสาราณียธรรมออกเผยแผ่เป็นส่วนเสริมด้านนี้ที่ดีมาก ๆ ควรมีไว้ การปฏิบัติเป็นไปแนวทางเดียวกัน การแนะนำพระสงฆ์ในเขตการปกครองนั้นออกปฏิบัติภารกิจทุก ๆ วัด พระครูออกเผยแผ่ให้มาก ๆ ด้วย ออกอบรมทุก ๆ วัด มีการประสานงานหน่วยงานทางรัฐด้วยและพระสังฆาธิการด้วย^{๔๕} สอดคล้องกับพระครูวิสารทัพัฒนาคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้คือให้ความรู้และคำสั่งสอนศาสนานำไปเผยแผ่กับประชาชน เช่น การเทศนาให้ได้รับรู้และปลูกฝังจิตใต้สำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้น^{๔๖}

ส่วนพระครูปทุมธรรมธัช ได้กล่าวไว้ว่า ควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ให้มีหลักสี่สามัญญตา หมายถึง การตั้งอยู่ในศีลธรรมมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎกติกา วัฒนธรรม ประเพณีที่งามของสังคม ไม่ล่วงละเมิดเพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น^{๔๗}

โดยพระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีแนวทางในการปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ทำให้เป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ไม่วิวาทกันและกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี ทำตามหน้าที่เอื้อเฟื้อต่อกัน”^{๔๘} ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนนั้นผู้แสดงต้องมีความเข้าใจในพระธรรมและต้องมีสมาธิพร้อมทั้งยึดหลักขององค์ธรรมกถึกด้วย ผู้วิจัยขอเสนอในการแสดงธรรมโดยเคารพ ๕ อย่าง คือ ก.แสดงธรรมไปตามลำดับ ข.แสดงธรรมด้วยความเมตตา ค.แสดงธรรมไม่เห็นแก่ลาภ ง.มีความมั่นใจในธรรม จ.มีความเพียรธรรม ดังต่อไปนี้ตามลำดับ

ก. แสดงธรรมด้วยใจบริสุทธิ์ ต้องแสดงธรรมด้วยความหวังดีต่อผู้ฟังอย่างจริงใจ มีความเมตตากรุณาอยู่เต็มเปี่ยมในใจ พูดไปแล้วผู้ฟังยังไม่เข้าใจ ยังตามไม่ทัน สติปัญญายังไม่พอ ก็ไม่เบื่อหน่าย ไม่ละทิ้งกลางคัน แม้จะพูดซ้ำหลายครั้งก็ยอม มีความหวังดีต้องการให้ผู้ฟังรู้ธรรมจริงๆ มุ่งทำประโยชน์แก่ผู้ฟังเต็มที่ ไม่ใช่พูดแบบขอไปที การแสดงธรรมที่มีความบริสุทธิ์นั้น พระพุทธองค์ตรัสออกมาจากพระโอษฐ์ที่ปรากฏในจันฑุปมาสูตร^{๔๙} ว่า

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูวิชญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทัพัฒนาคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูปทุมธรรมธัช เจ้าคณะตำบลดอนกอก ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลหายโศก วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๔๙} ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๑๔๖/๒๓๘.

“...ภิกษุทั้งหลาย...ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง” มีความคิดอย่างนี้ว่า

“โณหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของ ครั้นฟังแล้ว พึงเลื่อมใสในธรรม และผู้ที่เลื่อมใสแล้ว พึงธรรมอาการที่เลื่อมใสต่อเรา” จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนั้นชื่อว่าไม่บริสุทธฺิ ส่วนภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า

๑) พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

๒) ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นด้วยตนเอง

๓) ไม่ประกอบด้วยกาล

๔) ควรเรียกให้มาดู

๕) ควรน้อมเข้ามาใส่ตน

๖) อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

โณหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ครั้นฟังธรรมแล้วพึงรู้ทั่วถึงธรรม และครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความอย่างนั้น จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น

เธออาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมดี จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้นอาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น ด้วยประการนี้ ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนั้นชื่อว่าบริสุทธฺิ

จากพระสูตรนี้ ย่อมหมายความว่า ไม่เฉพาะคำสอนของพระองค์เท่านั้นบริสุทธฺิ แม้แต่คำสอนของลูกศิษย์ก็จะบริสุทธฺิด้วย ซึ่งการแสดงธรรมแก่ละครั้งบริสุทธฺิได้ ก็ต่อเมื่อทุกถ้อยคำนั้นแสดงออกมา เพื่อความบริสุทธฺิต่อผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังนั้นถึงความหมดจดแห่งอัสวะกิเลสทั้งหลาย

ข. แสดงธรรมด้วยความเมตตา เมตตา คือ ความรักปรารถนาจะให้เป็นสุข หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อตนและคนอื่น เป็นคุณธรรมเครื่องยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นจากอารมณ์ฝ่ายต่ำ เป็นคุณธรรมเครื่องข่มจิต มิให้ฟุ้งซ่านไปตามกระแสอารมณ์ที่เลวร้าย เป็นคุณธรรมเครื่องประคองจิตไว้มิให้ว้าวุ่น เป็นคุณธรรมชี้นำจิตใจให้สงบจากความว้าวุ่น^{๕๐}

เพราะถ้าเกิดมีความว้าวุ่นแล้ว การแสดงธรรมก็ไม่เกิดผลสำเร็จ เช่น แสดงธรรมด้วยความโกรธ ความไม่พอใจ เป็นต้น ส่งผลเสียทั้งผู้แสดงและผู้ฟัง การแสดงธรรมด้วยความเมตตานั้น คือ การปรารถนาให้ผู้ฟัง เมื่อได้ฟังธรรมนั้นแล้วเกิดความเข้าใจหรือได้ประโยชน์ เกิดศรัทธา แต่ถ้าแสดงธรรมโดยไม่หวังด้วยความเมตตาแล้ว ธรรมที่นำมาแสดงไม่เกิดผลสำเร็จเพราะจิตใจผู้แสดงนั้นมี อุกุศลเกิดขึ้นในใจ ถ้ายังแสดงด้วยความโกรธแล้วย่อมแสดงออกทางน้ำเสียงพูดกระโชก พูดเสียงดัง พูดแบบข่มขู่ ผู้ฟังก็ไม่อยากฟัง ถือว่าไม่เป็นประโยชน์ ย่อมเกิดผลเสียแก่ผู้แสดงธรรม ดังนั้น ความมีเมตตา ถือว่าเป็นไปด้วยความปรารถนาดี ย่อมส่งผลเกิดและประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ค. แสดงธรรมไม่เห็นแก่ลาภ ต้องไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ คือไม่เห็นแก่ชื่อเสียง คำสรรเสริญเยินยอ ลาภสักการะ เพราะฉะนั้นไม่ว่าการแสดงธรรมนั้นจะมีค่าตอบแทนหรือไม่ จะมีคนมาฟังมากน้อยเท่าไรก็ไม่ถือเป็นอารมณ์ แสดงธรรมอย่างเต็มที่ ไม่ใช่ว่างานของคนใหญ่คนโตก็แสดงอย่างเต็มที่ แต่งานของคนกระຈอก งอง่อยก็แสดงกะล่อมกะแล่มไม่เป็นเรื่องเป็นราว ไม่ใช่

^{๕๐} พระครูโฆทานธรรมคุณ, “ศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองจังหวัดนครราชสีมา : ศักดิ์ศรีพระธรรมวราญ (โอภาส นิรุติเมธี) ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔.

อย่างนั้น ถ้าผู้ใดแสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภผู้นั้นก็จะเป็นเพียงลูกจ้างของคนฟัง กระแสเสียงที่แสดงธรรมก็มักจะเต็มไปด้วยการประจบประแจงเจ้าภาพ ซึ่งเป็นนายจ้าง ถ้าเอาอามิสมาเป็นเจ้าหัวใจแล้วละก็ เป็นไปใช้ไม่ได้ทีเดียว

ง.มีความมั่นใจในธรรม ความมั่นใจในธรรม ทั้งความจริงและความดีงาม ที่บุคคลต้นแบบซึ่งเรียกว่าพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้นั้น ว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ปฏิบัติเห็นผลประจักษ์กับตนเองมาก่อน เรียกว่าค้นพบแล้วจึงนำมาประกาศเปิดเผยไว้ ธรรมนั้นเป็นสภาวะดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง เป็นกฎเกณฑ์อันแน่นอน คือ นิยามแห่งเหตุและผล อย่างที่เรียกว่ากฎธรรมชาติ ไม่ขึ้นกับการอุปติของตถาคต คือไม่ว่าจะมีใครค้นพบหรือไม่เป็นกลาง เทียงธรรมต่อทุกคน ทำทนายต่อปัญญาและการเพียรพยายามฝึกอบรมตนของมนุษย์ บุคคลทุกคนเมื่อพัฒนาตนให้พร้อม มีปัญญาแก่กล้าพอแล้วก็รู้และบรรลุได้ประจักษ์กับตน เมื่อรู้หรือบรรลุแล้วก็สามารถแก้ปัญหาได้ทุกชั้นหลุดพ้นเป็นอิสระได้

สรุปความได้ว่า ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยปฏิบัติทำให้เป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ไม่วิวาทกันและกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี ทำตามหน้าที่เอื้อเฟื้อต่อกัน ให้ความรู้และคำสั่งสอนศาสนานำไปเผยแผ่กับประชาชนเช่นการเทศนาให้ได้รับรู้และปลูกฝังจิตใต้สำนึกที่ดีให้เกิดขึ้น ปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้น และควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ให้มีหลักสี่สามัญญดา การตั้งอยู่ในศีลธรรมมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่นในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎกติกา วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของสังคม ไม่ล่วงละเมิด เพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๔.๑.๕ ส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ในด้านส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้สอบถามและได้ประเด็นข้อมูล ดังต่อไปนี้

พระครูปทุมสราภรณ์ ได้กล่าวไว้ว่า ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ ๑.ต้องมีจุดประสงค์อย่างชัดเจน ๒.ต้องให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ที่เสียสละ ช่วยเหลือสังคม โดยยกย่องหรือให้กำลังใจในด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ๓.ความให้มีการกำหนดระยะเวลาปีหนึ่ง ๆ ต้องกำหนดให้วัดหรือพระสงฆ์ออกช่วยเหลือสังคม^{๕๑}

พระครูสุคันธวาริภรณ์ ได้กล่าวไว้ว่า ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ขึ้น เพื่อช่วยเหลือทั้งทางพระภิกษุสงฆ์ วัดวาอาราม และสังคม เมื่อประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ทัน่วงที^{๕๒}

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแว้ง วัดสระบัว ตำบลบ้านแว้ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสุคันธวาริภรณ์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ ตำบลบ้านเป่า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

การสาธารณสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่สร้างประโยชน์คุณงามความดี โดยเห็นส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยพระสงฆ์นั้นจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนในการสร้างความเจริญงอกงาม ทั้งนี้หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่สามารถช่วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

พระครูปฐมธรรมธัช ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีแนวทางปฏิบัติอย่างนี้คือ งานสาธารณะสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ก็ควรร่วมกันบริจาคเป็นทุนรักษาพยาบาลให้แก่โรงพยาบาลตึกสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อเป็นทุนในการก่อสร้างอาคาร นี่ก็ว่าใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการงานสงเคราะห์ของคณะสงฆ์บุรีรัมย์โดยแท้^{๕๓}

๔.๑.๖ ส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การสาธารณูปการ^{๕๔} หมายถึง การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วนสาธารณูปการที่นาการบริหารกิจการของสงฆ์ โดยบัญญัติไว้หน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี กล่าว คือ

๑. การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. การอื่นเกี่ยวกับการวัด คือการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการอื่น ๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด (สบว.)

การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหาร การคณะสงฆ์ส่วนกลาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๘ ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบันบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการ ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการและการ สาธารณูปการ มีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน กิจการอื่นเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร การศาสนสมบัติของวัด

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูปฐมสรภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแขวง วัดสระบัว อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๕๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

ในด้านส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ จากการสัมภาษณ์ พระครูสุคันธวาริภิมย์ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริม ด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ มีการอบรม ทางด้านนวัตกรรมแก่พระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าคณะพระสังฆาธิการ เพื่อให้งานนวัตกรรมนั้นออกมาใน ทิศทางเดียวกันในแต่ละวัด^{๕๕} ส่วนพระครูวิชญาณสถิต ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลัก สาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านการสาธารณูปการ ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมี แนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้คือ ควรเสริมสร้างด้านนี้ ควรมีคงไว้จะไม่เสียหาย เพราะเป็นการสร้าง ความสามัคคีในหมู่คณะเช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวมแนวทางปฏิบัติใช้หลักเหตุผล^{๕๖}

พระครูวิสารทพัฒนคุณ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้คือ ควรเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและการบริหารจัดการองค์การสร้างแผนพัฒนาด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และมีแบบฟอร์มแจ้ง ช่อมบำรุงหรือช่วยเหลือในงานสาธารณูปการเป็นต้น^{๕๗}

แนวทางในการจัดการด้านสาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้าง ภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่ง ศึกษา สถานที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาดปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนน ทางเดินเท้า วัดควร มีประตูปิดเปิดตามวันเวลา เพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สิน มีป้ายแสดงสิ่ง สำคัญ ๆ เพื่อดึงดูดความ ศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีทาเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาดการ ปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้าที่อยู่ อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัด สวัสดิการภิกษุสามเณร ได้รับความผาสุก ในการ บำเพ็ญสมณธรรม วัดควรจัดบริเวณและอาคาร สถานที่ให้ ร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพ เป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มีความร่มรื่นและ เป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผังที่เป็นสัดส่วนโดย แบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสและเขต ฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อ สอดแทรกความรู้และบริการ ข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งจัดธรรมสถานหรือ สวนธรรม เพื่อเป็น สถานที่ฝึกอบรม ศีลธรรม จริยธรรม แก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่น ความมุ่งหมายของสาธารณูปการ ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็น ที่ อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็น

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสุคันธวาริภิมย์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ ตำบลบ้านเป้า อำเภอยางชุมน้อย จังหวัด บุรีรัมย์ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูวิชญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัด บุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ ๓ เรื่อง คือ ๑. การบูรณะและพัฒนาวัด ๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด และการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัดตาม พระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัปบายะ) ๔ อย่าง คือ

๑) อาวาสสัปบายะ ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอารามเป็นที่ร่มรื่นรื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตาสบายในแก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

๒) อาหารสัปบายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกิน อาหารการจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

๓) บุคคลสัปบายะ บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัดวัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล ๔ ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควร คำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภทนี้ โดยการจัดอยู่ที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตาม สถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

๔) ธรรมสัปบายะ ธรรมเป็นที่สบายจุดมุ่งหมาย คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

ดังนั้น การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมารุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

๔.๒ กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดทิวทัศน์สามัญญตาและศีลสามัญญตาพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

การอยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนควรรู้หน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในรัฐ ควรปฏิบัติต่อกันในสังคมเพื่อความสามัคคี เป็นหลักไผ่สามัคคีที่ควรมีต่อกันในสังคมที่ตนเป็นอยู่หรืออยู่ร่วม ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งหรือฐานะใดในสังคม ไม่เกิดการตั้งข้อรังเกียจอันเป็นเหตุให้เกิดการแตกความสามัคคีของคนในรัฐ มีความเป็นเอกภาพอันหนึ่งอันเดียวกัน คนทุกคนมีความเสมอภาคทางด้านต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของรัฐเหมือนกัน เรียกว่า สาราณียธรรม^{๕๘} มี ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาภาวกรรม ควรแสดงออกทางกายด้วยความเมตตา ด้วยกิริยาอาการที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน แสดงไมตรีและความหวังดีต่อกัน มีการช่วยเหลือมีการให้ความร่วมมือ เคารพใน

^{๕๘} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

สิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เพศ หรืออายุ เพราะถือว่าสมาชิกทุกคนมีความเสมอภาคทางด้านสังคม ไม่ควรให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นเครื่องกำหนดให้บุคคลหนึ่งเหนือกว่าบุคคลหนึ่ง ควรคิดว่าคนทุกคนเท่าเทียมกัน ในฐานะของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน มีคุณค่าและมีความสำคัญเท่าเทียมกันโดยไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือถูกกลั่นแกล้ง ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ระดับการศึกษา หรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม

๒) เมตตาวจีกรรม ควรแสดงออกทางวาจาด้วยความเมตตา ด้วยคำพูดที่สุภาพน้ำเสียงที่ไพเราะชวนฟังบอกถึงความหวังดีแก่กัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี แสดงความเคารพนับถือกัน ใช้เหตุผลในการเจรจากันโดยใช้ปัญญา ไม่แสดงอาการโกรธกริ้ว ไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ทะเลาะโจมตีต่อกัน พูดด้วยความหวังดีต่อกันและมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ในเวลาเมื่อเหตุการณ์อะไรต่างๆ ก็หันหน้ามาพูดจาปรึกษาหารือกันปรับความเข้าใจกันได้ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์

๓) เมตตาเมโนกรรม ควรแสดงออกทางใจด้วยความเมตตา โดยตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน นึกคิดแต่ในสิ่งที่จะก่อประโยชน์ให้แก่กันและกัน ไม่คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายผู้อื่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มองกันในแง่ดี มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส แสดงความรัก และไม่ทร้อย่างจริงใจโดยไม่มีอุบายซ่อนเร้น ไม่มีลักษณะที่เรียกว่าจู้จี้จุกจิก สงวนจุดต่าง แต่เป็นแบบว่ายอมรับจุดต่างและอยู่ด้วยจุดร่วม คือ แม้จะมีความแตกต่างโดยผิวพรรณ เชื้อชาติ ลัทธิศาสนา และสติปัญญา ก็รับรู้และยอมรับกันตามเป็นจริง ไม่ถือเป็นเรื่องที่จะแบ่งแยกรังเกียจเคียดชังกัน พร้อมใจที่จะสมัครสามัคคี โดยจุดร่วมพื้นฐานที่ทำให้รักกันและอยู่ร่วมกันได้ สำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล ถือว่าบุคคลมีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ แม้ว่าจะมีลักษณะอย่างอื่นไม่เหมือนกัน เช่น เพศ วัย ความรู้ รสนิยม เป็นต้น

๔) สาธารณโภคี จะต้องแบ่งปันในสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม มีความสุขในการให้ แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงนำมาเฉลี่ยแบ่งกันให้ได้ใช้สอยบริโภคทั่วกัน มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมมิให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นมากนัก ถ้าหากต่างคนต่างคอยคิดแต่จะเอาประโยชน์ส่วนตัวยัดมันติดในผลประโยชน์เห็นแก่ตัวมาก โดยไม่คำนึงหรือมองถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่สามารถเฉลี่ยเจือจานกันได้ จะทำให้สังคมมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมาก เมื่อคนมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมากในเรื่องรายได้ในเรื่องทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งที่ครอบครอง จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่น ดังนั้น ทุกคนควรมีความโอบอ้อมอารีเผื่อแผ่แบ่งปันเจือจานแก่กัน เรียกว่าสิ่งของที่ได้มานั้นเป็นของส่วนรวม เช่น รัฐให้บริการด้านสาธารณสุขแก่ประชาชนให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง ส่งเสริมอาชีพให้แก่

ประชาชนเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้สูงขึ้น จัดให้มีบริการด้านสาธารณูปโภคที่ดีแก่ประชาชน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ เป็นต้น

๕) สีสสามัญญาตา ควรมีความประพฤติ รักษาระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกาย วาจา ที่ จะกลมกลืนเข้ากันได้ มีความประพฤติดีงามต่อกัน ถูกต้องตามระเบียบวินัยของบ้านเมือง ไม่ เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม จะต้องประพฤติตนในข้อปฏิบัติเดียวกัน ปฏิบัติตาม กฎหมาย เชื่อและยึดถือเคารพในสิ่งเดียวกันของสังคม ไม่ทำตัวเป็นแกะดำในวงสังคม เคารพ กฎหมายและระเบียบของสังคมที่ตกลงยอมรับกัน ทำตามกฎหมายกติกาของสังคม มีความเสมอภาคส่วน บุคคล ขจัดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างสมาชิกในสังคม ไม่ทำให้ตนเองเป็นที่รังเกียจแก่ผู้อื่นและ สังคม มีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีการเลือกผู้แทนเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ แทนตน และยึดเสียงข้างมากเป็นหลักในการยุติความขัดแย้ง ใช้สันติวิธีในการประนีประนอม ถ้าใน สังคมนี้อาจมีความประพฤติไม่สม่ำเสมอ มีโจรผู้ร้ายมาก กฎหมายไม่สามารถควบคุมคนให้มีความ ประพฤติเสมอกัน หรือสถาบันการปกครองไม่สามารถปฏิบัติต่อทุกคนอย่างยุติธรรมเสมอกัน ปล่อยให้ มีการเบียดเบียนก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น มีกลุ่มก่อการร้าย ขบวนการยาเสพติด กลุ่ม ล่อลวงหญิงและเด็กไปค้าประเวณีบ้าง เป็นต้น อย่างนี้สังคมประชาธิปไตยก็อยู่ไม่เป็นสุข ระส่ำระสาย และพัฒนาประชาธิปไตยลำบาก ผู้ไม่มีระเบียบวินัยไร้คุณธรรมส่วนมากจะเป็นผู้ที่ปกครองตนเอง ไม่ได้ หรือปกครองตนเองไม่เป็น ถ้าในสังคมไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อยแล้ว ความ ขัดแย้งวุ่นวายกันทำให้สับสนระส่ำระสาย กลายเป็นเหตุผลให้คนที่เราเรียกว่าเผด็จการ ยกเป็นข้ออ้าง เข้ามาจัดการปกครองบีบบังคับเหมือนกับว่า เมื่อฝ่ายปกครองตัวเองไม่เป็น ปกครองกันไม่ได้แล้ว ก็ จะต้องใช้วิธีการโดยการจัดการให้สงบเรียบร้อย เมื่อความยุ่งยากกันมากเป็นเวลานาน คนจำนวนมาก ก็จะอยากได้การปกครองแบบนี้อีก วงจรอุบาทว์ความชั่วร้ายก็เลยวนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด ทุกคนจะต้อง อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยการยึดมั่นในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์กติกาสังคมจะต้องร่วมกันรักษา ผดุง ความยุติธรรมเคารพกฎระเบียบค่านิยมของสังคม

๖) ทิฏฐิสามัญญาตา จะต้องมีความเชื่อมั่นยึดถือในหลักการ อุดมการณ์ และอุดมคติที่ ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ มีความเห็นเสมอกันมีการยอมรับในหลักการเดียวกัน ยอมรับนับถือ ความคิดเห็นของกันและกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เคารพ กฎเกณฑ์และกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะนักการเมืองจะต้องเคารพเสียงข้าง มากของประชาชน การป้องกันสิทธิของฝ่ายเสียงข้างน้อย มีความเสมอภาคระหว่างบุคคล การ วิพากษ์วิจารณ์ การปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติขึ้นตามวิถีทางประชาธิปไตย ประชาชนไม่ว่าจะ ร่ำรวยหรือยากจนจะต้องได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอ

จะเห็นได้ว่า สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีปรองดอง ในการแสดงออกถึงหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนในรัฐควรปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อความสามัคคี อยู่ร่วมกันในสังคมมีความเห็นใจกัน และมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เกิดความรู้สึกถึงกันสร้างสรรค์ให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีในสังคม ยึดมั่นในความเสมอภาคเสรีภาพของประชาชน คนทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าเทียมกัน ดังนั้น ประชาชนทุกคน จะต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค มีสิทธิเสมอภาคต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย มีความเสมอภาคในโอกาส เศรษฐกิจ และสังคม มีความเชื่อมั่นยึดถือในหลักการ อุทิศการณ่ประชาธิปไตย เคารพในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ย่อนนำมาซึ่งความผาสุก

การแก้ปัญหาด้านการขาดทฤษฎีสามัญญุตานั้นเป็นการนำหลักสารณียธรรมเข้ามาปฏิบัติแก่พระสงฆ์ โดยการปฏิบัตินั้น เป็นการเข้าใจตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น และสามารถนำมาปฏิบัติไปตามลำดับ โดยเน้นจากการที่พระสงฆ์นำหลักสารณียธรรมมาปฏิบัติอย่างจริงจัง และจะเกิดผลจากการปฏิบัติจริงไปตามลำดับ การขาดทฤษฎีสามัญญุตานั้นเป็นการมีความเห็นไม่ตรงกัน อันเกิดความคิดเห็น หรือความคิดที่ส่งผลถึงการแตกแยกทางคณะสงฆ์ และส่งผลกระทบต่อถึงการไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ หรือแม้แต่การไม่ลงมติในส่วนของ การเข้าใจหลักปฏิบัติที่จะมีความคิดไปในทิศทางเดียวกัน

หลักสารณียธรรมเป็นหลักธรรมที่เชื่อมเข้าไปสู่กระบวนการที่จะสานสัมพันธ์ให้บุคคลนั้น เข้าใจในส่วนที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จาก การรักใคร่สามัคคี การมีความเห็นเหมือนกัน แต่ถ้าหากพระสงฆ์นั้นขาดหลักทฤษฎีสามัญญุตาล้วย่อมเกิดความเสียหายทั้งตนเอง และส่วนรวม โดยเฉพาะความเห็นที่ผิดแล้วจะส่งผลการกระทำไปสู่การแตกแยกทางความคิด ความคิดไม่เห็นด้วยกับทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดังนั้นกระบวนการใช้หลักสารณียธรรมเมื่อนำมาปฏิบัติและใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ในการขาดหลักทฤษฎีสามัญญุตาสละสลวย ย่อมทำให้พระสงฆ์มีความเสมอกันโดยศีล และมีความเห็นที่เป็นไปด้วยกันในพระธรรมวินัยของพระบรมศาสดา

หลักสารณียธรรมยังสามารถนำมาใช้และสามารถส่งเสริมประชากรของประเทศให้มีความประพฤติที่ดีงาม แลมีความเห็นที่สามารถยอมรับในความเห็นที่ถูกต้องได้ ไม่ว่าจะมีความคิดเห็นต่างกันอย่างใดก็คิดได้ แต่จะต้องคิดอยู่ในกรอบศีล การใช้สิทธิเสรีภาพนั้นใช้ได้แต่หากอยู่ภายในกรอบของศีลห้า แล้วจะไม่มีวันล่วงละเมิดทรัพย์สินชีวิตและสิทธิส่วนบุคคลของคนอื่นเลย นอกจากจะมีศีลตามศาสนาที่ตนนับถือ หรือชาวพุทธต้องมีศีลห้าเป็นตัวกำกับแล้ว จะต้องเคารพระเบียบ วินัย กฎ ระเบียบ วัฒนธรรม กฎหมายต่างๆที่สร้างขึ้นเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง ดังนั้น หลักสารณียธรรมสามารถแก้ได้โดยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

ในการแก้ทุกข์หรือแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของมนุษย์จำเป็นต้องจัดการกำจัดโรคทางจิตของมนุษย์ คือ (๑) ตัณหา หรือ กิเลส การแสวงหากำไรสูงสุดและผลประโยชน์อันสืบเนื่องจากการทุจริตคอร์รัปชัน และการบริโภคนิยมถูกรอบงำโดย โลภะจิต โทสะจิต โมหะจิต (๒) มานะ ความต้องการอำนาจอย่างบ้าคลั่ง (๓) ทิฐิ ความยึดมั่น ถือมั่น ในลัทธิความเชื่ออุดมการณ์ทางการเมือง เมื่อเราสามารถแก้ไขปัญหายาในจิตใจของทุกคนเหล่านี้ได้ ปัญหาดังต่าง ๆ ภายนอกที่เกิดขึ้นแล้วก็จะสงบไปเองโดยปริยาย เปรียบเสมือนดังไฟที่หมดเชื้อแล้ว เพราะฉะนั้น วิธีการสร้างความสามัคคีปรองดองที่ดีที่สุด คือ การแก้ที่ภายในจิตใจของทุกคนตามหลักพุทธสันติวิธีดังกล่าวแล้ว จึงจะสามารถสร้างความสามัคคีปรองดองในสังคมได้อย่างถาวรมั่นคง

หลักธรรมสาราณียธรรม ถ้านำไปปฏิบัติตามก็จะเป็นเครื่องช่วยสังคมหรือประเทศชาติให้มีความมั่นคงและเป็นเอกภาพได้ เพราะผลที่จะเกิดตามมาจากการประพฤติตามหลักธรรมนี้ คือ

- ๑) สาราณียะ ทำให้ระลึกถึงกันในแง่ดี
- ๒) ปิยกรณะ ทำให้เกิดความรักใคร่ ปรองดองกัน
- ๓) ครุกรณะ ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน
- ๔) สังคหะ ทำให้เกิดการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน
- ๕) อวิวาทะ ทำให้เกิดความไม่วิวาท บาดหมางกัน
- ๖) สามัคคียะ ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สัมครสมานสามัคคีกัน
- ๗) เอกีภาพะ ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จในการปฏิบัติสามัคคีธรรมอย่างได้ผลนั้น ก็คือ กุศลมูล ต้นตอแห่งกุศลความดีงามทั้งพฤติกรรมทางกายวาจา และใจ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) อโลภะ อารมณ์แห่งความไม่อยากได้
- ๒) อโทสะ อารมณ์ไม่คิดประทุษร้าย
- ๓) อโมหะ อารมณ์ความไม่หลงผิด^{๕๙}

ความดีทั้งหลายนั้นล้วนเกิดจากรากเหง้าที่ดี ๓ อย่าง มีอย่างใดก็อย่างหนึ่ง หรือ ๒ อย่าง หรือทั้ง ๓ อย่างเปรียบเหมือนสุคันธชาติ คือ ของหอมนานาชนิด เช่น ดอกมะลิ พิกุล กุหลาบ บัวหลวง เป็นต้น “ย่อมเกิดจากรากเหง้าพืชพันธุ์ที่ต้นนั้นเอง เมื่อกุศลมูลมีอยู่แล้ว กุศลธรรมอื่น ๆ เช่น การบริจาคทานเพื่อแผ่เจือจานเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่นด้วยให้กำลังกายบ้าง กำลังความคิดบ้าง กำลังทรัพย์บ้าง ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น” และหากมนุษย์ไม่ยอมรับว่ามีกรรมทั้งดี และไม่ดี อยู่จริงแล้วก็จะเป็เหตุแห่งการแข่งขันแย่งชิง เอาแต่ใจตน เห็นแก่ตัว ทำลายเบียดเบียนกันจนถึงก่อสงครามล้างผลาญชีวิตกัน ซึ่งการกระทำเช่นนี้พระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิที่ร้ายแรงมาก ฉะนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงสอนให้มวลมนุษย์ใส่ใจในการประพฤติปฏิบัติตนเองให้ดี

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๓.

เสียก่อน สอดคล้องกับพระครูกลยาณกิจวิธาน ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลักสารานียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้คือ จัดการปฏิบัติธรรมขึ้นในจังหวัดโดยนิมนต์เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นของจังหวัดเข้าร่วมฝึกฝนให้เกิดความเมตตา เอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่มีทิฐิฐิมานะ มีศีลเสมอกัน รู้จักเสียสละและแบ่งปัน มีความคิดเห็นร่วมกัน^{๖๐} อีกทั้งเมื่อพระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักปฏิบัติ ๖ ประการ เพื่อเป็นเครื่องประกันความสงบสุขทั้งด้านส่วนตัว หมู่คณะสงฆ์ส่วนรวม อันได้แก่

๑) ถ้าการกระทำชั่วไม่มีผลจริงและโลกหน้า ก็ไม่มีจริงผู้ที่ทำชั่วแล้วตายไป ก็ไม่ได้ไม่เสียเท่ากับเสมอดัว

๒) ถ้าการกระทำชั่วมีผลจริง และโลกหน้ามีจริงผู้ที่ทำชั่วแล้วตายไป ก็มีหวังไปทุกข์เท่ากับเสียหรือขาดทุน

๓) แม้การกระทำชั่วไม่มีผลจริงและโลกหน้าไม่มีจริงผู้ที่ทำชั่วยังเป็นที่นินทาของคนทั่วไปในโลกนี้ก็ยังมีเสียหรือขาดทุนอยู่ดี

๔) ถ้าการกระทำดีไม่มีผลจริงและโลกหน้าไม่มีจริง ผู้ที่ทำดีแล้วตายไป ก็ไม่ได้ไม่เสียเท่ากับเสมอดัว

๕) ถ้าการกระทำดีมีผลจริง และโลกหน้ามีจริงผู้ที่ทำดีแล้วตายไป ย่อมมีหวังไปสุขดิเท่ากับได้หรือมีกำไร

๖) แม้การกระทำดีไม่มีผลจริงและโลกหน้าไม่มีจริงผู้ที่ทำดีก็ยังเป็นที่สรรเสริญของคนทั่วไปในโลกนี้เท่ากับยังได้หรือยังมีกำไรอยู่^{๖๑}

หลักสารานียธรรมถือเป็นหลักประกันความสงบสุขทั้ง ๖ ประการนี้ สามารถช่วยให้มนุษย์ผู้ประมาทแล้วไม่ประมาท ช่วยให้ผู้ไม่ประมาทมีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น ฉะนั้น การกระทำความดีด้วยความสมัครสมานสามัคคิกันนั้นจึงมีผลเป็นสุขวิบากในชาตินี้แม้ไม่มีชาติหน้า ก็ยังได้รับการกล่าวขานถึงตัวตายแต่ชื่อเสียงยังอยู่อนุชนรุ่นหลังสามารถยึดเอาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตได้อย่างไหนมีประโยชน์ และคุณค่ามากกว่ากัน ดังนั้น ต้นตอของปัญหาทั้งมวลของมนุษย์ก็คือ อวิชชา หรือโมหะความหลงไม่รู้จริงและเป็นต้นเค้าเดิมของกิเลสทั้งหมดกล่าว คือ เมื่อสัตว์โลกยังมีอวิชชาอยู่ ก็ไม่รู้ความเป็นจริงของชีวิต และหวังจะให้ตนเองดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข ตามที่ตนคิดว่าถูกต้อง และดีที่สุดในที่สุดจึงเป็นเหตุให้ทำกรรมต่าง ๆ อันมีผลกระทบทั้งแก่ตนเองคนอื่น รวมทั้งสังคมส่วนรวม เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดเหตุให้เกิดตัณหา ความทะยานอยากขึ้น เมื่อมีตัณหา ความทะยานอยากก็เป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดเหตุให้เกิดภพ คือ เกิดเจตนาหรือเจตจำนงที่จะกระทำ เพื่อให้ได้มา และให้เป็นไปตามความยึดมั่นนั้น และทำให้เกิดกระบวนการพฤติกรรมทั้งหมดขึ้นอีกเป็นกรรมติดกรรมชั่ว หรือไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกลาง ๆ ตามตัณหา และอุปาทานนั้น ๆ

มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตัวเอง สามารถที่จะฝึกฝนอบรมคนให้เจริญงอกงามได้ทั้งทางกาย ศีล จิต และปัญญา สูงขึ้นไปตามลำดับ จนกระทั่งบรรลุถึงความสิ้นทุกข์อันเป็นจุดหมายสูงสุด

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูกลยาณกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๓-๑๒๔/๘๐-๑๐๒.

แห่งชีวิตได้ในการพัฒนาให้เกิดความสามัคคีนั้น บุคคลพึงปฏิบัติตามหลักสิกขา ๓ ประการ คือ พัฒนาทางด้านความรู้ความเข้าใจตลอดถึงเจตคติที่ถูกต้อง (อธิปัญญาสิกขา) พัฒนาทางการควบคุมพฤติกรรมทางกาย และวาจา (อธิศีลสิกขา) และพัฒนาทางด้านความเพียรทางจิต สติและสมาธิ (อธิจิตตสิกขา) โดยอาศัยกัลยาณมิตร คือ ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์คอยชี้แนะแนวทางให้รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็นตามแนวแห่งเหตุผล ตามนัยนี้จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาอย่างแท้จริง

กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรเป็นแนวทางปฏิบัติ อย่างนี้ คือ ควรมีการสร้างมิตรภาพ ความเข้าใจกัน สร้างความเมตตาให้เกิดขึ้นทั้งทางกาย วาจา และทางใจ หมั่นฝึกฝนอบรมตนเองอยู่เสมอ รู้จักเสียสละและแบ่งปัน หมั่นประชุมกันอย่างต่อเนื่องนิตย เพื่อปรับความคิดเห็นให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน^{๒๒}

ดังนั้นการพัฒนาตามหลักธรรมสาราณียธรรมนั้นในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาและเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งในที่นี้ขอทำความเข้าใจของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทมาชี้แจงพอให้เข้าใจ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสามัคคีได้อย่างถูกต้องดังนี้ การศึกษาตรงกับคำศัพท์ภาษาบาลีว่า “สิกขา” แปลว่าการฝึกฝนอบรมตนให้่องงามหรือการพัฒนาตนให้่องงาม ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งการพัฒนาตนให้่องงามออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑) การพัฒนากาย คือ การรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดีความเป็นอยู่ถูกสุขลักษณะรวมถึงการรู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุได้อย่างถูกต้อง และเกิดประโยชน์อีกด้วย เช่น การช่วยเหลือกันในหน้าที่การงาน การร่วมทำกิจกรรมให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์ เป็นต้น

๒) พัฒนาศีล คือ การควบคุมทางกาย วาจา ไม่ให้มีพฤติกรรมออกมาในทางเบียดเบียนคนอื่น เช่น ทางกายก็ไม่ทำร้ายข่มเหงรังแกคนอื่น ทางวาจาก็ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคาหยาบไม่พูดส่อเสียดที่จะทำให้นคนอื่นเสียหาย และเสียประโยชน์ เป็นต้น

๓) พัฒนาจิตใจ คือ การทำให้จิตใจให้มีคุณสมบัติที่ดีงามพร้อมใน ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านความดีงาม เช่น มีเมตตา มีความรักความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นมิตรไมตรีต่อคนรอบข้าง มีความกรุณาคิดช่วยเหลือเมื่อเห็นคนอื่นมีความทุกข์มีสัมาคารวะ เป็นต้น (๒) ด้านความแข็งแกร่ง เช่น มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อเป้าหมายที่วางไว้มีสติ (รู้จักยับยั้งชั่งใจ) มีวิริยะ (ความพากเพียร) มีขันติ (ความอดทน) มีสมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) มีสัจจะ (ความจริง) เป็นต้น

๔) พัฒนาปัญญา คือ การรู้จักเพิ่มความรู้ ความเข้าใจให้กับตัวเอง เริ่มตั้งแต่รู้จักเรียนรู้ศิลปวิทยาที่ดีที่มีประโยชน์สำหรับการดำรงชีวิต เป็นผู้ชวนช่วยใคร่เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอเพื่อก้าวให้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนรู้จักคิดรู้จักวินิจฉัย รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาวิตถิ์ต่าง ๆ เป็นต้น มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้่องงามในด้านต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเองก็จริง แต่ในกระบวนการพัฒนาตนเพื่อให้เกิดความสามัคคีนั้น จะต้องอาศัย องค์ประกอบอื่น ๆ เป็นตัว

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุคันธวรวิริมย์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวราริ ตำบลบ้านเป้า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สนับสนุนในเบื้องต้นอีกด้วย จึงจะสำเร็จได้ด้วยดี องค์ประกอบนี้ เรียกว่าบุรพภาคแห่งการศึกษา มีอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) องค์ประกอบภายนอก หรือการมีเงื่อนไขภายนอกที่สนับสนุนให้การพัฒนาตนเองเป็นไปด้วยดี เช่น ได้รับการถ่ายทอดการสั่งสอนอบรมที่ดีจากพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เพื่อนที่ตีรวมไปถึงหนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งได้ให้ข่าวสารและความรู้ที่ถูกต้อง ให้ทัศนคติอันดีงาม เหล่านี้ถือว่าเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีซึ่งองค์ประกอบภายนอกนี้เรียกว่า “ปรโตโฆสะ”

(๒) องค์ประกอบภายใน หมายถึง ตัวผู้ศึกษาอบรมเองจะต้องเป็นคนรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต ใช้ความคิดอย่างถูกวิธีคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายตามหลักของเหตุผลแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่ง เหตุปัจจัยองค์ประกอบนี้เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”^{๖๓} องค์ประกอบทั้งสองเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและเกี่ยวพันกัน โดยอาศัยกระบวนการศึกษาต่าง ๆ และอาศัยความเกี่ยวข้องกันกับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยเกื้อหนุน ถ้าได้รับการถ่ายทอดแนะนำชักจูงจากแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง ก็จะนำไปสู่การคิดที่ถูกต้อง เกิดสัมมาทิฐิอันจักเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่กระบวนการปฏิบัติที่แท้จริง ตรงกันข้ามถ้าได้รับการแนะนำจากแหล่งข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ก็จะนำไปสู่การคิดที่ผิดอันนำไปสู่การขัดแย้งแตกแยกในความเป็นอยู่ร่วมกัน

สรุปความได้ว่า การมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสาราณียธรรมถือเป็นหลักประกันความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ถูกต้องตามทำนองครองธรรม โดยเมื่อพระสงฆ์เข้าใจปฏิบัติตามกระบวนการ คือเข้าใจหลักทั้งภายในและหลักกระบวนการปฏิบัติภายนอกก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจและยังถือเป็นการพัฒนาควบคู่คือ พัฒนาการ พัฒนาศีล พัฒนาจิต และส่งผลถึงการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นตามลำดับ จะสามารถช่วยส่งเสริมให้มีทวิญญูสามัญญูตาาร่วมกันและส่งผลไปถึงการมีศีลสามัญญูตาที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความสุขและความเจริญสืบไปในคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๓ การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของคณะสงฆ์

การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของคณะสงฆ์ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์พระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมพระสงฆ์ในการพัฒนาตนด้านต่าง ๆ ดังนี้ (๑) สร้างความสามัคคี (๒) การพัฒนาปัญญา (๓) การอนุเคราะห์ช่วยเหลือ (๔) การบำเพ็ญประโยชน์ (๕) การมีจิตสาธารณะ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ สร้างความสามัคคี

ความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่าง ๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่าง ๆ ในสังคมนั้นก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วง

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.), หน้า ๒๖๔.

อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้จะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อย ๆ จะเห็นผลดีของการร่วมมือมากกว่าการแยกทำอะไรอยู่เพียงคนเดียว ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน และสามารถปฏิบัติงานทุกอย่างสำเร็จ

พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรนำหลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในการเสริมสร้างสังฆสามัคคีให้เกิดขึ้น โดยควรส่งเสริมกิจกรรม การปฏิบัติธรรม การออกจาริกธุดงค์ เพื่อที่จะสามารถนำหลักสาราณียธรรมมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม และจะเกิดกิจกรรมสังฆสามัคคีที่ต้องช่วยเหลือกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่สงฆ์ที่ดียิ่งขึ้น^{๖๔}

ความสามัคคีนี้ก็เพื่อต้องการให้บุคคลประพฤติดี ประพฤติมีชอบซึ่งมีอำนาจอย่างหนึ่ง มีความดีงามเป็นกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิต และความเป็นระเบียบเรียบร้อยแห่งวิถีชีวิตของชุมชน ความสามัคคีนี้จะเป็นสิ่งสร้างสรรค์ของสังคมในชั้นอุดมการณ์ที่จะสะท้อนให้เห็นทุกลักษณะของสังคม ศาสนาจะเป็นสิ่งสร้างสรรค์ของสังคม เช่นเดียวกับสถาบันอื่น ๆ และเป็นปัจจัยที่ให้ความสนับสนุนแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เช่น การสนับสนุนของศาสนาในข้อห้ามต่าง ๆ หรือ ข้อที่พึงปฏิบัติ ซึ่งถ้าผู้ใดยึดมั่นในการกระทำที่ดีโดยเคร่งครัดแล้ว จะทำให้ผู้นั้นเข้ากับสังคมและดำรงตนอยู่อย่างสงบเรียบร้อย ดังนั้น การที่ผู้คนในสังคมจะสามารถปฏิบัติสามัคคีธรรมได้อย่างจริงจังและเต็มทีนั้นจำเป็นต้องมีศรัทธา ความเชื่อมั่นตามพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทโดยจะต้องมีปัญญามากำกับไว้ด้วยเสมอ

ผลลัพธ์ด้านบุคคล ประโยชน์ของความสามัคคีเป็นทางแห่งความสุข ความสุขในที่นี้ คือความสุขใจเพราะใจที่มีความรักใคร่กันเป็นอารมณ์ ย่อมแช่มชื่นเบิกบาน นี่คือ ความสุขอันแรก ที่ผู้สามัคคีกันจะพึงได้รับ นอกจากนี้ ประโยชน์ของการสามัคคี ก็คือ ความสำเร็จในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ชีวิตมีความสุขได้เพราะความสามัคคีของหมู่คณะ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “สุขาสงฆสสามัคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะเป็นเหตุให้เกิดความสุข”^{๖๕} คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เช่น ร่วมหมู่บ้านเดียวกัน ร่วมสถานศึกษา ร่วมอาชีพ หรือสถานที่ทำงานเดียวกัน หากกิจกรรมใดร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกันทำ ย่อมจะนำความสำเร็จและนำความสุขมาให้ เช่น การลงแขกปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทำบุญทอดกฐิน ทำถนนหนทางจากหมู่บ้านไปออกทางหลวงสายใหญ่ ถ้าร่วมแรงร่วมใจกันก็สำเร็จเร็ว แม้จะเกิดศึกสงคราม ศัตรูมารุกราน หากชาวบ้านทุกตำบลรวบรวมผู้คนขึ้นต่อสู้ศัตรู ย่อมจะต้องแพ้พ่ายล้มตาย แต่หากผู้คนในสังคมมีความแตกแยกสามัคคี ก็มีแต่ความพ่ายแพ้และนำทุกข์มาให้

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ วัดอมราวาส ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๖๕} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๒๘-๒๙.

อย่างแน่นนอน ดังพระพุทธพจน์ว่า“บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีแล้วในการแตกแยกตั้งอยู่ใน
 อธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย เข้าถึงนรก ตั้งอยู่ในนรกนั้นตลอดกับหนึ่ง ย่อมพลาดจากธรรมเป็นแดน
 เกษมจากโยคะ ย่อมเสวยกรรมอยู่ในนรกตลอดกับหนึ่ง เพราะทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตก
 กัน”^{๖๖} “ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดความสุขและบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียง
 กันแล้ว ผู้ยินดีแล้วในความพร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่พลาดจากธรรมเป็นแดนเกษมจาก
 โยคะ ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอดกับหนึ่งเพราะสมานสงฆ์ให้พร้อมเพรียงกัน”^{๖๗} มีงานอยู่เป็นอัน
 มากที่เราทำคนเดียวไม่ได้ แต่จะทำได้ในเมื่อได้รับการรวมกำลังกับคนอื่น เช่น การป้องกันภัยทั้ง
 ส่วนตัวและส่วนรวม การเสริมสร้างความมั่นคงของตนและของชาติการบริหารงานทั่วไป เป็นต้น
 สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของปวงชน จึงจะทำได้สำเร็จสมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า
 “สพเพสุ สงฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาทิกา ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ ยิ่งความเจริญให้
 สำเร็จ” พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ หมายความว่า ถ้าที่ใด หมู่ชนใดได้รับความร่วมมือจากปวงชนด้วย
 ความสมัครใจ มีความสามัคคีเป็นพื้นฐานแล้ว ที่นั้น องค์การนั้นย่อมประสบความสำเร็จ ความ
 เจริญก้าวหน้า ถ้าคนในชาติอันเป็นชุมชนยิ่งใหญ่ได้พร้อมเพรียงใจกัน งานสำคัญของชาติย่อมจะ
 สำเร็จได้ เช่น งานกอบกู้เอกราชชาติไทยของพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และ
 “พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชาวไทยทั้งชาติได้ร่วมแรงแข็งขันต่อสู้กอบกู้บ้านเมือง
 เอาไว้ จนสามารถดำรงความเป็นเอกราชและความเป็นไทเอาไว้ได้ ก็เพราะความพร้อมเพรียงของ
 ปวงชนผู้เป็นหมู่ จึงสามารถประสบความสำเร็จสมปรารถนา ส่วนสาเหตุที่กรุงศรีอยุธยาถูกข้าศึก
 เข้าเผาทำลายได้ถึงสองครั้ง ก็เพราะคนในชาติทะเลาะวิวาทกันเอง แตกแยกสามัคคี ชาติจึงย่อย
 ยับอัปจน”^{๖๘}

พระครูวชิรญาณสกลิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการใช้หลัก
 สาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทาง
 ปฏิบัติอย่างนี้คือ ควรมีแนวทางการสร้างเสริมความสามัคคี เพราะพระสงฆ์ต้องอาศัยหลักธรรมนี้
 อาศัยอยู่เป็นเครื่องอยู่ศาสนาจะอยู่ได้ยืนยาวนานได้เพราะการประชุมกันเนืองนิตย์มีศีลเสมอกันมีการ
 เรียนรู้การศึกษาเอาใจใส่การเรียนไม่ทอดธุระ ควรมองให้ไกล^{๖๙}

^{๖๖} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๘/๖๘.

^{๖๗} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๙/๖๙.

^{๖๘} โกวิท ตั้งตรงจิตร, พุทธศาสนสุภาษิต นำชีวิตให้รุ่งเรือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาส์น
 (๑๙๗๗) จากัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๙๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวชิรญาณสกลิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัด
 บุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

จะเห็นได้ว่า ที่ใดมีความเคารพนับถือและไมตรีต่อกัน ที่นั้นย่อมมีความสามัคคีพร้อมเพรียงปรองดองกัน เข้าร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมความคิดเห็นและร่วมทรัพย์สินกันเพื่อทำประโยชน์อันใหญ่หลวงให้สำเร็จ แม้ที่ใดมีความสามัคคี ที่นั้นก็มีความสุข มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและเอื้อเฟื้อเกื้อกูลอุดหนุนกันเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความรัก เคารพนับถือกัน เชื่อมไมตรีกัน ให้สนิทสนมแผ่กว้างออกไป ทำให้เกิดความอ่อนหนาผาสุกเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะความสามัคคีเป็นพลังนั่นเอง

ผลลัพธ์ด้านสังคม ศักยภาพในการเข้าถึงของผู้คนในสังคมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีพร้อมใจกันในการประพฤติปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน อะไรที่เป็นพิษภัยต่อชีวิตและสังคมก็ไม่ว่า หากใครทำก็พยายามตัดเตือนแก้ไขให้เลิกการกระทำเช่นนั้นเสีย โดยมีผลประโยชน์ร่วมกันเริ่มจากในครอบครัวมีความสุข อบอุน สถาบันการศึกษา มีการสั่งสอนกันด้วยความรู้ที่เป็นประโยชน์ มุ่งสอนกันเพื่อให้สามารถนำเอา ความรู้นั้นมารับใช้สังคมที่ตนอยู่อาศัย มีความเมตตากรุณาต่อกันทั่วหน้า ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคม เป็นต้น ยอมรับความสำคัญของคนและกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ยอมรับความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีศักยภาพในการเข้าถึงความดีงามได้ และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความผาสุกได้ ไม่ว่าจะนับถืออะไร มีความเชื่ออย่างไรก็ตาม หากยึดเอาสังคมเป็นที่ตั้งแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่เกิดจากความแตกแยกทางความคิดของมวลมนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ก็เพราะต่างคนต่างทราบกันได้อย่างดียิ่งว่า ความสามัคคีของคนทุกคนเท่านั้นที่สามารถเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ได้ แม้ว่าจะเป็นภัยปัญหาทางธรรมชาติ มีน้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้นก็ตาม มนุษย์มีพลังและศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่กันและกัน แก่สังคมและโลกได้ด้วยความตั้งใจพากเพียรพยายามร่วมกัน มีน้ำใจ มีความคิดเห็นเดียวกันเพื่อสร้างสรรค์สังคมของตนให้ดียิ่งขึ้น กล่าวง่าย ๆ ก็คือ สอนให้มนุษย์ตื่น ให้รู้จริง และเบิกบานจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่ชีวิต สู่สังคม ให้มีสติปัญญารับมือสิ่งเหล่านี้ได้นั่นเอง และสิ่งที่เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างความดีงาม เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตนั้น ก็คือ กาย วาจา และใจของมนุษย์เองโดยมีพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแนวทางในการสร้างความสามัคคีที่สามารถนำชีวิตและสังคมของตนไปสู่ความเป็นชีวิตที่ดีงาม สังคมแห่งความสุขที่แท้จริง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่าง เหมือนเงามีปกติไปตาม ฉะนั้น”^{๗๐} ดังนั้นผลลัพธ์จะเกิดประโยชน์ของการมีความสามัคคีทั้งมวลในการนำหลักสาราณียธรรมมาปฏิบัติจะเกิดดังนี้

๑) ทัศนคติมีกตลประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ ได้แก่ เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ผู้คนในสังคมทุกคนพึงได้รับจากการร่วมมือร่วมแรงกันในการพัฒนาสังคมของตนให้

^{๗๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๑.

เจริญก้าวหน้ากล่าวคือ ทุกคนต่างมีความสามัคคีขยันทำงานหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง มีความสมัครสมานช่วยเหลือเอื้อกัน โดยธรรม ๔ ประการ ได้แก่

(๑) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการทำงานหา เลี้ยงชีพ ที่สุจริต ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

(๒) อารักขสัมปทา ได้แก่ การถึงพร้อมในการรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้ รู้จักใช้จ่าย ในด้านต่าง ๆ

(๓) กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยการคบเพื่อนที่ดี หลีกเลียงคนพาล

(๔) สมชีวิตา ได้แก่ การถึงพร้อมด้วยการดำรงชีวิตตนเองได้เหมาะสม ไม่เกินฐานะ ความ เป็นอยู่ของตนเอง^{๗๑}

เมื่อผู้คนในสังคมไทยได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยมี ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็ย่อมเกิดความสุขในชีวิต ในสังคมปัจจุบัน ๔ ประการ ได้แก่

(๑) อติสุข ได้แก่ ความสุขเพราะมีทรัพย์สมบัติ

(๒) โภคสุข ได้แก่ ความสุขที่เกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภคที่ต้องการ

(๓) อนนสุข ได้แก่ ความสุขที่ไม่ต้องเป็นหนี้ใคร ไม่ได้ไปกู้ทรัพย์สินใครมา

(๔) อนวัชชสุข ได้แก่ ความสุขที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการที่ไม่มีโทษ^{๗๒}

ประโยชน์ข้างต้นนั้น จัดเป็นประโยชน์สำหรับผู้คนในสังคมไทยโดยตรง ส่วนประโยชน์ที่มี ต่อสังคมส่วนรวมนั้นมีอยู่ ๓ ประการ^{๗๓} ดังนี้

(๑) อัตตัตถประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน ได้แก่ ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ตนเองจะได้รับทั้ง ปัจจุบันและอนาคตของตนเอง เช่น มีทรัพย์สินสมบัติมาก สามารถแบ่งปันแก่คนอื่นได้

(๒) ปรัตถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เป็นไปเพื่อคนอื่นในสังคม เช่น การสั่งสอนผู้อื่น (ธรรมทาน) ให้ปฏิบัติธรรมจนเขาเกิดผลที่เป็นประโยชน์สำหรับตนเองได้ แต่ ทั้งนี้ทั้งนั้น ทุกคนต้องสามารถทำประโยชน์ของตนให้ได้เสียก่อนจึงจะสามารถช่วยเหลือแนะนำคนอื่น ในสังคมได้

(๓) อุภยัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกื้อกูลทั้งสอง ฝ่าย กล่าวคือ ทั้งตัวบุคคลเอง คนอื่นและสังคมที่อยู่ร่วมกันจะได้รับประโยชน์ร่วมกันในการประพฤติ ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจารีตประเพณี และกฎหมายบ้านเมือง เช่น ข้าราชการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์และประชาชนก็เต็มใจปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางบ้านเมือง มีความ สามัคคีปรองดองกัน เป็นเหตุในสังคมเกิดความสงบร่มเย็นเป็นต้นการยึดหลักสามัคคีธรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อความเจริญรุ่งเรือง เพื่อความดีงามในชีวิตของผู้คนและความสงบสุขของ สังคมนั้น ที่จริงแล้ว ก็คือ หลักการปฏิบัติตนให้เกิดความรู้สามารถแก้ไขความแตกร้าง ความขาด

^{๗๑} อก.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๒๒.

^{๗๒} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๙๐.

^{๗๓} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๒.

สามัคคี ความเห็นแก่ตัวของผู้คนในสังคมไทย ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์มีศักยภาพเพียงพอที่จะร่วมมือร่วมแรงกายใจของแต่ละคนเพื่อแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนต่าง ๆ ในชีวิตของตน สามารถช่วยคนอื่นได้ด้วย และยังช่วยทำให้สังคมมนุษย์น่าอยู่ยิ่งขึ้น เป็นสังคมแห่งสันติสุขที่แท้จริงด้วยหลักสามัคคีธรรมขอเพียงผู้คนในสังคมไทยมีความตั้งใจมีความสามัคคีกันร่วมกันสร้างสรรค์ พัฒนา และแก้ไขบ้านเมืองอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง ซึ่งผลของความสามัคคีนั้นก็ย่อมจะเกิดมีอย่างแน่นอน ดังพุทธดำรัสที่ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ มนุषยจะล่วงทุกข์ได้ เพราะความเพียร”^{๗๔} โดยพระครูวิสารทพัฒนคุณ ได้กล่าวว่า หลักสารณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์คือเป็นรูปแบบและหลักการปฏิบัติเพื่อให้เป็นหลักของความสามัคคี^{๗๕} ผลทั้งหลายตามที่กล่าวมานี้ จะเกิดขึ้นในสังคมไทย จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่าไม่ได้ หากคนไทยทุกคนต่างจิตต่างใจ ไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีความสามัคคีปรองดองกัน และไม่มีความรักที่ปกป้องรักษาสถาบันในชาติ

๔.๓.๒ การพัฒนาปัญญา

ผลลัพธ์ด้านพัฒนาปัญญา ความสามัคคีกับแนวทางแก้ปัญหาในด้านของการศึกษานั้น นับว่ามีความสำคัญโดยเฉพาะในวัยรุ่นซึ่งกำลังอยากรู้ อยากเห็น ยึดถือค่าของวัตถุนิยมมากกว่าวัตถุทางจิตใจ ดังที่เห็นกันอยู่โดยทั่วไปในหมู่ของวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นการยกพวกตีกันอันเนื่องมาจากยึดติดกับค่านิยมที่ผิด ๆ ของรุ่นพี่ที่ปลูกฝังกันมาถึงรุ่นน้อง สอนกันมาทั้งที่รู้ว่าไม่ถูกต้อง แต่ก็กระทำ เพราะความสนใจครูอาจารย์รู้เรื่องดังกล่าวดี หรือว่าไม่รู้เป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง ในบางครั้งก็ครูอาจารย์คือผู้อยู่เบื้องหลังนั่นเอง บางครั้งยกพวกตีกันต่อหน้าสื่อมวลชนงานมหกรรมคอนเสิร์ต สถานีโทรทัศน์กำลังถ่ายทอดสัญญาณสดผ่านดาวเทียมส่งสัญญาณไปทั่วโลก นักเรียนนักศึกษาที่ยกพวกตีกัน ยิ่งกันตาย บางรายก็บาดเจ็บ ครึ่งแล้วครึ่งเล่าซ้ำซากเป็นประจํา มีประชาชนบางรายได้รับบาดเจ็บและตายอันเนื่องจากผลการกระทำดังกล่าวของนักเรียน ปัญหาของนักศึกษาที่ขาดความมีระเบียบวินัยซึ่งเป็นปัญหาสังคมระดับต้น ที่จะต้องแก้ไข ปัญหาเกิดจากความหึงหวงเพื่อนนักศึกษาหญิง ที่ถูกเพื่อนนักศึกษาชายต่างสถาบันตามจีบหรือพูดกระแนะกระแหน ในบางครั้งไปถึงกับลวนลาม ทำอนาจารตามป้ายรถเมล์และตามสถานที่สาธารณะ ถือว่าเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีกัน ทั้งหมดนี้ ล้วนเกิดมาจากการขาดความสามัคคีกันในหมู่คณะ ดังนั้น สถานศึกษา คือ เบ้าหลอมจิตใจของผู้ฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีปัญญา เปรียบเสมือนประทีปคอยชี้นำทางในการดำเนินวิถีชีวิตของบุคคลนั้น ๆ สาเหตุที่ทำให้เด็กนักเรียนหนีการเรียน คือ เกิดจากระบบการศึกษาที่ไม่เอื้ออำนวยต่ออาชีพของผู้ศึกษา ถูกเพื่อนรังแก ในโรงเรียนครูที่ลงโทษนักเรียนโดยอารมณ์ไร้เหตุผล ครูอาจารย์มีความประพฤติไม่เหมาะสมกับการเป็นครู อาจารย์ ดุดสราและยาเสพติด ไม่เอาใจใส่ในการสอน ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่และความคิดเห็นของนักเรียน นักศึกษา ไม่เข้าใจและไม่พยายามเข้าใจปัญหาความต้องการของเด็กการมีความสามัคคี

^{๗๔} พ.ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเป็นแนวทางที่ใช้แก้ไขปัญา และการป้องกันปัญหาการก่อความไม่สงบและการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ของสถาบันการศึกษาอาชีวะในปัจจุบัน คือการสร้างสามัญสานักให้เกิดมีในจิตสันดานของนักเรียนนักศึกษา โดยให้มีความสามัคคีกัน รู้ระเบียบวินัย และมีความรักความเมตตาต่อกัน อันได้แก่พรหมวิหารธรรม ที่จะน้อมนำมาซึ่งความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของนักเรียน นักศึกษา เพราะบุคคลดังกล่าวนี้จะเป็นผู้นำพาพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองและผู้บริหารประเทศชาติที่ดีในอนาคต เป็นต้น

แม้ในหมู่สงฆ์นั้นหากมีการนำหลักสราณียธรรมมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ย่อมเป็นผู้มีปัญญา ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีทัศนคติที่ดีต่อกัน สอดคล้องกับพระครูปฐมสมราภรณ์ ได้กล่าวว่าคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควรนำหลักสราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในการเสริมสร้างสังฆสามัคคีให้เกิดขึ้นได้อ่างนี้ว่า ให้มีเมตตาวัจกรรม คือ การช่วยแนะนำตักเตือนจากคณะสงฆ์ผู้ปกครองช่วยพร่ำสอนต่อหน้าในเวลาประพฤติไม่ดีด้วยความหลงผิด และเมื่อปรับความคิดเห็นแล้วให้ถูกต้องแล้วก็ให้มีความห่วงใยปรารภนาดี ไม่มีอคติต่อกัน^{๗๖}

การที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีนั้น จำเป็นต้องมีความคิดเห็นที่ถูกต้องไม่หลงผิด อันรวมไปถึงความเชื่อถือ ความนิยม ค่านิยม เจตคติต่าง ๆ ที่เป็นไปในทางถูกต้องดีงาม เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นฐานแล้ว กระบวนการพัฒนาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้และเป็นไปด้วยดีกระบวนการพัฒนานี้แบ่งรายละเอียดออกเป็นอริยมรรคมีองค์แปด และสรุปลงเป็นขั้นตอนใหญ่เรียกว่าไตรสิกขา(สิกขา ๓) คือ

๑) การฝึกฝนอบรมในด้านปัญญา ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญาไปตามแนวทางของเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายมีจิตใจที่เป็นอิสระผ่องใสเบิกบาน ซึ่งเรียกว่า “อธิปัญญาสิกขา”

๒) การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติซึ่งรวมไปถึงระเบียบวินัยความสุจริตทางกายและวาจา คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ละเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ ตลอดจนการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น เรียกว่า “อธิศีลสิกขา”

๓) การฝึกฝนอบรมในด้านจิตใจ อันได้แก่การปลูกฝังคุณธรรม การเสริมสร้างคุณภาพสมรรถภาพจิต และสุขภาพของจิต คือ ความมีจิตใจดีงาม เข้มแข็งและปลอดโปร่งเป็นสุขเรียกว่า อธิจิตตสิกขา^{๗๗}

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูปฐมสมราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแว่ง วัดสระบัว อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.), หน้า ๑๒๗.

การพัฒนาปัญญาจากการปฏิบัติหลักสาราณียธรรมที่ถูกต้องแล้วจะทำให้มีคุณภาพ และทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลก็คือการดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบความสำเร็จเป็น ที่น่าพอใจ^{๗๘} เพราะอาจรวมถึงวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลมีความเจริญเติบโตทั้งทางสมองและจิตใจ เพื่อให้มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน แนวทางต่างๆ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคคล ในองค์การจึงมีหลายแนวทางและเรียกชื่อต่างๆ กันออกไป เช่น การฝึกอบรม การพัฒนาการจัดการ (Management Development) การพัฒนาองค์การ (Organization Development)^{๗๙} ซึ่งเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้นตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่ง การพัฒนาบุคคลเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการทำงานอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน และเป็นกระบวนการที่จะต้องทำต่อเนื่อง^{๘๐} และอาจจะเป็นกรรมวิธีที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนทั้งในด้านความคิด การกระทำความสามารถความรู้ ความชำนาญ และทัศนคติ ขณะเดียวกัน^{๘๑} หรือเป็นการทำให้มีคุณภาพมากขึ้น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลก็คือการดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ^{๘๒} กล่าวได้ว่า การพัฒนาบุคคล หมายถึง วิธีการที่ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้กับบุคคลในด้านความคิด ความรู้ ทักษะและเจตคติ เพื่อช่วยให้บุคคลมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานได้สูงสุด^{๘๓} และสรุปได้ดังนี้

๑. การพัฒนาบุคคล เป็นกระบวนการในการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดียิ่งเอื้อศักยภาพของบุคคลมาทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และเกิดความพึงพอใจ

๒. การพัฒนาบุคคล จะต้องใช้วิธีการหลายอย่าง เช่น การให้การศึกษา การฝึกอบรมการฝึกทักษะ เป็นต้น

๓. การพัฒนาบุคคล เพื่อให้องค์การอยู่รอด และเจริญก้าวหน้า ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากร คือกระบวนการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการส่งเสริมความรู้ ความคิด ความสามารถ

^{๗๘} พยอ ม วงศ์สารศรี, **การบริหารบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๓.

^{๗๙} เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์และกมล อุดลพันธ์, **การบริหารงานบุคคล ทิพย์วิสุทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^{๘๐} สมาน รังสิโยภุชญา, **ความรู้ทั่วไปการบริหารงานบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ. ๒๕๓๕), หน้า ๘๓.

^{๘๑} นงลักษณ์ สีนสืบผล, **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**, โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ (วิทยาลัยครูธนบุรี สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

^{๘๒} พยอ ม วงศ์สารศรี, **การบริหารงานบุคคล**, (เอกสารประกอบการสอนคณะวิชาวิทยาการจัดการ วิทยาลัยครูสวนดุสิต, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๓.

^{๘๓} นงนุช วงษ์สุวรรณ, **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**, (จันทบุรี : โครงการตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณีจันทบุรี. ม.ป.ป.), หน้า ๒.

ทักษะ เจตคติ ให้มีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความสำเร็จของโรงเรียนได้กล่าวถึง การพัฒนาครู อาจารย์ จะส่งผลในด้านต่างๆ ดังนี้^{๘๔}

๑. ช่วยให้ครู - อาจารย์ปฏิบัติงาน ในความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๒. ช่วยให้ครู - อาจารย์ก้าวทันต่อการเจริญก้าวหน้าของโลกในยุคปัจจุบันวิทยาการ เทคโนโลยีต่าง ๆ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี
๓. ส่งเสริมให้ครู - อาจารย์ได้ขยัน ขยายความรู้ ความคิดของตนเอง ในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนตนเองให้รองรับกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๔. ส่งเสริมให้ครู - อาจารย์มีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้เพิ่ม

เพราะการพัฒนาบุคคลในการทำให้เกิดความรู้หรือมีปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นต่อประสิทธิภาพของงานเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อได้มีการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้าทำงานแล้วก็ได้หมายความว่าสามารถให้เข้าทำงานได้ทันทีที่เสมอไป จำเป็นจะต้องมีการอบรมแนะนำเบื้องต้นแก่ผู้เข้าทำงานใหม่ (Orientation) ในบางกรณีอาจต้องมีการอบรมถึงวิธีการทำงาน (In - Service Training) ให้ด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่ได้มาจากโรงเรียน วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเพียงความรู้พื้นฐาน และมีงานหลายอย่างที่ยังไม่มีสอนในโรงเรียน วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ไม่สามารถจะทำงานได้ทันที ต้องมีการอบรมกันก่อนจึงจะทำงานได้^{๘๕} เมื่อผู้ปฏิบัติงานได้ทำงานไปนาน ๆ ประกอบกับระเบียบ หลักเกณฑ์และเทคนิคต่างๆในการทำงานได้เปลี่ยนแปลงไป ก็จำเป็นต้องมีการอบรมเพื่อให้สามารถทำงานได้ดี เช่นเดิมซึ่งการพัฒนาบุคคลไม่เพียงแต่จะทำให้คนมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการทำงานดีขึ้นเท่านั้น ยังจะส่งผลให้ได้ผลงานที่สูงขึ้น อันจะเป็นผลโดยตรงต่อการพัฒนาองค์การอีกทางหนึ่งด้วย

๔.๓.๓ การอนุเคราะห์ช่วยเหลือ

การดำเนินของบุคคลที่ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิดนั้นประกอบด้วยกิเลสซึ่งมีความโลภ ความหลง ความทะยานอยาก หรือตัวตณหาเป็นตัวชักนำไป หลักสำคัญกับแนวทางการแก้ปัญหาในการด้านการพัฒนาชีวิตนั้น จำเป็นต้องละสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เสียโดยทำการกระทำให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี ประพฤติตนในสิ่งที่ดีงาม โดยฝึกตนเองให้มีความเห็นใจกัน มีความเป็นมิตรกัน หรือ การช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยจะเริ่มจากข้อใดข้อหนึ่งก่อนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาทางกาย ทางจิตใจ ในด้านของความเห็นใจกันทั้งในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วยกันมีการปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาธรรม รู้ในบุญคุณของผู้ที่เคยให้ความอุปการะ สั่งสอนดูแล โดยหวังจะตอบแทนคุณ ทำให้เกิดความเห็นใจกันมีเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ความเห็นใจกันจะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันซึ่งสามารถทำให้บุคคลเห็นกันเป็นพี่เป็น

^{๘๔} อำนาจ จันทรแป้น, SPIE “WHY WHAT HOW”, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช้าง, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๘๕} สมาน รังสิโยภุชญ์, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ. ๒๕๔๑), หน้า ๘๔.

น้อง ได้ความเป็นมิตรกัน มิตร “เพื่อน, ผู้มีความเยื่อใยดี, ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ”^{๘๖} ความเป็นมิตรกันเป็นเหตุแห่งการเกิดสันติ เพราะว่า ความเป็นพี่น้องกันจะต้องมีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ความเป็นมิตรกันจึงต้องมีในความเป็นพี่น้องโดยปริยาย ฉะนั้นความเป็นมิตรกันจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี ความเป็นมิตรที่ดีทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า “กัลยาณมิตร ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสรรพธรรม”^{๘๗} คือ มีคุณอย่างมากในการอยู่ร่วมกัน คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร จะนำพาสังคมและชุมชนไปสู่ความสันติสุขได้อย่างดียิ่งการช่วยเหลือกันซึ่งกันและกัน ก็เป็นจุดหมายที่สำคัญของความสามัคคีที่สามารถจะแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี การปฏิบัติต่อกันของมนุษย์ในสังคมว่ามีอยู่ ๒ ประการ ได้แก่

๑) อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของมีปัจจัย ๔ เป็นต้น เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยานดอกไม้ของหอม ของอุปโภค ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ชนเหล่าใดมีใจผ่องใส ให้ข้าวและน้ำด้วยศรัทธา ข้าวและน้ำนั้นแล ย่อมพะนอเขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนี้สมควรเปลื้องความเหนียวแน่นเสีย ครอบงำมลทินของใจเสีย พึงให้ทานบุญเท่านั้นย่อมเป็นที่พึงของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า”^{๘๘}

๒) ธรรมทาน ได้แก่ “การให้ธรรม ให้วิทยาทานความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและวิชาการต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม”^{๘๙} ความสามัคคีที่ถูกต้องในข้อนี้ คือ ต้องมีสื่อทางใจ (มโนทวาร) มีความสำนึกทางใจ (มโนกรรม) และมีความสำนึกที่ดีงาม (มโนสุจริต) ตามลำดับ ย่อมก่อกำเนิดความดี ความถูกต้องความควรขึ้นมาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้

การปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมนั้นเป็นหลักธรรมเครื่องส่งเสริมสนับสนุนในการอนุเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้รู้จักวางท่าที และปฏิบัติต่อหมู่สงฆ์อย่างถูกต้องเหมาะสม เมื่อปฏิบัติดีแล้วจะเกิดผลลัพธ์ คือ ได้ปฏิบัติอย่างผู้ประเสริฐ หรือผู้มีพรหมวิหารประจำใจ ซึ่ง พรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม^{๙๐} ในที่นี้หมายถึง ผู้นำของการปกครอง ซึ่งอยู่ในฐานะญาติผู้ใหญ่ซึ่งคนที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่จำต้องมีไว้ในตน จึงจะเป็นที่เคารพนับถือของผู้ผู้น้อย และไม่เสียความเป็นผู้ใหญ่^{๙๑} เช่น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล

^{๘๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๔.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๘๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๘๓/๗๔.

^{๘๙} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๘๖/๘๕.

^{๙๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘, อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑-๑๑๒.

^{๙๑} ปิ่น มุทุกันต์, **ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๐.

เจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น ที่มีหน้าที่ในการดูแล ให้การอบรมสั่งสอน ชี้แนะพระสงฆ์ที่ผู้ได้บังคับบัญชา พรหมวิหารแต่ละข้อ มีอธิบายดังนี้

๑. เมตตา ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดี การแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของ ญาติผู้ใหญ่ที่มีต่อญาติผู้น้อย โดยปรารถนาแผ่เมตตาจิตให้ทุกคนมีความสุข ความสบายใจ โดยทำนอง เดียวกัน ญาติผู้น้อยควรปฏิบัติตอบ เสมือนได้รับจากญาติผู้ใหญ่

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของเครือญาติทั้งปวง ให้ประสบกับ ความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง สิ่งสำคัญ อย่ากรุณาจนเกินประมาณ ต้องรู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสม ในการทำการสงเคราะห์ควรประกอบด้วยอุเบกขากำกับ ดังเรื่องนกพิราบอนุเคราะห์นกกาผู้ไม่เชื่อฟัง เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน เพราะการมีนิสัยชอบลักขโมย ถูกชาวบ้านทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บ^{๙๒} ฉะนั้น ควรรู้ประมาณกำลังของตนในการสงเคราะห์^{๙๓}

๓. มุทิตา ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นหมู่ญาติอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิก บาน พลอยยินดีปลื้มปลื้มบันเทิงใจด้วย^{๙๔} เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญออก งามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ในเมื่อต้องรักษาความยุติธรรมถูกต้อง เมื่อหมู่ญาติที่ ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ และปฏิบัติไปตามความเที่ยง ธรรม โดยไม่เห็นแก่ความเป็นเครือญาติสายโลหิต ดังกรณีการวางพระองค์ของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงทราบว่าเป็นบุรพกรรมของเจ้าศากยะ ในเรื่องที่หมู่พระญาติจะถูกพระเจ้าวิทูททะทำอันตราย แก่ชีวิต

หลักพรหมวิหารธรรมนี้ ผู้ใหญ่จะต้องปฏิบัติต่อญาติผู้น้อยตามสมควรแก่ฐานะ กาลเทศะ และบุคคล เพราะเมื่อญาติผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ย่อมทำให้ญาติผู้น้อยเกิดความเคารพ รัก ศรัทธาเลื่อมใส อย่างบริสุทธิ์จริงใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้ใช้พรหมวิหารธรรม จะต้องใช้ให้ ถูกต้องตามความหมายขององค์ธรรมแต่ละข้อ จึงจะไม่เกิดความเสียหาย เป็นอคติ อันจะมีผลร้ายต่อ สังคมได้

พระครูพุมสรภรณ์ ได้กล่าวว่า สาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่จะทำให้คนเราก็คือ พระสงฆ์ หรือ กลุ่มองค์กร คณะบุคคลก็ดี จะพัฒนาไปสู่ความสุข ความเจริญในทุก ๆ ด้าน^{๙๕}

ในการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการอนุเคราะห์ช่วยเหลือเช่นนี้ ที่ถือว่าเป็นการที่ มีเมตตา กรุณา มากนี้ ปฏิบัติตามพรหมวิหารถูกหลักการหรือไม่ เช่น

๑. เมตตา เราพูดได้ว่า คนไทยเรามีเมตตาดี มีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน พร้อมทั้ง จะช่วยเหลือเกื้อกูลมีน้ำใจ

๒. กรุณา เวลามีคนตกทุกข์ได้ยากเราก็ช่วยเหลือกันดีไม่ทอดทิ้ง

^{๙๒} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๒/๑๘.

^{๙๓} ชุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๖๗๒-๖๗๓/๓๓๒.

^{๙๔} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๙๖/๕๓.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูพุมสรภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแว่ง วัดสระบัว อำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

สองข้อแรกนี้ ดูเหมือนว่า เราจะปฏิบัติกันดี และทั้งสองคำนี้ เราก็พูดกันบ่อย จนพูดควบคู่กันว่าเมตตา กรุณา เป็นถ้อยคำสามัญมาก

๓. มุทิตา เวลาคนอื่นได้ดี ทำดีทำถูกต้อง คนไทยด้วยกันพลอยยินดี มีการส่งเสริมสนับสนุนกัน ไม่เคยขัดเจนมากนัก

สามข้อนี้ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นเรื่องของความสัมพันธ์กับบุคคล

๔. กรณีที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบต่อตัวธรรม ว่าจะทำให้ธรรมคลาดเคลื่อนไป ทำให้มีความไม่ชอบธรรม ไม่เป็นธรรม หรือความไม่ถูกต้องเกิดขึ้น ตอนนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา ต้องหยุด และรักษาอุเบกขาไว้ โดยวางใจเป็นกลาง ให้เขารับผิดชอบต่อธรรมนั้น ในสังคมไทยนั้น เราปฏิบัติธรรมข้อนี้ได้ถูกต้องหรือเปล่า เราถือหลักการเหนือบุคคล และถือกฎเกณฑ์กติกาเหนือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือเปล่า เป็นเรื่องควรคิดพิจารณา

สรุปความได้ว่า ผลลัพธ์ของการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลก เพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่าง ๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่าง ๆ ในสังคมนั้นก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ผลลัพธ์ในด้านส่งเสริมปัญญา เป็นการช่วยแนะนำตักเตือนจากคณะสงฆ์ผู้ปกครองช่วยพร่ำสอนต่อหน้าในเวลาประพฤติไม่ดีด้วยความหลงผิด และเมื่อปรับความคิดเห็นแล้วให้ถูกต้องแล้วก็ให้ความหวังใยปรารถนาดี ไม่มีอคติต่อกัน

๔.๔ สรุป

การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ คณะสงฆ์หรือผู้ปกครองนั้นต้องยึดหลักปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมแล้ว จะเป็นการคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและ เมตตาต่อกันคิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยายาบท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ โอกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ การพูดแต่สิ่งที่ดีงามพูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้ กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆ โดยที่ไม่พูดจา ซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องท้อถอยลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกกัน การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความ อ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสามัคการวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าว

กายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง และมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกัน และกันไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความ คิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

ส่งเสริมด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ เมื่อนักเรียนนักศรณนศึกษาชั้นใดที่สอบในสนามหลวงของแต่ละปี ได้จัดทำรางวัลมอบให้ตามความเหมาะสม เช่น สมุด ปากกา หนังสือ และผ้าไตรจีวร หรือเป็นทุนการศึกษา เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่ักเรียนนศึกษาและควรมีการวางยุทธศาสตร์ มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ มีการไปทัศนศึกษาดูงานในทางโลกเพื่อบูรณาการในทางธรรม ตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิขึ้น ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด ตั้งบุคคลภายนอกให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนา

ส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นประเด็นเกี่ยวกับการสนับสนุน คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนของคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อใช้ในการสงเคราะห์แก่นักเรียนที่ยากไร้ และขาดโอกาสในการศึกษาได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ควรสนับสนุนในด้านทุนการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุที่ตั้งใจบวชเรียน ควรสนับสนุน เพื่อให้เป็นศาสนทายาท สืบทอดพระศาสนา โดยจัดตั้งเป็นกองทุนของแต่ละวัด และ ควรสร้างแรงจูงใจให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีฉันทะความพอใจในการศึกษาเล่าเรียน

ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยปฏิบัติทำให้เป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ไม่วิวาทกันและกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี ทำตามหน้าที่เอื้อเฟื้อต่อกัน ให้ความรู้และคำสั่งสอนศาสนานำไปเผยแผ่กับประชาชนเช่นการเทศนาให้ได้รับรู้และปลูกฝังจิตใต้สำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้น และควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ให้มีหลักสี่สัณณญดา การตั้งอยู่ในศีลธรรมมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎกติกา วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของสังคม ไม่ล่วงละเมิดเพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติใน ด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็ก ที่ ยากจนขาดคนดูแล และกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิด พระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัย เด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

ส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการดำเนินการ เกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจ ของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ ของวัด การดูแลรักษา

และก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดทฤษฎีสามัญญตาและศีลสามัญญตาพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสาราณียธรรมถือเป็นหลักประกันความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ถูกต้องตามทำนองครองธรรม โดยเมื่อพระสงฆ์เข้าใจปฏิบัติตามกระบวนการ คือเข้าใจหลักทั้งภายในและหลักกระบวนการปฏิบัติภายนอกก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจและยังถือเป็นการพัฒนาควบคู่คือ พัฒนาการ พัฒนาศีล พัฒนาจิต และส่งผลถึงการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นตามลำดับ จะสามารถช่วยกำจัดการมีทฤษฎีสามัญญตาและส่งผลไปถึงการมีศีลสามัญญตาเพื่อความสุขและความเจริญสืบไปในคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์

การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่าง ๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่าง ๆ ในสังคมนั้นก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ผลลัพธ์ในด้านส่งเสริมปัญญา เป็นการช่วยแนะนำตักเตือนจากคณะสงฆ์ผู้ปกครองช่วยพร่ำสอนต่อหน้าในเวลาประพุดิไม่ดีด้วยความหลงผิด และเมื่อปรับความคิดเห็นแล้วให้ถูกต้องแล้วก็ให้มีความห่วงใยปรารภนาดี ไม่มีอคติต่อกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาหลักสารานุกรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ และการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาหลักสารานุกรมและหลักสังคมสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาการใช้หลักสารานุกรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ในการศึกษครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพและสอบถามภาคสนามซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นปัญหาจากการขาดความสามัคคีในหมู่คณะ พร้อมทั้งการปฏิบัติงานนั้น ยังต้องรอแต่คำสั่ง ผู้บังคับบัญชา ไม่กล้าที่จะแสดงออก โดยไม่กล้ารับผิดชอบ และไม่มีการบูรณาการ หรือยังมีการยึดติดอาวุโส จนไม่กล้าใช้ความคิดเห็น และมุ่งแต่ความยกย่อง

๒.ปัญหาด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากมีพระมีน้อย และผู้บวชเข้ามาก็ไม่มีศรัทธา โดยแท้จริง การจัดการศึกษาระดับวัด ระดับตำบลก็มีการจัดการศึกษา แต่ยังไม่ดีขึ้น ระดับอำเภอทั้งแผนกธรรม –บาลี ก็ไม่ค่อยมีส่วนมากจะไปกระจุกที่จังหวัด ไม่ให้ความสำคัญในการฝึกศึกษาพระธรรมนั้น จนทำให้การศึกษาก็เพียงแค่บังคับมาเรียนเท่านั้น

๓.ปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพสังคม และเศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ จากคณะผู้ปกครอง พร้อมทั้งสังคมต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในที่สุดก็เป็นปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมต่อไป การตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิที่จะสนับสนุนทุกระดับ จะมีเฉพาะวัดที่มีศักยภาพที่จะพอ เอาตัวรอดส่วนมากยังไม่ให้ความสำคัญด้านการมีส่วนร่วม และขาดความร่วมมือร่วมใจในการรักษาปกป้องคุ้มครองจากทางโลก

๔.ปัญหาด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากขาดกิจกรรมส่งเสริมปัญญา ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ พระสงฆ์มีโอกาสนาน้อย โดยพระสงฆ์นั้นขาดประสบการณ์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการพูดหรือสื่อสารให้คนเข้าใจในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าเทศน์เดี่ยว หรือ เทศน์คู่ และไม่ได้ที่จะเอาหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังมากนัก ก็จะขาดกำลังในการช่วยเหลือ อุปถัมภ์ บำรุงรักษา

๕.ปัญหาด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากสภาพปัญหา คือ การก่อสร้างต่าง ๆ นั้น เช่น การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐ ไม่มีการส่งเสริมสร้างความสามัคคี ไม่นำหลักธรรมมาใช้กัน เช่น ธัมมัญญดา สัปปริสทาน และแนวทางที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความเมตตา ช่วยเหลือวัดที่ขาดความเจริญ

และหลักสาธารณโภคี คือ ความช่วยเหลือ และขาดการแบ่งปันกันให้ทั่วถึงโดยไม่มีการจัดตั้งกองทุน เพื่อการศึกษา และพระสงฆ์เราไม่ให้ความสำคัญ เพราะขาดปัจจัยที่สนับสนุน และมุ่งประโยชน์แต่ส่วนตน ไม่แบ่งปันลาภแก่ผู้อื่น

๖.ปัญหาด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากด้านการพัฒนาวัด ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์สาธารณะของวัด ด้านการดูแลรักษาและจัดการสาธารณสมบัติ ส่งผลให้ด้านการพัฒนาต่าง ๆ ภายในวัดขาดการก่อสร้าง เพราะไม่มีปัจจัยในการที่จะบูรณะ ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน บุคคลผู้มีความพร้อมด้านช่วยเหลือ ทำตามหน้าที่นั้นๆ แก่ปัญหาไม่ตรงกับปัญหา ไม่มีแผนพัฒนาด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และไม่มีแบบฟอร์มแจ้ง ช่อมบำรุงหรือช่วยเหลือในงานสาธารณูปการ ที่เป็นแบบอย่าง จึงทำให้การพัฒนาที่ล่าช้า ไม่มีการเสียสละเพื่อส่วนรวมแนวทางปฏิบัติใช้หลัก เหตุผลพร้อมทั้งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะสร้างความเจริญ พระต้องเสียสละ แต่ปัจจุบันนี้ได้ขาดหายไป

๗.ปัญหาและสาเหตุของการขาดสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยเกิดจากพระสงฆ์เองทั้งในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ขาดเมตตาต่อกัน ไม่เชื่อฟังคณะผู้ปกครองระดับเหนือตน ไม่ประพฤติตามหลักกรรมวินัย และการรับฟังข่าวสารที่ผิดโดยไม่ได้ไตร่ตรอง และสาเหตุพระสงฆ์ที่ไม่มีความสามัคคีเกิดจาก พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเห็นแก่ได้และมีความโลภกันเยอะอยู่ พระสงฆ์บางกลุ่มไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางคณะสงฆ์ และสาเหตุจากการเดินทาง ความพร้อมในการร่วมกิจกรรม

๕.๑.๒ หลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.ความหมายของหลักสาราณียธรรม สาราณียธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และที่ใช้กล่าวถึงในงานวิจัยเล่มนี้ มี ๖ ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม คือ การกระทำใดๆ ต่อบุคคลอื่น ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตาวจีกรรม คือ การกล่าววาจาใดๆ ต่อบุคคลอื่น ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตามโนกรรม คือ การคิดถึงบุคคลอื่น ด้วยจิตปรารถนาให้เขามีความสุข ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาธารณโภคีตา คือ การแบ่งปันทรัพย์สินให้กับผู้อื่นโดยไม่เลือกบุคคล สีสสามัญญตา คือ การปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติเสมอเหมือนกับบุคคลอื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และทิวฐีสามัญญตา คือ การมีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (สัมมาทิวฐิ) เสมอเหมือนกับผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม ได้แก่ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการขัดเกลากิเลสออกจากจิตใจของบุคคลผู้ปฏิบัติ ระดับสังคม ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนั้นๆ และเป็นกระบวนการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับศีล ประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา ระดับสมาธิ คือ เมตตามโนกรรม และระดับปัญญา คือ ทิวฐีสามัญญตา

๓.หลักธรรมที่สัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม หลักธรรมที่สนับสนุนและสัมพันธ์กับหลักสาราณียธรรม ในพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่มาหลายหมวดหมู่ เมื่อพิจารณาหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันภายในสังคมอย่างสงบสุขและมีความสัมพันธ์โดยเข้าไปสนับสนุนหลักสาราณียธรรม แล้ว สามารถนำหลักธรรมเหล่านั้นมาจัดแบ่งหมวดหมู่ออกเป็น ๒ ลักษณะ (๑) หลักธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้หลักสาราณียธรรมทำงานประสบความสำเร็จ มีอยู่ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) โยนิโสมนสิการ

(๒) ภาวนา ๔ (๓) พรหมวิหาร ๔ (๔) สังคหวัตถุ ๔ (๕) สปัปฐิตาน ๘ (๖) กุศลกรรมบถ ๑๐ และ(๒) หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักสารณียธรรมหมวดนี้มีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) มิตรเทียม ๔ (๒) มัจฉริยะ ๕ (๓) อกุศลกรรมบถ ๑๐

๔.ความหมายของหลักสังฆสามัคคี การแสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในสังคมเพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่พระสงฆ์ทุกรูปพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่าย ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จาริตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของพระสงฆ์ทุกรูปเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

๕.คุณลักษณะของหลักสังฆสามัคคี แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคี และเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา

๖.จุดมุ่งหมายของหลักสังฆสามัคคี เป็นแนวความคิด และคุณลักษณะเรื่องหลักสังฆสามัคคีนั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น รวมทั้งคณะสงฆ์ส่วนรวมที่หลักลักษณะของหลักสังฆสามัคคีต้องสอดประสานกันระหว่างการกระทำทางกายและจิตใจ กล่าวคือ การกระทำทางกายต้องถูกต้อง ดีงาม การกล่าววาจาทางปากต้องอ่อนหวาน ถูกต้อง ไพเราะ และการนึกคิดทางปัญญา ต้องอยู่ในลักษณะที่ต้องถูกต้องดีงาม เป็นสัมมาทิฐิเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตน คนอื่น และคณะสงฆ์ส่วนรวมได้

๕.๑.๓ การใช้หลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ใน จังหวัดบุรีรัมย์

๑. ส่งเสริมด้านการปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ คณะสงฆ์หรือผู้ปกครองนั้นต้องยึดหลักปฏิบัติตามหลักสารณียธรรมแล้ว จะเป็นการคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและ เมตตาต่อกันคิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยายาบท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ โอกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้ กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆ โดยที่ไม่พูดจา ซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกกัน การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความ อ่อนน้อมถ่อมตน รู้จัก สัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่ใน สิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอาใจเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพ ในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง และมีความคิดเห็นเป็น อย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกันไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความ คิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

๒. ส่งเสริมด้านการศาสนาการศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ เมื่อนักเรียนนักธรรมนักศึกษาชั้นใดที่สอบในสนามหลวงของแต่ละปี ได้จัดทำรางวัลมอบให้ตามความเหมาะสม เช่น สมุด ปากกา หนังสือ และผ้าไตรจีวร หรือเป็นทุนการศึกษา เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษาและควรมีการวางยุทธศาสตร์ มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ มีการไปทัศนศึกษาดูงานในทางโลกเพื่อบูรณาการในทางธรรม ตั้งงบประมาณหรือมูลนิธิขึ้น ตั้งแต่ระดับวัด ตำบล อำเภอ จังหวัด ตั้งบุคคลภายนอกให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนา

๓. ส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นประเด็นเกี่ยวกับการสนับสนุน คือ ให้มีการจัดตั้งกองทุนของคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อใช้ในการสงเคราะห์แก่นักเรียนที่ยากไร้ และขาดโอกาสในการศึกษาได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ควรสนับสนุนในด้านทุนการศึกษาของพระสงฆ์ พระภิกษุที่ตั้งใจบวชเรียน ควรสนับสนุน เพื่อให้เป็นศาสนทายาท สืบทอดพระศาสนา โดยจัดตั้งเป็นกองทุนของแต่ละวัด และ ควรสร้างแรงจูงใจให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีฉันทะความพอใจในการศึกษาเล่าเรียน

๔. ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยปฏิบัติทำให้เป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ไม่วิวาทกันและกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคี ทำตามหน้าที่เอื้อเฟื้อต่อกัน ให้ความรู้และคำสั่งสอนศาสนาไปเผยแผ่กับประชาชนเช่นการเทศนาให้ได้ รับรู้และปลูกฝังจิตใต้สำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้น และควรมีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ให้มีหลักสี่สัจธรรม การตั้งอยู่ในศีลธรรมมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่นในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ กฎกติกา วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของสังคม ไม่ล่วงละเมิดเพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๕. ส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติใน ด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็ก ที่ ยากจนขาดคนดูแล และกำพร้าบิดาก็ได้ อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิด พระศาสนาและเป็นโอกาสให้ ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัย เด็กเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

๖. ส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจ ของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแล รักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของ เศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

๗. กระบวนการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดทฤษฎีสамัญญาและศีลสามัญญตาพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักสาราณียธรรมถือเป็นหลักประกันความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ถูกต้องตามทำนองครองธรรม โดยเมื่อพระสงฆ์เข้าใจปฏิบัติตามกระบวนการ คือเข้าใจหลักทั้งภายในและหลักกระบวนการปฏิบัติภายนอกก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจและยังถือเป็นการพัฒนาควบคู่คือ พัฒนาการ พัฒนาศีล พัฒนาจิต และส่งผลถึงการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นตามลำดับ จะสามารถช่วยกำจัดการมีทฤษฎีสамัญญาและส่งผลไปถึงการมีศีลสามัญญตาเพื่อความสุขและความเจริญสืบไปในคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์

๘. การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการความสามัคคีจัดเป็นหลักธรรมหรือหลักปฏิบัติสากลของสังคมมนุษย์ทั่วโลกเพราะหากชนชาติใดมีความสามัคคีกัน ปัญหาต่าง ๆ ความขัดแย้ง ความเสื่อมโทรมด้านต่าง ๆ ในสังคมนั้นก็ย่อมจะมีน้อยหรือไม่มีเลย ทั้งนี้ก็เพราะการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน ผลลัพธ์ในด้านส่งเสริมปัญญา เป็นการช่วยแนะนำตักเตือนจากคณะสงฆ์ผู้ปกครองช่วยพร่ำสอนต่อหน้าในเวลาประพฤติดีด้วย ความหลงผิด และเมื่อปรับความคิดเห็นแล้วให้ถูกต้องแล้วก็ให้มีความห่วงใยปรารภนาถิ ไม่เมื่อคิดต่อกัน

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ค้นพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

๑. สภาพปัญหาของการขาดความสามัคคี ต้องมีความศรัทธา การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องของคณะสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ มีประโยชน์ต่อองค์กรเพื่อการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพึ่งตนเองได้ มีความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นเจ้าของผลงาน การมีความสามัคคีของผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น สามารถสร้างความสามัคคีในหมู่คณะและชุมชนนั้นได้ เพราะประเพณี วัฒนธรรมพิธีกรรมนั้น เป็นงานที่ยิ่งใหญ่สามารถร่วมผู้ชมและชุมชนของหน่วยงานผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมงานในแต่ละครั้งได้มาก และความเชื่อทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับงานกิจกรรมทางคณะสงฆ์ของจังหวัดบุรีรัมย์นั้น สามารถสร้างความรักความเอื้อเฟื้อ และยังเป็นเรื่องที่พลเมืองในสังคมต้องช่วยกันรักษา และปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อให้เกิดความสามัคคี เกิดความปรองดองของคนในชาติ และเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ต้องกระทำให้เกิดขึ้นในสังคม

๒. การเชื่อมความสามัคคี มีการประชาสัมพันธ์เป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กรของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ได้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการให้ทาน หรือการเสียสละที่ชาวพุทธเคยปฏิบัติกันมา โดยปราศจากความตระหนี่ มีความศรัทธา มีความเคารพ ให้ตากาลเวลา โอบอ้อมอารี

และเมื่อให้ไปแล้วก็ไม่กระทบตนหรือกระทบคนอื่น เป็นการกระทำให้องค์การได้รับความสนับสนุน และทำให้อยู่รอด เป็นแนวทางในการควบคุมการทำงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเตรียมวิธีการเผชิญปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนประชาสัมพันธ์ที่ดีนั้น จะต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถทำให้เป็นจริงได้ เพื่อสร้างความเข้าใจให้ถูกต้อง

๓) หลักความสัมพันธ์ อันเกิดจากความสามัคคี โดนมีอุดมคติหรือแนวคิดเดียวกันคือการปฏิบัติตามของรูปแบบของการปกครอง เพราะถือเป็นมาตรฐานความดี เป็นการพัฒนาตามกระบวนการ เป็นนักจัดการที่ดี มีวินัย มีความสัมพันธ์กับการให้ การมีอุดมคติของความสัมพันธ์ในการรักษารูปแบบด้านการเผยแผ่ถือว่าได้ปฏิบัติตามแบบอย่างในทางพระพุทธศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหลักสารานุกรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๕.๓.๑.๑ ความสามัคคี มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมหลักพุทธธรรมทั้งหมด ผู้ศึกษาและปฏิบัติควรมีหลักในการนำหลักธรรมที่ปรากฏในเนื้อหาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ คือ การให้ การเสียสละ การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การให้อภัย เมื่อนำมาปฏิบัติดีแล้วความสมบูรณ์ความดีงาม และความสำเร็จก็จะส่งผลขึ้นในชีวิตประจำวัน

๕.๓.๑.๒ การปกครอง เมื่อมีความตั้งใจ เพื่อจะทำให้เกิดผลสำเร็จจากการปฏิบัติจริง แล้วถ่ายทอดตามลำดับขั้นของพระผู้ปกครอง เพราะผู้ที่รับฟังอย่างวิเคราะห์จับประเด็นสำคัญสามารถรู้ได้เฉพาะตนเอง และเมื่อรู้ผลแล้วย่อมส่งผลเป็นอานิสงส์ และจะได้นำผลนั้นมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ตามโอกาส ตามเวลา และสถานะ เป็นต้น

๕.๓.๑.๓ ผู้ศึกษาสืบทอดและปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับงานเทศน์แหล่มหาชาติทำนองโคราชด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรนำผลหรือแนวทางการมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต เพราะทุกชีวิตต้องมีการดำรงชีวิตหรือความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ในส่วนความดีจะเกิดสมบูรณ์ขึ้น และเป็นไปเพื่อความสุขสมบูรณ์ในชีวิต

๕.๓.๑.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องเป็นผู้สนับสนุนของการช่วยเหลือในเรื่องของกิจกรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงทั้งชุมชน หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถช่วยเผยแผ่ด้านการประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนในบุรีรัมย์

๕.๓.๑.๕ การจัดตั้งชมรม จะต้องมีส่วนนำทางคณะสงฆ์ของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์และมีฝ่ายสนับสนุนทางคณะสงฆ์ วัดที่อยู่ภายในการปกครองของจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสืบสานบุคลากรทางด้านพระสงฆ์ที่จะฝึกหัด เล่าเรียนของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเผยแผ่แบบแหล่ทำนองอีสาน เป็นต้น พร้อมทั้งกำหนดสถานที่เพื่อให้เป็นศูนย์ประสานงาน ประชาสัมพันธ์ และมีการจัดเก็บข้อมูลทางด้านคู่มือเนื้อหาสาระให้เป็นสารสนเทศทางด้านวิทยาการสมัยใหม่

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ แต่ถ้าจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้เห็นความชัดเจนหรือรายละเอียดข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ก็สามารถศึกษาได้ในส่วนรูปแบบในการพัฒนาต่าง ๆ คือ พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม เพื่อปรับใช้และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามลำดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาโดยศึกษาในประเด็นที่ว่า

๕.๓.๒.๑ หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ของการพัฒนาการสมัยใหม่

๕.๓.๒.๒ หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยกำหนดในประเด็นเจาะจงประเด็นเดียว เช่น การปกครอง การเผยแผ่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.) หนังสือ :

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่มที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๓๐.

_____ พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ คู่มือครูจริยศึกษา. กรุงเทพมหานคร : กรมการ ศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒.

กระทรวงวัฒนธรรม. สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙.

โกวิท ตั้งตรงจิตร. พุทธศาสนสุภาษิต นำชีวิตให้รุ่งเรือง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รวมสาส์น
(๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และวิธาน สุชีวงศ์. หลักการดำรงชีวิตในสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์ ๒๕๓๘.

ธรรมรักษา. พระไตรปิฎกฉบับสุภาสิต. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์ , ๒๕๓๒.

นงลักษณ์ สีนสืบผล. การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ
วิทยาลัยครูธนบุรี สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์, ๒๕๓๒ .

นงนุช วงษ์สุวรรณ. การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. จันทบุรี : โครงการตำราวิชาการราชภัฏ
เฉลิมพระเกียรติ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏราไพพรรณีจันทบุรี. ม.ป.ป.

บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวาน
กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.

- บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวาน กราฟฟิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.
- _____ **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐.
- ปิ่น มุทุกันต์. **ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- _____ **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.
- _____ **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : จรูญการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____ **กรณีธรรมกาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์อ่ำไ, ๒๕๔๒.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาสมทรง สิรินโร และคณะ. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.
- พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่มที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **มหิตลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระมงคลวิเสสเถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- มานพ พลไพรินทร์. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุนโณ ในการพัฒนาชุมชน**. สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคคัพลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

วรรณาทองอ่อน. **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร**. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘.

วิทย์ วิศทเวทย์. **พระพุทธศาสนา ม.๖**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๐.

สมาน รังสียกฤษฎ์. **ความรู้ทั่วไปการบริหารงานบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ. ๒๕๓๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๒ (หลักสูตรนักธรรม ชั้นโท)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมาน รังสียกฤษฎ์. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ. ๒๕๔๑.

เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์และกมล อุดลพันธ์. **การบริหารงานบุคคล ทิพย์วิสุทธิ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

อำนาจ จันทร์แป้น. **SPIE “WHY WHAT HOW”**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ครองช้าง, ๒๕๕๒.

๒) วิทยานิพนธ์ :

ธีรกานต์ คงด้วง. “การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูกันตสีลาภวัฒน์ (ชนิด ฉนทโก). “การส่งเสริมความสามัคคีในสังคมไทยตามหลักอริยฐานธรรม ๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโ (มีนสรณ). “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสารานุกรม ๖: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที (ซองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติ (วีระภทฺทจารี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระครูไวกานธธรรมคุณ. “ศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองจังหวัดนครราชสีมา : ศึกษากรณีพระธรรมวราภัย (โอภาส นิรุตติเมธี) ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

๓) ออนไลน์ :

พระราชนิเวศรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี). **ความสามัคคี**. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=๑๕๐>

๑ มกราคม ๒๕๖๑.

๔) อังกฤษ :

Henri Fayol. **Industrial and General Administration**. New York : Mc-Grew Hill, 1930.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

.....

แบบสัมภาษณ์กลุ่มประชากร เรื่อง การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคี
ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
บุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ แบ่งรายละเอียดเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓ หลักสาราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตอนที่ ๔ การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ใน
จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....

๑.๒ อายุ.....ปี พรรษา.....

๑.๓ การศึกษา () ศาสนศึกษา นักรธรรม.....

() สามัญศึกษา.....

() อุดมศึกษา.....

() เปรียญธรรม.....

() อื่น ๆ

๑.๔ ตำแหน่ง.....

๑.๕ ที่อยู่.....

๑.๖ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน.....ปี

ตอนที่ ๒ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

๒.๑ ปัญหาด้านการปกครองของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบ

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ปัญหาด้านการศาสนศึกษาของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบ

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ปัญหาด้านการศึกษางานของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

[illegible]

ผลกระทบ

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ปัญหาด้านการเผยแพร่ของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

[illegible]

ผลกระทบ

[illegible]

๒.๕ ปัญหาด้านการสาธารณสุขเคราะห้ของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน
เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๖ ปัญหาด้านการสาธารณสุขูปการของพระสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๗ ปัญหาและสาเหตุของการขาดสัมมาศีลของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลกระทบ

๒.๘ ความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๓ หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ ท่านมีความเข้าใจในความหมายของหลักสาราณียธรรม เป็นอย่างไร

๓.๒ ท่านใช้หลักสราณียธรรมในการปกครองและบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ อย่างไร

๓.๓ ท่านคิดว่าคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควรนำหลักสราณียธรรม และหลักสังฆสามัคคีในการเสริมสร้างสังฆสามัคคีให้เกิดขึ้น อย่างไร

๓.๔ ท่านคิดว่าหลักสราณียธรรมและหลักสังฆสามัคคีมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ อย่างไร

๓.๕ ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม

ตอนที่ ๔ การประยุกต์ใช้หลักสราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ ในจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑ กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัด
บุรีรัมย์

๔.๑.๑ ท่านคิดว่ากระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการ
ปกครองของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๑.๒ ท่านคิดว่ากระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหาในการส่งเสริมด้าน
การศาสนศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๑.๓ ท่านคิดว่า กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้าน
การศึกษาสงเคราะห์ ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๑.๔ ท่านคิดว่า กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

๔.๑.๕ ท่านคิดว่า กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

๔.๑.๖ ท่านคิดว่า กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมด้านการสาธารณูปการของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

๔.๑.๗ ท่านคิดว่า กระบวนการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อแก้ปัญหา และส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีแนวทางปฏิบัติได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๒ ท่านคิดว่า ผลลัพธ์ของการใช้หลักสราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่งผลดีทางด้านความสามัคคีของคณะสงฆ์ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๓ ความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ข
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. รศ.ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน : ที่ปรึกษาผู้อำนวยการด้านวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว : อาจารย์ประจำภาควิชาการสอนพระพุทธศาสนา
และจิตวิทยาแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร : ที่ปรึกษาคณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคผนวก ค
รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ลำดับที่	ชื่อ-ฉายา	ตำแหน่ง	ลายมือชื่อ
๑	พระครูวิลาศธรรมคุณ	เจ้าคณะอำเภอพุทไธสง	(พระครูวิลาศธรรมคุณ)
๒	พระครูอมรบุญวัฒน์	เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์	(พระครูอมรบุญวัฒน์)
๓	พระครูวิบูลธรรมธัช	เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์	(พระครูวิบูลธรรมธัช)
๔	พระครูอริยธรรมรังษี	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์	(พระครูอริยธรรมรังษี)
๕	พระสมุทรสถาพร จารุธมโม	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอพุทไธสง	(พระสมุทรสมุทร)
๖	พระสุรชัย อธิธัญญา	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์	(พระสุรชัย อธิธัญญา)
๗	พระครูปทุมธรรมธัช	เจ้าคณะตำบลคอนกอก	(พระครูปทุมธรรมธัช)
๘	พระครูสุตวรรณาภรณ์	เจ้าคณะตำบลบ้านเป้า	(พระครูสุตวรรณาภรณ์)
๙	พระครูวิสารัทพัฒนาคุณ	เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง	(พระครูวิสารัทพัฒนาคุณ)
๑๐	พระครูปทุมสราภรณ์	เจ้าคณะตำบลบ้านแก่ง	(พระครูปทุมสราภรณ์)
๑๑	พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ	เจ้าคณะตำบลหายโศก	(พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ)
๑๒	พระปลัดศุภจิต ฐานงกโร	เจ้าคณะตำบลนาโพธิ์	(พระปลัดศุภจิต ฐานงกโร)
๑๓	พระครูวิรุฬธรรมทัต	เจ้าอาวาสวัดสระแก	(พระครูวิรุฬธรรมทัต)
๑๔	พระครูสุคันธวารักริรมย์	เจ้าอาวาสวัดสุคันธวารักริรมย์	(พระครูสุคันธวารักริรมย์)
๑๕	พระครูวิชิตญาณสถิต	เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์	(พระครูวิชิตญาณสถิต)
๑๖	พระครูปิยะพุทธาภิรม	เจ้าอาวาสวัดหนองบก	(พระครูปิยะพุทธาภิรม)
๑๗	พระครูกัลยาณกิจวิธาน	เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน	(พระครูกัลยาณกิจวิธาน)

ลำดับที่	ชื่อ-ฉายา	ตำแหน่ง	ลายมือชื่อ
๑๘	พระครูปลัดธีระศาสน์ ธีรปัญญา	เจ้าอาวาสวัดบวรรังษี	(พระครูปลัดธีระศาสน์ ธีรปัญญา)
๑๙	พระมหาหรรษา จันทมโม	วัดบ้านดอน	(พ.ม. หรรษา)
๒๐	พระบรรเลง อภิปัญญา	วัดบุบผาราม	(พระบรรเลง อภิปัญญา)
๒๑	พระศราวุธ ญาณาวโร	วัดชัยศรี	(พระศราวุธ ญาณาวโร)
๒๒	พระไพรัตน์ วรญาโณ	วัดสมศรี	(พระไพรัตน์ วรญาโณ)
๒๓	พระเชตรัตน์ ขนติโร	วัดกุเมียน	(พระเชตรัตน์ ขนติโร)
๒๔	พระชาญชัย อธิปัญญา	วัดบวรรังษี	(พระชาญชัย อธิปัญญา)
๒๕	พระประหยัด อรุโณ	วัดท่าเรียบ	(พระประหยัด อรุโณ)
๒๖	พระธเนศ อุทโย	วัดท่าเรียบ	(พระธเนศ อุทโย)
๒๗	พระรุ่งทิพย์ ฐิตวิโร	วัดสุวรรณาราม	(พระรุ่งทิพย์ ฐิตวิโร)
๒๘	พระวิสิทธิ์ จันทปัญญา	วัดโคกศรี	(พระวิสิทธิ์ จันทปัญญา)
๒๙	พระสุเทพ ฐานุตโตโร	วัดสุวรรณาราม	(พระสุเทพ ฐานุตโตโร)
๓๐	พระธนชัย ฐิตสทุโร	วัดบวรรังษี	(พระธนชัย ฐิตสทุโร)

รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑. พระครูวิลาศธรรมคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอฟุทไธสง
ที่อยู่ วัดโพนทอง ตำบลพุทไธสง อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒. พระครูอมรบุญวัฒน์ ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์
ที่อยู่ วัดอมราวาส ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๓. พระครูวิบูลธรรมธัช ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
ที่อยู่ วัดสระจันทร์ ตำบลหนองเยือง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๔. พระครูอริยธรรมรังษี ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
ที่อยู่ วัดชายอริย ตำบลทองหลาง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๕. พระสมุห์สถาพร จารุวณโณ ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอฟุทไธสง
ที่อยู่ วัดบ้านดอน ตำบลหายโศก อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๖. พระสุรชัย อิทธิญาโณ ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์
ที่อยู่ วัดทรงศิลา ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๗. พระครูปทุมธรรมธัช ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลดอนกอก
ที่อยู่ วัดปทุมเมศ ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๘. พระครูสุตวรธรรมาภรณ์ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลบ้านเป้า
ที่อยู่ วัดสุวรรณาราม ตำบลบ้านเป้า อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๙. พระครูวิสารทพัฒนคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง
ที่อยู่ วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๐. พระครูปทุมสราภรณ์ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลบ้านแก่ง
ที่อยู่ วัดสระบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๑. พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลหายโศก
ที่อยู่ วัดบ้านดอน ตำบลหายโศก อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐

๑๒. พระปลัดศุภรติ ฐานงกโร ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลนาโพธิ์
ที่อยู่ วัดท่าเรียบ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๓. พระครูวิรุฬหธรรมทัต ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสระแก
ที่อยู่ วัดสระแก ตำบลบ้านเป่า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๔. พระครูสุคันธวาริภิรมย์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ
ที่อยู่ วัดสุคันธวาริ ตำบลบ้านเป่า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๕. พระครูวรญาณสถิต ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์, รองเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง
ที่อยู่ วัดเทพประดิษฐ์ ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๖. พระครูปิยพุทธานิรม ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองบก
ที่อยู่ วัดบ้านหนองบก ตำบลพุทไธสง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๗. พระครูกัลยาณกิจวิธาน ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน
ที่อยู่ วัดอัมพวัน ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๘. พระครูปลัดธีระศาสน์ ธีรปัญญา ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบวรรังษี
ที่อยู่ วัดบวรรังษี ตำบลบ้านเป่า อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๑๙. พระมหาทะนา จันทมโม ตำแหน่ง พระลูกวัด
ที่อยู่ วัดบ้านดอน ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๐. พระบรรเลง อภิปัญโญ ตำแหน่ง พระลูกวัด
ที่อยู่ วัดบุบผาราม ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๑. พระศราวุธ ญาณาวุธ ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบลศรีสว่าง
ที่อยู่ วัดชัยศรี ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๒. พระไพรัตน์ วรญาโณ ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์
ที่อยู่ วัดสมศรี ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่เก็บข้อมูล ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐

๒๓. พระเชตรัตน์ ขนติธโร ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดกุ่มกียาน ตำบลหายโศก อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๔. พระชายชัย อธิบุญโญ ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านเป่า
 ที่อยู่ วัดบวรรังษี ตำบลบ้านเป่า อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๕. พระประหยัด อรุณ ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดท่าเรียบ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๖. พระธเนศ อุทัย ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดท่าเรียบ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๗. พระรุ่งทิพย์ สุตวิโร ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดสุวรรณาราม ตำบลบ้านเป่า อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๘. พระวิสิทธิ์ จันทบุญโญ ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดโคกศรี ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๒๙. พระสุเทพ ฐานุตโตโร ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดสุวรรณาราม ตำบลบ้านเป่า อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐
๓๐. พระธนชัย สุตสหโต ตำแหน่ง พระลูกวัด
 ที่อยู่ วัดบวรรังษี ตำบลบ้านเป่า อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 วันที่เก็บข้อมูล ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไข
เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓
 ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๓๕ วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
 เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตธมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังฆสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร. และ ดร.บรรพต แคไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐
 ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐
 ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐
 ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐
 ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐ ๒๓-๑๑-๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓
 ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๖๕ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
 เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตธมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสัมมาคีติของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร. และ ดร.บรรพต แคโรสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแก้ไขแล้ว
 (ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว)
 ผ. พญ.จันทน ธีร

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๗๕

๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตธมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลิว, ดร. และ ดร.บรรพต แคไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดีจึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลิว, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๗๕๕๕๐๐/๗๕๕๕๐๐/๗๕๕๕๐๐

๕. ๗๕๕๕๐๐

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๗ พ.ค. ๒๕๖๐

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวิมลธรรมคุณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสัมมาศรัทธาของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร. และ ดร.บรรพต แคนโง่ง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

รับทราบ
พระครูวิมลธรรมคุณ
เจ้าคณะอำเภอเมืองบุรีรัมย์
จังหวัดบุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลบูรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตธมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสารานุกรมธรรมเพื่อส่งเสริมสัมมาคัมภีร์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลบูรณ์, ดร. และ ดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบูรณ์, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

รับทราบ

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหส์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร. และ ดร.บรรพต แด่โสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนไมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

อัมพร

(พระครูอุดมพรหมจรรย์)
หัวหน้างานวิจัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสารานุกรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร. และ ดร.บรรพต แคนโสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนไมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

รับทราบ

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สํานักงานประกอบการทําวินิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอานาจ พลบุญ, ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตธมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสํานักงานเพื่อส่งเสริมสํานักงานคําศักดิ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวินิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอานาจ พลบุญ, ดร. และ ดร.บรรพต แคนโสสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออํานวยความสะดวกล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอานาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

รับทราบ

พระครูวินัยธรอานาจ พลบุญ, ดร.

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ฉันได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว

ได้สัมภาษณ์ข้อมูล

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๒๑๔๘.๙/ว ๓๕

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระใบฎีกาอุดม ฉายา สุตมโม นามสกุล ศรีสร้างคอม รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักสภารณียธรรมเพื่อส่งเสริมสังคมสามัคคีของพระสงฆ์ในจังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร. และ ดร.บรรพต แด่สง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ภาคผนวก ฉ
ภาพบรรยากาศการสัมมนา

ภาพที่ ๑ สัมภาษณ์ พระครูวิลาศธรรมคุณ เจ้าคณะอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดโพนทอง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๖ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒ สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมธัช เจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดสระจันทร์ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๙ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๓ สัมภาษณ์ พระครูอมรบุญวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดอมราวาส อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๙ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๔ สัมภาษณ์ พระครูวิสารัทพัฒนคุณ เจ้าคณะตำบลศรีสว่าง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๕ สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์ธรรมโชติ เจ้าคณะตำบลห้วยโคก อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านดอน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๖ สัมภาษณ์ พระครูปทุมสราภรณ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านสระบัว อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๖ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๗ สัมภาษณ์ พระครูปทุมธรรมธัช เจ้าคณะตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดประทุมเมศ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๘ สัมภาษณ์ พระครูอรัญธรรมรังษี เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดกลาง (พระอารามหลวง) จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๙ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๙ สัมภาษณ์ พระปลัดศุภริต ฐานงกโร เจ้าคณะตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๐ สัมภาษณ์ พระครูวชิรญาณสถิต เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดเทพประดิษฐ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๑ สัมภาษณ์ พระครูสุคันธวาริภิมย์ เจ้าอาวาสวัดสุคันธวาริ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดสุคันธวาริ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๒ สัมภาษณ์ พระครูวิรุฬห์ธรรมทัต เจ้าอาวาสวัดสระแก อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดสระแก อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๓ สัมภาษณ์ พระครูกัลยาณกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน อำเภอกุสุมาลย์ จ.อุตรดิตถ์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดอัมพวัน อำเภอกุสุมาลย์ จ.อุตรดิตถ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๔ สัมภาษณ์ พระครูปิยะพุทธาภิรม เจ้าอาวาสวัดหนองบก อำเภอกุสุมาลย์ จ.อุตรดิตถ์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดหนองบก อำเภอกุสุมาลย์ จ.อุตรดิตถ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๕ สัมภาษณ์ พระสมุห์สถาพร จารุธมโม เลขานุการเจ้าคณะอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านดอน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๖ สัมภาษณ์ พระครูปลัดธีระศาสน์ ธีรปัญญา เจ้าอาวาสวัดบวรรังษี อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบวรรังษี อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๗ สัมภาษณ์ พระมหาทะนุ จันทมโม สังกัดวัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านดอน อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๘ สัมภาษณ์ พระสุริชัย อิทธิญาโณ เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดทรงศิลา อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๑๙ สัมภาษณ์ พระไพรัตน์ วรญาโณ สังกัดวัดสมศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดสมศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๐ สัมภาษณ์ พระสรารุช ญาณาวุโธ สังกัดวัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดชัยศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๑ สัมภาษณ์ พระชาญชัย อธิบุญโญ สังกัดวัดบวรรังษี อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบวรรังษี อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๒ สัมภาษณ์ พระประยัต อรุณ สังกัดวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๓ สัมภาษณ์ พระบรรเลง อภิคุณโณ สังกัดวัดบุบผาราม อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบุบผาราม อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พ.ย. ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒๔ สัมภาษณ์ พระวิสิทธิ์ จนทพญโญ สังกัดวัดโคกศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดโคกศรี อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ พ.ย. ๒๕๖๐

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม (ศรีสร้างคอม)
วัน/เดือน/ปี เกิด	: ๑๓ ธันวาคม ๒๕๒๓
สถานที่เกิด	: ๕๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลสร้างคอม อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี
การศึกษา	: ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอนุบาลอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี : มัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี : ปริญญาตรีบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยสันตพล จังหวัดอุดรธานี
อุปสมบท	: ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ พัทธสีมาวัดดอนแก้วเชียงดา ตำบลเชียงดา อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี โดย : พระครูโกศลรัตนกิจ เป็นพระอุปัชฌาย์ : พระอธิการบุญเหลี่ยม ปุณณมโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ : พระอธิการวาทัญญู สมจิตโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์
สังกัด	: มหานิกาย
ตำแหน่งงานปัจจุบัน	: เลขานุการเจ้าคณะตำบลนาโพธิ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่าเรือ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดท่าเรือ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
เบอร์โทรศัพท์	: ๐๘๖-๔๗๕๐๖๐๑
ปีเข้าการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๙
ปีจบการศึกษา	: มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑